

TÄNAPÄEV

- A. H. TAMMSAARE: Elu juhtima.
R. KAMSEN: Jaaniöö.
EDG. V. SAKS: Turismi ebajumalad.
E. LAAMAN: Eesti haritlaskond juhtiva eliidina.
Kol. M. KATTAI: Landesvääri likvideerimine Võnnu all.
HOMO NARVAENSIS: Mõningaid ridu Narvast ja Jõesuust.
V. ADAMS: Tänapäeva neidis.
J. VAHTRA: Eesti mälestussambad ja nende püstitajad.
J. KAUPS: Ööbikute ja vaikuse linnas.
VANA PÕVSH: Põvshi kõbinaid.
V. P-G.: Meri kutsub.
L. KÜNNAPAS: Luuletus.
A. H. L.: Tänapäev.
Q.: Eesti kirjandust võorkeelde.
V. M.: Kuressaare kuurort puhkust ja ravi vajajaile.
A. KAELAS: Tartu teatrielu aastabilanss.
E. A. M.: Kodu kodutuile.
A. SÄÄRITS: Ees- ja hüüdnimed.
H. PAUKSON: Uusi raamatuid.
A. TIITSMÄA: Põhjamaade laulupidu Stokholmis.
P. RUMMO: Suvekoloonia — kehviklaste paradiis.
E. A.: Ühe tarbekunsti näituse puhul.
L. MÕTUS: Igatsus maa järele.
JUSTUS: Suve mõtteid.
Kiri toimetusele.

NR 4
JUULI
1935

HIND 40 SENTI

O./Ü. «NOOR-EESTI KIRJASTUS»

NOOR-EESTI RAHVARAAMAT
on algupärase ilukirjanduse odav seeria.

Ilmub 6 numbrit aastas, tellimishind aastas
kr. 4.50, poolaastas kr. 2.25. Üksiknr. kr. 1.—

ILMUNUD:

Nr. 1

J A A N V A H T R A

Laane kurus

H. Mugasto kaas. Autori illustratsioonid

Nr. 2

E N N K I P P E L

Ahnitsejad I

V. Nigoli initsiaalidega

Suvipühadeks ilmus nr. 3

E N N K I P P E L

Ahnitsejad II

V. Nigoli initsiaalidega

ARVUSTUS KIRJUTAB

E. KIPPELI „AHNITSEJATE“ KOHTA:

„Läbi lugedes Enn Kippeli esikromaanii esimese jao, paned ta käest rahuldustundega: noore kirjaniku debüüt ei ole halb... Kirjanik on „Ahnitsejatele“ võtnud mottoks A. Strindbergi lause: „Miski ei seo vaimu sel määral kui omandus. Kaotuse hirm ei anna iialgi rahu, võitmise lootus ei luba puhata.“ See motto võiks olla ka romaani sisu kokkuvõtteks. Majahoidja Jakob Vaal, romaani kangelane, elab ainult varakogumisele. Ta müütab tänavalt leitud paberossiotsi, ta näppab, kus midagi ripakil, ta müüb isegi iseennast nagu viimane turuhoor. Varakogumine on Jakob Vaali ainsaks elumõtteks, kuid see muudab aga ka ta elu põrguks: kaotuse hirm ei anna iialgi rahu.“

H. V.

„Vaba Maa“ nr. 99, 27. IV. 35.

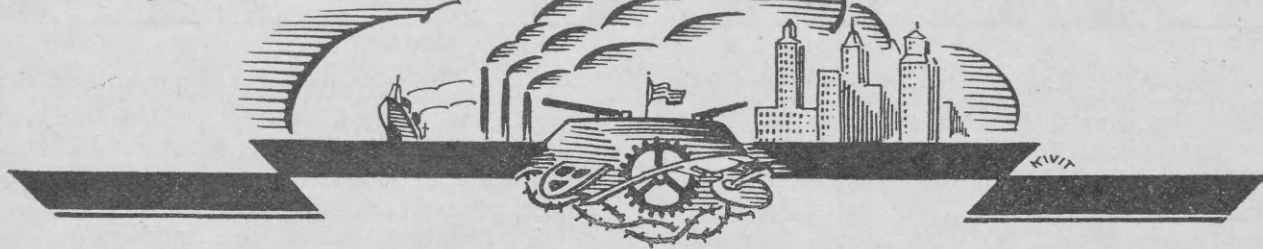
„TÄNAPÄEVA“

seni ilmunud numbrid (1—3) on saadaval talitusest. Nr. 1 40 lk., nr. 2 48 lk., nr. 3 40 lk. hulga piltidega.

O. - Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS

G. ADOLFI 11 · TELEF. 2-66 · POSTI JOOKSEV ARVE 2232

TÄNAPÄEV

Nr. 4

Juuli 1935

I aastakäik

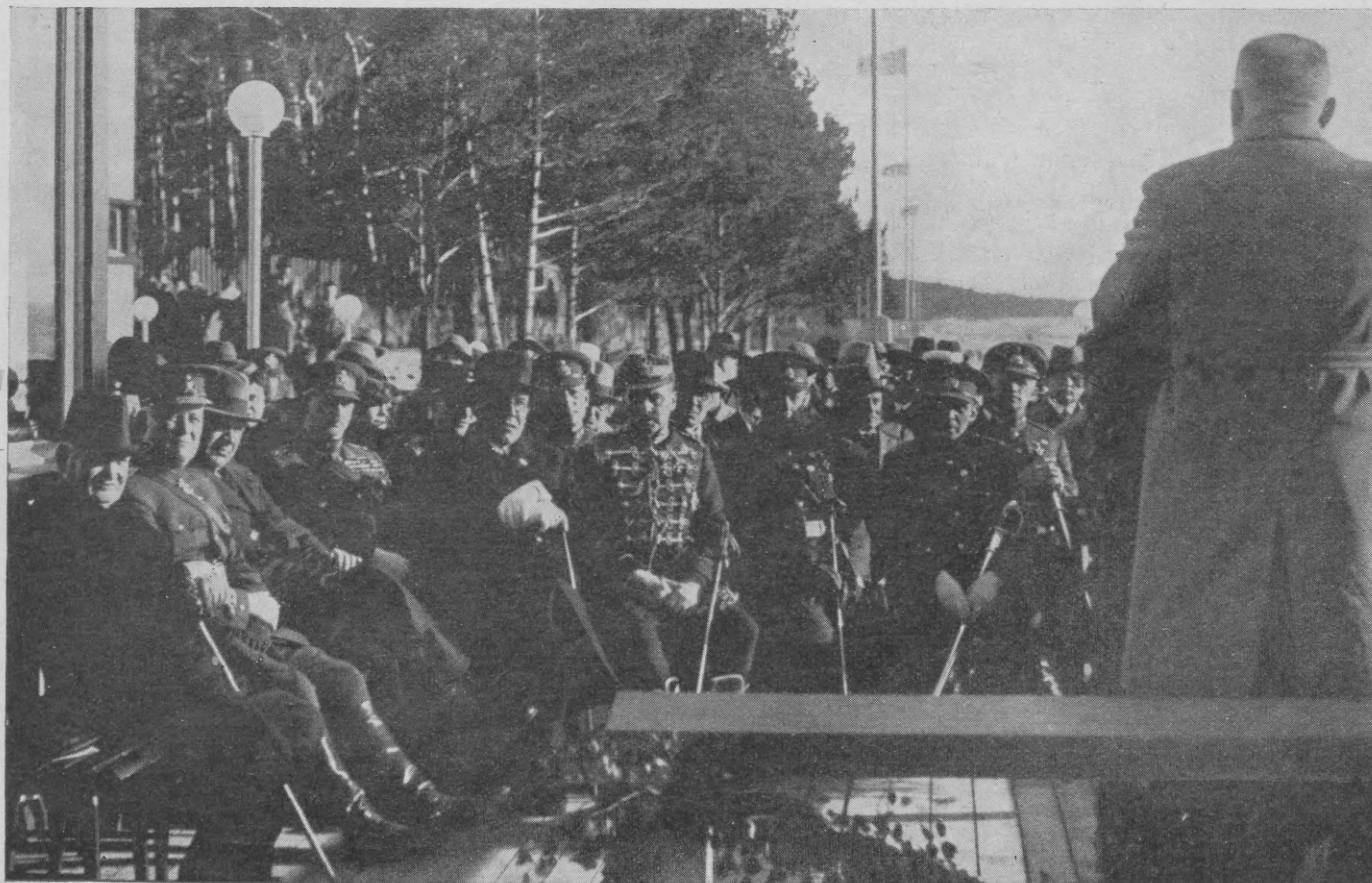

Foto Aukman

*Narva-Jõesuu suvituspaiga juubelpidustustelt.
Vasakult esimene Riigivanem K. Päts, teine kindral J. Laidoner.*

ELU JUHTIMA

Paarkümmend aastat tagasi tõstis ajakeer ühe suurriigi eesotsa mehe, kes armastas kinnitada, et tema usaldab rahva tervet loomusundi — rahva loomulikku aru, mis leiab ka raskemal silmapilkudel õige pääsetee. Aga selle suurriigi asjad läksid päev-päevalt ikka enam sassi, kuni tulid teised mehed, kes hakkasid raudse käega rahvast juhtima, teda oma tahtmise järgi painutama. Selleks viimaseks otstarbeks mobiliseeriti kõik: kino ja kunst, kirjandus ja teater, raadio ja grammofon, elav- ja trükisõna.

Teised maad ja rahvad on katsunud enamvähem seda eeskuju jäljendada. Ka meid on paratamatus sellele teele tõuganud, sest ka meie tulime otsusele, et rahva tervet loomusundi, rahva loomulikku aru ei või igakord kuigi palju usaldada. Ühiskondlikel eksitusil ja ähvardavil hädadel pole erilist vastikut lõhna, mille järgi rahvas võiks neist hoiduda, nagu loom metsas hoidub mürgiste seente söömisest — terve loomusunni ajal.

Kuna kõik vaimsed eluavaldused suunatakse nõnda ainsa eesmärgi saavutamiseks — rahva juhtimiseks, — siis on tõusnud uue hooga küsimus, kas kunsti, muuseas ka ilukirjanduse ülesanne on lõbustamine või õpetamine, s. t. kõlbliselt mõjutamine ja juhtimine? See on igivana vaidlus. Ja kui tahaks elavate isikutena selle väitluse kahte vastandlist poolt nimetada, siis poleks paremat näidet kui Goethe ja Schiller. Esimene neist toonitas ainult lõbu, s. t. esteetikat, teine taotles ka eetilisi eesmärgi ja teenis selle tõttu endale moraallipasuna nime.

Aga imelikud on inimeste väitlused ja teod! Goethe lõpetas oma elutöö — Fausti — kõlblise loosungiga: ajal maksab viibida ainult siis, kui inimene hakkab töötama oma kaasinimeste heaks, ja Schiller kirjutas oma „Röövlid“, nõnda, et nad on veel tänapäevgi kõlblistele inimestele hirmutisiks. Sellest võiks peaaegu järeldada, et suur ja sügav kunst mõjub muu seas ikka ka kõlbliselt, ilma et tal sellepärast vaja oleks veel õpetlikuks muutuda.

Aga nagu öeldud, rahvaste elus on ajajärke, kus ka ilukirjanduselt nõutakse õpetlikkust — kuni teibaga teenäitamiseni. Ometi on meil niikui nii õpetlikku kirjandust küll. Kristlastel on selleks kõigepealt piibel ja lisaks lugematu hulk igasuguseid teoseid, mis peavad inimesi teatud sihis juhtima. Kogu ajakirjandusegi õige ülesanne on rahva õpetamine ja juhtimine.

Omal ajal võitlesid protestandid selle poolt, et pühakiri, see meie kõlblise kirjanduse põhivara, oleks rahva keeles kõigile kättesaadav. Meie päevil on see nõue suurel määral teostatud. Siin aga tõuseb tahes-tahtmata küsimus: kas neil mail, kus piibel rahvakeeles olemas, on rahvaste kõlbline tase kõrgem teiste rahvaste omast, kes piiblit oma emakeeles mitte ei loe? Veel enam: kas kristlase kõlbline tase on üldiselt kõrgem kui mõnel muhameedlasel või ükskõik mis lasel? Kas saaks ehk tõestada, et kristlane, kellele ligi kaks tuhat aastat on õpetatud ligimesearmastust, alandust, leppimist, andestamist, kurja unustamist jne., on läbisegi oma kaaskodaniku vastu parem, ausam ja inimlikum kui mõni mitte-kristlane? Või on paar tuhat aastat liig lühike aeg inimese ajede, himude, kirgede, loomusundide muutmiseks sõna väel? Aga seniste kultuuride iga olevat üldse paari tuhande aasta ümber kestnud ja ka kristlikule kultuurile ennustatakse viimasel ajal ikka sagedamini loojangut. Ja ometi leiame ristikiriku ajaloos armastuse asemel pahatihti tulist viha, alanduse asemel ülbet kõrkust, andestamise asemel verist kättemaksu, lepliku meelega asemel leppimatust. Ristiusu ülev õpetus on vähe suutnud mõjutada õpetajaid endidki, rääkimata nendest, keda on õpetatud.

Aga kui palju on meil lootust inimeste „meelt parandada“ või nende „südamemõtlemisi“ juhtida ilukirjandusega, kui pühakiri oma usu ja jumalaga, selle kahe vägevama mõjundiga, on nii vähe saavutanud? Kas ei sünni ehk meie ilukirjandusega lõpuks seesama, mis on sündinud meie pühakirjaga, kui teda on katsutud tarvitada ebasünnil kohal ja viisil? Pühakiri on muutunud nagu mingisuguseks nõiduseks, millele langevad ohvriks terved rahvad, ilma et saavutataks seda, mida loodeti ja taheti. Ja kui ilukirjandusega tahetakse tingimata laulusõnast kinni pidada, et „jutt olgu lühike või pikk, peaasi et õpetlik“, siis võime varsti ehk leida, et läbi ja läbi õpetlik ilukirjandus polegi enam ilukirjandus. Sellekohaseks hoiatuseks on mujal maailmas ja ka meil küllalt juba jutte, romaane, näidendeid ja laule vorbitud.

Eriti kergesti kaldume õpetlikkusele, kui kirjutame lastele ja noorsoole, sest meie arvame, et lapsed ja noorsugu vajab ja nõuab seda. Veel hiljuti kinnitas J. Parijõgi „Eesti Kirjanduses“, et „Kirjandust — kunsti kunsti pärast noorsool ei ole!“ Aga mis siis on? ... „kõikide jõudude positiivne

arendamine.“ Kuid esteetilise meele teritamine, kas see's ei ole positiivne ülesanne? Või kui ometi on, miks siis seda ei või teha ilukirjanduse kaudu? Või kõlbab selleks ainult joon, värv, heli? Aga ehk on noorsoole ka siin „kunst kunsti pärast“ vastuvõtmatu ja sellepärast toonitatakse ajuti teooriat ka siis, kui kõrvas puudub heli ja silmas värv?

Lastega on lugu pisut teisiti, kui meie vanad arvame. Nemad ehk ei vaja ega nõua sugugi nii väga puhta kunsti hülgamist ilukirjanduses, vaid meie vanad projitseerime oma taotlused neisse. Me teeme lastega kirjanduses sedasama, mis keeleski: räägime nendega keele asemel mingit tõdinat ja kui laps hakkab meile seda järele rääkima, siis ütleme, et lapsed armastavad laste-keelt. Aga veel enam laps armastab täiskasvanute keelt, sest iga laps tahab olla nagu täiskasvanu.

Kirjandusest peetakse lastele kõige sobivamaks muinaslugusid, sest neis on võimatud asjad võimalikud. Laps aga armastab, et kõik oleks võimalik: pane kepp jalge vahele ja ratsu on valmis. Aga kas kepp ratsuna on tõesti nii väga puhta kunsti vastane? On ta õpetlik? Või on seda muinaslood oma imede, printside, nõidade ja muude õudustega? Kas räägib see nii väga positiivsest jõudude arendamisest, et lapsed armastavad just neid lugusid, mis tekitavad hirmu ja õudust, nii et peab kellelegi sülle pugema või jalad toolile enda alla kerima? Eks ei tõenda see enim, et lastel on aimu Goethest, kes ütleb: „Das Schaudern ist der Menschheit bester Teil?“ Aga see joon on ju kunst kunsti pärast *par excellence*. Ning see õuduse varjund on esimene, mis muinaslugudes lõikab kõige sügavamalt laste hinge, isegi nii sügavasti, et võib saada tervisele hädaohlikuks, nagu teab seda igaüks, kel lastega tegemist olnud.

Ometi pakume lastele muinasjutte edasi, ainult et katsume neile külge pookida mingisuguse õpetlikkuse, mis pole sagedasti jutustatud looga kuidagi ühenduses. Umbes samuti talitame noorsooga. Me pakume neile lugusid, mis ontäis hädaohte ja vempe ning õnnelikke pääsemisi. Ka neisse lugudesse katsume pista midagi õpetlikku ning nõnda valmib see õige noorsoo-kirjandus.

Aga ärgu ometi keegi olgu nii kergeusklik, et ta arvab, noorsugu huvitab juttude õpetlikkus. Esimeses järjekorras kerkib ikka küsimus, kas jutt on küllalt põnev, s. t. hädaohklik ja kas temas on küllalt häid vempe. Isegi sellel, kui jutus näidatakse, et hädaohust päästakse julguse, meelekindluse, leidlikkuse, seltsimehelikkuse ja muu positiivsusega, on vaevalt nii suur kasvatav mõju, kui nii sagedasti ustakse, tahetakse ja loodetakse, sest noore lugeja peatähelepanu pole ju suunatud nii palju jutus käsitatud „voorustele“, kui just jutu põnevusele, s. t. hädaohtudele ja vempudele.

Noorsooga ei saa lugu kuidagi teisiti olla, kui on täiskasvanutega. Ja nendega on nõnda, et ei ole kuigi tähtis, kas põnevat juttu õpetlikkusega võrtsitate või ei, peasjaks jääb ikkagi loo põnevus või kõditavus. Sellepärast ongi nii raske levitada nõndanimetatud head kirjandust, kuna „halb“ kirjandus leiab ise tee rahva sekka. „Head“ kirjandust nõuavad üksikud ja teda peetakse tarvilikuks koolides hariduse andmiseks, hulgale meeldib peajasjalikult „halb“ kirjandus. See on juba sajandeid nõnda. Põhjuseks on asjaolu, et rahvas jääb ka täiskasvanult teatud määral lapseseks. Ta armastab nagu lapski, et jutt oleks võimalikult kerge ja lõbus või hirmus, õudne ning põnev, et jutus oleks nagu muinaslooski kõik võimalik, millest elus tohib ainult unistada ja mida hirmustada.

Sellepärast siis, kui mõni Courrhts-Mahler laseb kõik „voorustlikud“ neid suursuguseile meestele minna, siis hakkab selline kirjandus kui tõbi naislugejaisse. Ja mitte oma „voorustega“, vaid „õilsa“ mehe lootusega ja himustamisega. Samuti ei ole tarvidust ei raamatuaastaks ega eriliseks reklaamiks, et loetaks mõnda Wallase't, Bridges't või Haschekit, kogu maailm jookseb ise nende peale kokku. Ning on üsna ükskõik, kas nad oma põnevais või naljakais lugudes mingisugust õpetust jagavad või ei, selle pärast ei hakka keegi neid lugema ega jäta ka lugemata. Peaasi, et puudutataks ja kõditataks lugeja hulga algelisemaid erkusid.

Selles mõttes on eriti huvitav tähele panna kino. Ei ole mingit kasu, et filmis piisutatakse pahesid ja ülistatakse voorusi, vaataja hoiab loomusunnilikult pahede poole, kui need on ühendatud seiklustega, rikkusega, toredusega, hiilgusega. Pahed isegi viletsusega ühenduses on sagedasti hukutavamad kui voorused toreduses ja rikkuses, sest voorused tähendavad enamasti ikka enesepiiramist ja millegist loobumist. Aga milleks end piirata või milleks loobuda, kui oled rikas?

Õieti näib nõnda olevat, et voorusi võib kõige paremini pahede kaudu hulgale külge pookida. Vähemalt usuvad propaganda-filmide valmistajad seda, tulgu need filmid idast või läänest. Ei ole sellest küll, et näidata, kui tublid, ausad ja suuremeelsed meie oleme, vaid kõigepealt peame oma võistleja või vastase pahelisena, ebaausana, väiklasena, närusena esitama. Teise närususega õilistame iseend. Selleks leitakse isegi otstarbekohased teooriad, mis võimatud ja uskumatud, nagu mõni „õpetlik“ kinolint. Aga sest pole ühti, hulk usub ja elab pimesi oma usust, kui aga selle usuga kõditatakse ja lubatakse rahuldada tema algelisi ihasid.

Seda on ammust ajast mõistnud kõik suured juhid. Iisraeli rahvale polnud paremat kihutajat

võitluseks tarvis, kui et Kaananimaa pidi jooksmata piima ja mett ja selle tahtis Jehoova oma rahvale anda pärisosaks. Napoleon ütles oma närustele ja näljaseile sõdureile Itaalia vastu minnes, et — me läheme maale, kus on kõike küll, ainult võtkem ta ära.

Nagu elus, nõnda ka kinos ja kirjanduses. Kes tahab hulka kuumaks kütta, see peab enamasti loobuma voorustest ja kõditama ihasid. Mitte asjata ei võidelda Venes ja Saksas ristikiriku vastu: tema õpetus ja ihad seisavad kui tuli ja vesi vastamisi.

Ja meil on tõepoolest valida, kas jätkata oma laste kasvatamist alanduses, ligimesearmastuses, leplikus meeles, andestamises jne. ning siis mitte samal ajal kinnitada, et meie oleme paremast ja õilsamast soost kui kõik needsinatsed teised. Või me ütleme juba maast-madalast oma mudilastele, et ainult meie oleme jumala või looduse valitud sugu ja sellepärast ei vaja me teiste suhtes ei ligimesearmastust ega leplikku meelt, vaid ainult tulist viha ja verist kättemaksu või hävitust, nagu Jehoova õpetas millalgi oma valitud rahvale.

See viimane õpetus leiaks vististi palju kergemini vastukaja kui kristlikud voorused, mida istutame juba nii kaua inimeste südamesse, ilma et nad tahaksid õieti juurduda. Sest palju kergem on ükskõik mida himustada kui himust loobuda, palju kergem vihata kui armastada, palju kergem kurja kurjaga tasuda kui andestada, palju kergem võtta kui anda. Palju kergem on inimeses äratada metsikuid ja loomalikke instinkte, kui ühtegi neist temas taltsutada. Sellepärast ongi nii mõistetav, miks mõneaastane sõda oma metsikute ihade pillerkaaritamisega paiskab kogu rahvad tagasi barbaarsusse. Lõhkuda on palju kergem kui ehitada, eriti kõlbliselt.

Siit järgneki ehk õieti see, mis me ilukirjanduselt peaksime lootma, kui tahame ka teda nii või teisiti rakendada ühiskondlikule tööle: ta ei tohiks kergel käel maha kiskuda seda, mida me oleme teisel teel nii suurte raskustega üles ehitanud. Seni kui vajaliseks peetakse taltsutada inimeste loomalikke instinkte, ei peaks ilukirjandus neid ergutama. Eriti puutub see sellesse kirjandusse, mis on määratud lastele ja noorsoole. Et siin oleks kõik otstarbekohane, on raske kinnitada, pealegi kuna me palju veame sisse „metsikust läänest“, mis oluliselt meile võõras.

Raske on muidugi anda täpsaid juhiseid, mis on õieti lubatud ja mis keelatud. Küsimuse peab igal uuel juhul uuesti otsustama. Sest kunstis pole nii palju tähtis mis, vaid kuidas. Aine, mis ühe käes on keelatud, muutub teise käes lubatuks, isegi soovitavaks, kui loov pilk on küllalt avar ja sügav.

Isegi Vene isevalitseja Nikolai I mõistis seda, kui ta isiklikult hakkas tsenseerima Puškinit, et temale anda loomingus suuremat vabadust. Samale loomingu vabastamisele lähenevad samm-sammult ka praegused vene võimukandjad, sest nad on nähtavasti otsusele jõudnud, et ühekülgsete eeskirjadega, mida ja kuidas peab looma, uinutatakse iga-sugune looming. Saksamaa on praegu selles uinutamise ajajärgus ja niihästi meie kui ka teised, kes maitsevad tänini Saksa loomingut, eemaldume temast kord-korralt ikka enam. Aga mitte ainult meie ja teised, vaid ka sakslased ise, sellest see suur kirjanduslik tagasimineku kogu Saksas. Need tõsiasjad võiksid kõigile olla ennustavaks hoiatuseks. Kirjandus kui kunst võrsub ainult vabaduses. Ta talub veel kuidagi kitsendavaid piirjooni, mitte aga eeskirju, mis ja kuidas. Iga sellekohane eeskiri on alati luulest teinud tühise literatuuri. Aga muidugi, rahvaste elus on ajajärke, kus ei vajatagi luulet, vaid rahuldutakse palja literatuuriga. Jumal hoidku meid selle eest, sest meie kirjandus kui kunst on alles nii noor ja õrnake!

A. H. Tammsaare.

R. Kamsen

Jaaniöö

Läänes leegid. Põhjas punab,
punab päev, või on see öö:
Homnikus ju vastu kumab,
kaugel kiirgab kiirteväö.

Loidud, koidud, leegid, puna,
hõiskeöö nii õnnelik —
kasesalus sala sahin,
viisirikas videvik.

Soos ja rabaski on hääli,
verevasti veereb kuu.
Viljaväljul vaikne kahin —
kõneleb maa enda suu.

Turismi ebajumalad

„Maailm on suur ja rändaja selle tõeline kuningas,“ sõnastas inimeste matkamiskirge kuulus Flaubert, kellele enesele uute maade ja rahvaste nägemine oli möödapääsematuks vajaduseks.

Suure turistide maailma üheks väikeseks osakeseks on ka Eesti. Nüüd, millal suvega algab turistide „palverändamisaeg“, on kõikidel maadel lõppenud ettevalmistused. Külvatud seemnest oodatakse mitmekümnekordset lõikust. Euroopa kaarti läbistavad punaste kriipsukestena tuhanded turistide jooksurajad — kas ulatub neid ka meile? Teame, et turistide Eldoradona seisavad kuulsuse esirinnas päikeseküllane Itaalia, valgete ööde Norra ja viimasel ajal tuhandejärvemaa Soomegi. Tekib küsimus, kuidas on sõnastatud turismi leksikonis Maarjamaa — millist lööknimetust ta kannab? Kas ka siin on suudetud püstitada ebajumalaid, mis oma uudusega võluksid võõraid?

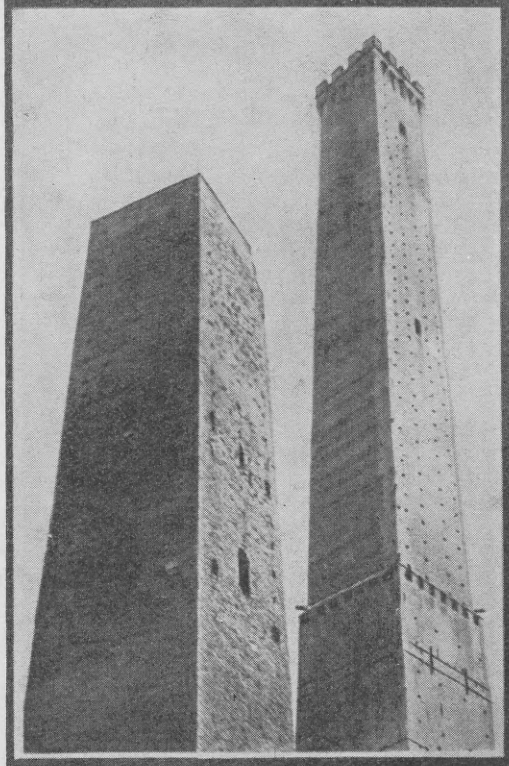
Meil on aastate kestel loodud turismiühinguid ja keskkorraldusi, millede eesmärk on äratada huvi nii sise- kui välismaa kodanike seas Eesti vaatamisväärsuste kohtade ja ajalooliste ehitiste vastu, propageerida Eesti suvituskohti ja tervisravilaid. Sõnastatud eesmärgi teenistuses seisavad ajakirjad, üksikud tutvustamis-brošüürid, afišid, turistide juhtide kursused ja tutvumisringreisudki välismaa kasulikele külalisile jne. Pikemat aega maal viibivate turistide arv ei näita ometi tõusu — neistki tuhandetest, mis on avalikkusele teatavaks tehtud statistika tabelite kaudu, moodustavad valdava protsendi suurte turistideaurikute rohkearvulised reisijad, kellel reisukavas Tallinna tarvis on pool päeva või mõni tund — umbes see aeg, mida vajaks laev värske vee muretsemiseks. Propaganda on seni peamiselt reklameerinud meie kuurorte kui raviasutisi — üksikuid linnasid (Tallinn, Narva), kui rikkalike minevikumälestuste säilitamispaikaid. Eks see ole ju tõsi, kuid raviasutiste rohkus loob haigete linnasid ja „maailma tõeline kuningas“ — turist sageli möödub neist kurvega. Meie säilinud ehitised minevikust on siiski kahvatu kaja Läänest, nende stiil ja vormirikkus on piiratud, meil üksikud paigad, mis on seotud ajalooliste nimede ja tegudega, huvitasid peamiselt end. tsaaririigi ülemkihti. (Küll võiks aga kaasajal turismipropaganda teravots, mis seotud Rootsi hiilgeaja meeste siinviibimise, haudade ja lahinguväljadega, leida suunamist just Skandinaaviasse.) Aeg on seadnud meid

*Bolognat
tutvustava
brošüüri
kaas*

sandimaise oludesse, ja meie ei saa näidata maailmale kauneimaid kirikuid ja paleesid, ei oma ajaloos pööret tekitanud kuningate ja maade valitajate reisentse, ei ka linnu, kus Medicide, Skaligerite ja Doriade sarnased patriitsiperekonnad oleksid türannia kõrval võimaldanud kunsti kaunimate õite pakatamist.

Ometi, et püsida võistlusvõimeliseni, on meilgi vaja turismi ebajumalaid, mida vastu seada Soome tuhandeile järvedele, Norra fjordidele, põhjavalgusele, Lofootidele, Leedu Nida ümbruse tüünidele, Läti idüllilisele „Liivimaa Šveitsile“ jne. Meie maa ja looduse karakteristiklike joonte avastamine ja populariseerimine — peaks kujunema teadliku turismipoliitika esimeseks ülesandeks. Kuid arvestades turismi alal maailmaturu tugevat konkurentsi, peab propaganda olema ori-

BOLOGNA

ENTE NAZIONALE
INDUSTRIE TURISTICHE
FERROVIE DELLO STATO

ITALIENISCHE WEINE

ENTE NAZIONALE INDUSTRIE TURISTICHE
ISTITUTO NAZIONALE ESPORTAZIONE

*Itaalia
veinide-
brošüüri
kaas*

ginaalne ja maitsekas. Siin on patustatud kõige enam. Vähesed meie turismibrošüürid kannatavad välja kriitikat. Tänavustestki jäävad silmale meeldivaks ehk Pärnu afiš ja Narva-Jõesuu viimane väike brošüürike. Kahtlematult on siin piduriks sügavtrüki ja mõnede muudegi litograafiliste võimaluste puudumine. Suurim viga seisab aga selles, et brošüürides puudub sõnaline külgetõmbejõud ja pole ka loojaid, kes leiaksid kunstipärast, kaunist vormi. Sel alal on meil määratu palju õpida Itaalia ENIT-i (Ente Nazionale Industrie Turistiche) sadadest turismibrošüüridest ja kaartidest. Hea trükk ja paigutus, piltide efektsus, värvide kaunidus, sisus iga vähemagi kohakese või linnakese juures ilmekas omapära joonte allakriipsutamine — kõik see põhjustab nende brošüüride nimetamist omaette kunstiliigiks. Turismi propaganda on küllalt vana, kuid tundub, et Itaalia on

jõudnud äärmise piirini ja ENIT-i saavutused osutuvad raskesti ületatavaks. Brošüüre jätkub siin kunsti, looduse, spordi kui kogutervikute ja peale selle iga üksiku linna ning omapärase kohakese valgustamiseks. Piiri ületamisel pakutakse teile valik 220-st eriringreisust, mis kestavad kuni 60 päeva. Peale selle võimaldavad linnad tuhandeid väiksemaid tuure oma lähemasse ümbrusse. Linnade brošüüride vastavate kaartidega varustamine, mille abil isegi läbisõidul olev võhivõõras võib kergesti leida peatuslinna vaatamisväärsused, erimaakaartide väljaandmine, millel värviküllaste joonistustega märgitud iga kohakese omapärase toidud, veinid, ehitised, vaatamisväärsustega ühenduses huvitav ajaloolise materjali serveerimine jne. — see kõik loob sellise ahvatleva kogupildi, et pole ime, kui kümne ENIT-i brošüüri läbilugemise järel turist on küps Itaaliasse sõiduks. Väheste aastatega on turismi keskkorralduse poolt Itaalia Isola Bella'st kuni Siracusa'ni põhjalikult läbi töötatud. Erisoodustuste andmiseks on loodud omaette hooajad — nagu „Primavera Siciliana“ (kevad Sitsiilias), „Estate Silana“ (suvi Silas). Iga turistile, kes külastab kindlaksmääratud kuupäevade vahel nimetatud kohti, pakutakse raudteel 50% hinnaalandust. Elu o d a v u s, kliima pehmus ja omapärane köök ei leia ENIT-i brošüürides mitte vähe kiitussõnu. Eesti elustandardi madalus on aga anglo-ameerika maade elanikele otse muinasjutt — see moment vääriks turismi reklaamis üheks raskuspunktiks olemist.

Võidakse ju kohe väita, et meie kitsad majanduslikud olud ja turistide vähene läbivool Maarjamaalt ei võimalda sellist propaganda suurtööstust. Piirdugem nende mõtudega, mida dikteerib meie olukord. Mis meie aga Itaalia hiilgavast turismipropagandast võime õppida, on iga reklaamitava nähtuse juures tugev, ainulaadses käsitluses omapära rõhutamine ja brošüüride kunstipärane, moodne välimus. Tänapäeva Euroopasse ei saa minna brošüüriaga, kus on kääridega kokkuloigatud pildimontaaž trükitud ajalehepaberile. Eeltoodud turismipropaganda hiilgava näite kõrval ei tohi unustada Skandinaavia maidki. Iga aasta ilmuv 300-leheküljeline „Nordisches Verkehrs- und Reisehandbuch“ on Norra luksuslike eriväljaannete kõrval ülevaatlikuks ja põhjalikuks teoseks kogu Skandinaaviast ja turistile suureks abimeheks.

Edasi brošüür, olgu ta kui hinnaline ja luksuslik tahes, peab kujunema hinnata jagatavaks mass-artikliks. Ei õhutata sise- kui ka väliturismi, siis kui iga brošüürikest pead käima otsimas. Brošüür peab kõikides linnades ja alevites peale tungima, kuid mitte kujunema harulduseks, mida võid leida vaid mõne asjasthuvitatu kirjutuslaualt. Heade brošüüride väljatöötamine ja levitamine on seega iga algava tu-

rismi hooaja vastutusrikkamaiks ülesandeks.

Soomlased populariseerivad viimasel ajal Jäämere rannikut, norralased keskööpäikese tõusu Nordkapil, itaallaste lööknumbriks on range Abruzzide kiltmaa ja „Primavera Siciliana“, — kus asuvad siis Maarjamaa omapära tuiksooned?

Küsimusel on õieti kaks palet — vaadatuna sise- ja välisturismi seisukohalt. Esimene lepib piiratumate võimalustega, teine nõuab mugavusi, soodsaid sõiduteid, hotelle, turismijuhte jne.

Meie turismilöögijõud tuleb suunata looduse omapärasuste esiletõstmisele. Põhja-Eesti rannik pidepunktidega Võsul, Käsmus, Vainupeal, Rutjas, Karepas, Toolses, Toilas, Sillamäel ja Narva-Jõesuus on üheks vööks, kui siin vähegi soodsamaid liiklemisvõimalusi luua — mis ei jää turistide poolt märkamata. Edasi teenivad tähelepanu Põhja-Eesti forellirikad veed, Pühajärve idüll ja Kasaritsa maaliline järvemaastik — muidugi siis, kui metsi laastav kirves ei muuda ümbrust sootuks kõrveks. Romantikalasem ja seni üpris vähe turismipropaganda fookuses olnud rajoon asub aga meie lääne-ranniku saarestikus. Algame lõunast „vabaõhu muuseumi“ Ruhnoga, edasi: Sõrve, siis iseendast Euroopaliku kuulsuse omandanud Vilsandi linnuriik oma ümbruskonna laidudega, järgneksid Saaremaa põhjakallas, Hiiumaad Muhumaaga ühendav romantiliste saarekete kett ning viimase trumbina Hiiumaa põhjarannik, just Ristna lopsaka poolsaare näol. See kolme mere ristlemise sõlmpunktis asuv, neitsilik — kohati otse ürglikkuse kalduva loodusega neem on ju õige laiapiirilise kuulsuse omandanud Baltimere viimase mereröövli „Ungru krahvi“ tegevuse läbi. Kõrgesaare mõis oma 200 aastat vana härrastemajaga on praegugi alal — kuid laguneb. Üks kohapealseid haritlasi lausus Ristna neeme tuleviku väljavaadete puhul väga tabavalt: nende itaallaste käes, kes ehitasid seal Viscosa kunstiidiivabrikut, oleks Kõrgesaare ja Kõpu oma mereröövliromantikaga aastakümne kestel tõusnud sensatsioonijanuliste turistide lemmikrannaks. Kauni looduse, vaheldusrikka matkamis- ja suplemisvõimaluste näol oleks sel rannal tõesti eeldusi turismi kaardil märkimisväärse nime saamiseks. Tuntakse ju kogu Euroopa meremeeste keeles Hiiumaad „mereröövli saare“ nime all. Meie lääne-ranna saarestik tervikuna on kaugelt mitmekesisem kui näit. kaljuse, jändrike kuuskedega kaetud Ahvenamaa arhipelaag. Eesti turismi eba-jumalad tuleksid mandrilt nihutada just siia — Baltimere kaunimasse saarestikku.

Praeguste sõiduplaanide ja laevaihenduste tõttu nõuab lääne-ranna saarestikus matkamine eestlaselt-turistiltki leidlikkust — välismaalane jääks siin hoopis abitusse seisukorda. Selleks, et teha kättesaadavaks eestlasestki matkajale Vil-

Narva-Jõesuu huvitava brošüürikese kaas

sandi lindude paradiisi, Hanikati loomulikke tammemetsi ja hädaohtliku Ristna neeme vaateid, osutub vajalikuks turistide kodude loomine, kust siis juba avaneks võimalus 1—2 päeva pikkuste matkade sooritamiseks ümbruskonda. Üks kuu Läänemere kaunimas saarestikus tasub oma muljete rikkusega kõik vaevad.

Läbiviidav peaks olema ka turistide laevaga umbes nädalapikkuste ringsõitude korraldamine. Meie lääne saarestiku vaatamisväärsused on merelt kõik kättesaadavad. Viimasel juhtumil avaneb hea propagandaga nende ringsõitude vastu võimalus välismaalastegi huvi äratamiseks. On aga kindel, et ühendusvõrgu loomine ja meie lääne-ranna saarestiku turismihuviliste tulipunkti tõstmine nõuab aastatepikkust süstemaatilist tööd. Läänerrand on kahtlematult meie turismi tulevikumaa.

Eesti turismi juhtimise poliitika on seni omistanud võrdselt tähelepanu kõigile kodumaa paikadele — lossidest kuni idülliliste kuurortideni. Selle taktikaga pole aga suudetud ühtki neist üldise huvi objektiks nihutada — pole tekkinud olukorda, et teatud ranna külastamine on vähemalt sisemaiseltki suurmoeks. See taktika turismi juhtimises tuleks revideerimisele võtta. Tänapäeval saab üld-

Sitsiilia brošüüri kaaned lahtitõmmatult

suse huvi — nii sisemaist kui ka osalt välismaist — kõita ikkagi seeläbi, kui suudetakse tõsta kilbile teatud tõmbenumbrit. Kas ei oleks meie turismigi alal otstarbekohane kuulutada välja „viis- või kümmeaastak“. Igal suvel asetatakse üks kaunim rajoon kodumaast kogu tähelepanu fookusse. Sõiduhindades soodustused, ajakirjanduse propaganda, ekskursionide korraldamine, vastavad brošüürid, demonstratsioonifilmid, maakoha kujutusega kirjamargidki võiksid siin kaasa aidata. Pühendatagu üks aasta põhjaranniku propagandale, teine aasta lääneranna saarestikule, kolmas aasta Pärnule, järgneksid sisemaa looduskaunid kohad jne. See tekitab elevust ja õhutaks inimesi matkama. Sāde, mis kord on lõõnud lõkkele, pole enam nii kerge kustuma. Turismi propaganda ülesanne seisab ju selles, et raputada rahvas kord rändama. Ka rändamislaaviinil on nagu lumepallil omadus järjest kasvada.

Siin maksab aga juhtimõte: do ut des. Kui tahetakse saavutada tagajärgi kas või turismiaastakute korraldamises, mis viiksid randa ja laande kodumaised matkagrupid ja tooksid siia välisturistegi, siis tuleb kanda ohvreid. Maapind ei muutu viljakamaks kui teda juhuslikult songida, tuleb ette võtta põhjalik harimis- ja väetamistöö, et kord hea külvajana lõigata kuldset vilja.

Rahva äratamine rändamisele, välismaalaste tarvis turismi ebajumalate püstitamine nõuab es-

Eesti haritlaskond juhtiva eliidina?

Üldsõnade taga rahvuslusest, rahvusriiklusest jne. hakatakse juba otsima konkreetsemat sisu. Ikka rohkem pöörduv tähelepanu reaalsele oludele ja jõududele, mis määravad meie rahvuslikku arengut.

Esimesed silmatorkavad selgituskatsed neil aladel tulid ühelt meie põllumajanduse nimekamalt eriteadlaselt, põllutöökoja agronoomilise nõuande juhatajalt agr. K. Liidemanilt. Nähtavasti on tegelikult otse uue maaharilaskonna väljakujundamise tarvetest tekkinud tema hiljutine brošüür rahvusliku ideoloogia otsinguist ja nüüdne keham artiklite kogu: „Kas tunned maad“ („Sõelumatult mõttekillustikku Eesti ehitajaile“).

K. Liideman hülgab kodanlust selle liiga sagedase rahvusliku ja poliitilise paindlikkuse tõttu. Seal leiab ta kooskõla mõnegi rahvussotsialismi teoreetikuga, kuid läheb neist lahku oma individualistliku ja demokraatliku põhitooniga. Ta tahaks meie rahvuslikku selgroogu näha talurahvas — haritlaskonna juhtimisel. Seks peaks haritlaskond leidma talurahvaga orgaanilise sideme.

Ses „mõttekillustikus“ on paljud, mis väärib lähemat tähelepanu. Olgu siin käsitatud ainult üks küsimus — Eesti haritlaskonnast, kui juhtivast eliidist, — kuivõrd sellest meie minevikus ja olevikus võib juttu olla.

*

K. Liideman leiab, et Eesti haritlaskond tegi juhtivalt kaasa rahvusliku võitluse kuni omariikluse saavutamiseni, kuid hiljem — riikliku ülesehitava töö juures avastus tema nõrkus.

See on kahtlemata õigesti nähtud. Haritlaskond, kes oli omariikluse tähtsam eestvõitleja, on omaenda riigi kätte saades osatähtsuses märksa langenud. Millest see on tulnud? K. Liideman ütleb: „Ideoloogia ja traditsioonide puudusest, poliitilise ja filosoofilise mõtlemise pinnalisusest.“

majoones materjaalseid võimalusi ja vastavat organisatsiooni. Kas era- või riiklikul algatusel loodava turismitsentrumi käsutusse tuleb usaldada kapitali. Meie praegune omal jõul ja nõul töötav turismi keskkorraldus kõigi oma meetodite ja alorganitega ei ole senistes oludes võimeline nii sisekui ka välismaise suurema turismieleevuse tekitamiseks.

Turismi kui suure rahvusliku tuluallika ja rahvusvahelise propagandavahendi kiire elustamine peaks aga väärima laiemat tähelepanu.

Edg. V. Saks.

Neid puudusi leiame tõesti. Eesti haritlaskond, kes vanasti teadis, mida tahtis, on omaenda riigis nagu sihid kaotanud. Just nagu oleks ta seal üleaarune.

Siin on üks ilmne vastuolu tõelikkusega. Nimelt vajab ju Eesti riik kahtlemata hulga rohkem Eesti haritlasi, kui neid vanasti vajasid Vene riigi Balti provintsid. Kas haritlasel siis ei ole enam mingit kõrgemat elumõtet, ideed?

Vististi pole lugu mitte selles, et Eesti haritlaskonnal ei ole enam sihte ega otstarbeid, vaid selles, et umbes ühtaegu iseseisvuse saavutamiseks asus tema asemel Eesti juhtivaks eliidiks üks teine kiht, nimelt — kodanlus.

*

Eliidi mõistesse kuulub mitte ainult see, et teatav ringkond või kiht üldsusest millegi poolest ees on ja juhtimisele, tooniandmisele pretendeerib, vaid ka, et seda juhtimist tunnustatakse, seda vajatakse. Et see kui mitte otse ja teadlikult, siis vähemalt kaudselt ehk alateadlikult „imponeerib“.

On ju ringkondi, nagu näit. boheemkond, kes mitmes asjas oma eesolekut üldsusest otsekohe markerib, kuid keda sellest hoolimata mikski ei panda, koguni koheldakse põlgliku muigega.

Kui otsime oma rahva eliiti, siis ei või piirduda küsimusega, kes seks pretendeerib olla. Tuleb küsida, keda sellena tunnustatakse. Siis selguvad ka haritlaskonna languse põhjused.

K. Liideman ütleb õieti, et ideeliselt oli haritlaskond — aadli ülesannete pärija. Kuid ta polnud kaugeltki ainupärija. Pärandustombu tähtsam, nimelt majanduslik osa läks sootuks teiste pärijate kätte. Ja Eesti riigi senise ajaloo määrasid nemad.

Esmajärgulisteks said Eesti riigis — majandusküsimused. Kui imevähe seni neis Eesti haritlasel on ütelda, näeme kas või sellestki, et tänini pole suudetud ülikooli majandusteaduskonda tarviliselt üles ehitada.

Siin pidi juhtimine teisale minema. Ta läks uue kihi kätte, kes meil alles on tekkimisel — nii talurahvast kui ka haritlaskonnast endast.

Kodanlikku arengut haritlaskonnas endas kujutab üsna õigete joontega Juh. Vasar „Üliõpilaslehes“ (nr. 4, 1935): haritlase-rahvamehe asemele, kes suurt rõhku on pannud maailmavaatelistele küsimustele, astub erikutsetel teotsev haritlane, „spets“. Haritlane „kodanlustub“, nagu „kodanlustub“ ka meie jõukam talupoeg.

Pea kogu meie iseseisvuse kestel käis meie poliitilises elus võitlus „kodanliku mõtlemisviisi eest“. Ja kuigi kodanlus ise sõna valjemas mõttes moodustab meil üsna väikese osa elanikkonnast, surus see mõtlemisviis aegamööda end igal pool ikka võidukamalt läbi. Mispärast? Küllap ikka sellepärast, et ta „imponeeris“. Ja miks ta

ei peaks imponeerima? Jõukus — prosperity — on ju meie aja kodanliku ühiskonna üldtunnustatuim ideaal. Sellele maksavad oma tolli isegi need, kellel seda ei ole: ühed — imetlusega, teised — kadestamisega, niihästi praaliv tõusik kui kibestunud kommunist.

On tuttav anekdoot mulgist, kes kuuldes sagedasti Kreutzwaldist räägitavat küsis:

„Kas tal ka raha oli?“

Ja vastuse saades, et ei olnud, sähvas:

„Mis sa siis sandist kitad!“

Kuid olen oma kõrvaga kuulnud kaht alevi majaomanikutüüpi ühe tuntud poliitikatgelase üle arutavat:

„Noh, kui ta kõike neid suuri asju tegi, oli ta siiski veel poolik mees. Aga nüüd, kus tal on ka vara, nüüd on ta juba päris täismees!“

*

Kas tuleb Eesti haritlaskonnal seega leppida, et tema ajalooline osa juba minevikku on vajunud?

Üks soomlane öelnud Juh. Vasarale: „Olla primitiivsusest parajasti väljarabelevate rahvaste nooruse tunnuseks, et nad kõiksugu maailmavaatelistele küsimustele liiga palju rõhku panevad.“

See on nii ja pole ka mitte. Täpsemalt ütelda on maailmavaatelistele küsimustele eriline esilekerkimine rahvaste elus ikka — murdeaegade tunnus, olgu see siis nooruse esimene murdeaeg või ka hilisemad saatuse pöörangud.

Saksa haritlaskonnast võis veel hiljuti ütelda, et tema maailmavaatelistel otsingud on ammu seljataga. Aga kes kordaks seda veel praegu?

Mitte ainult meie — ka kogu lääne maailm on sattunud kriisi, kus tema „kodanlik mõtlemisviis“ on küsimuse alla võetud. Eesti kodanlusel pole ses mõttes olnud õnne: tema roosiline elukevad on sattunud ühte tema kaasmaailma sügise marudega.

See ei tähenda mitte, et me kodanlikesse voo- rustesse võiksimis suhtuda kui äraiganenud veidrustesse üleoleva muigega. Vaid see tähendab, et meie tema juhtimispretensioonide „totaliteedisse“, nagu seda moodsa sõnaga öeldakse, peame suhtuma arvustavalt.

Ühes vabamajandusega on oma üldmaksvuse kaotanud ka „puhtkodanlik mõtlemisviis“, see piiramatu individualism, mis „majanduse“ all tundis ainult eramajandusi ja nende ohjeldamatut mängu. See mäng on igal pool vajanud ohjeldamist. Ja mis sihtides see ohjeldamine peab sündima, selle kohta peaks haritlaskonnal jälle rohkem ütlemist olema, kui tal seda seni on olnud.

*

Juudid ja mustlased on vist ainukesed rahvad, kes on suutnud püsida, kaotades sidemed oma maaga. Kõigil muudel tähendab side maaga — eluküsimust.

Landesvääri likvideerimine Võnnu all

Sõda landesvääriga otsustati Võnnu lahingus. Otsus langes 22. juunil, kui meie väed asusid vastupeatungile ja vaenlase paaniliselt sundisid põgenema.

Landesvääri 2. ja 3. rügemendid olid eelmisel päeval ülekaalukate jõududega murdnud läbi väheste lahingkogemustega 2. Läti Võnnu rügemendi rinde ja tunginud sügavale väerinde selja taha. Starte teedesõlme vallutamise ja eelosade edasitungiga vastane ähvardas tõsiselt meie vägede juhtimise keskk kohta Volmaris. 21. juuni õhtupoolikul oli vaenlase luureosi nähtud umbes 10 km Volmarist lõuna pool, diviisi juhatusel polnud aga käepärast nimetamisväärseid jõude läbimurde likvideerimiseks.

22. juuni varahommikul jõudsid diviisi juhatuse käsutada Volmarisse Kalevlaste Malev ja ülemjuhataja viimne varu — 1. jal. rügemendi pataljon, kõvendatud kerge patareiga ja luurekoman-doga — rügemendiülema juhtimisel.

Kalevlased saadeti raudteel Loode jaama, kust nad asusid pealetungile ida suunas Skangali mõisale. See pealetung ähvardas läbimurdnud vastase vägede vasakut tiiba.

Landesvääri ülemjuht
von der Goltz

1. rüg. pataljon suunati vastupeatungile Volmarist lõunasse vaenlase vägede vastu rindelt.

Kahest küljest antud hoopidega purustati läbimurdnud vaenlase väed. Põgenevale vaenlasele andis mõjuva hoobi U. Ronneburgi ms. ligidal Kuperjanovi partisanide pataljon, kes ähvardas põgeneva vaenlase taandumise teed.

Laseme jutustada 21. ja 22. juunil aset leidnud lahinguist 2. landesvääri (Malmede) rüg. koosseisu kuulunud riigisaksa Petersdorffi salga ühel kompanii ülemal. Nädalapäevad pärast asetleidnud sündmusi (29. VI 1919) kirjutab ta ühele oma ligemaist isikuist järgnevalt:

K. Liidemani küsimus: „Kas tunned maad?“ on seega väga õigustatud.

Kuid ta on veel rohkemgi õigustatud, kui see esimesest pilgust paistab. Ka meie maamees ise, „maa hing“ pole mitte nii lihtne ja terviklik kui ehk näib. Ja seda vähem jätkub tema tundmaõppimiseks tema vastamisi seadmine linnaga.

Olen kuulnud maalt juhtumeist, kus mõne lihtsameelse noore inimese propagandakõnede üle „maa-kultuurist“ külamehed enam seltsimajja ei läinud, vaid aina — kõrtsi. Ning lehtede tellimine jäeti ära, sest et neid linnas tehtavat. Ühe sõnaga — maakultuurist sai külamees aru, kui tagasiminekuks primitiivsusse.

Mitte väga palju lahku ei lähe sellest ka sihid, mida rahvussotsialistid taotlevad oma talurahva poliitikas. Nad tahavad maad „lahtilinnastada“, teda ära piirata ja sisse konserveerida tema patriarhaalsusse. Nagu juured püsigu mulla all, kus midagi pole näha, et tiivi ja lehestik seda lopsakamalt ülal vabas avaruses võiksid kasvada.

Meie senine areng on käinud risti vastupidi-

ses suunas. „Kodanlustudes“ on meie talurahvas ikka rohkem „linnastunud“. Niihästi meie majanduslik kui ka poliitiline elu on seda linnastumist mitte ainult soodustanud, vaid otse nõudnud. Nagu Spengler kuskil ütleb: „Demokraatia nõuab talurahvalt just seda, et ta lakkaks olemast talurahvas.“

Kui jutt on meie omapärasest arengust, meie maakultuurist, siis seisab siin kohe esimene küsimus, mis ootab lahendamist. Mis on meie senises maakultuuris alalhoidmise ja mis edasiarendamise vääri-line?

Kuna liberalistlik ise-vool majanduses on otsa saanud, siis ei saa enam kultuuriküsimusigi jätta ise-voolu hooleks. Need vajavad lahendamist ja nimelt — teadlikku lahendamist. Teadliku lahendamise pärast koputab aga ajalugu jälle kord meie haritlaskonna ukse pihta. Kas kuuleb ta aja nõuet? Vahest siis võib ta uuesti kerkida meie ühiskonna etteotsa. Kui ei, siis tulevad tema asemele hoopis teised jõud.

Ed. Laaman.

„Kuna Võnnu sõjakäik ei ole enam sõjaliseks sündmuseks ja täiesti lõpetatud, tahaksin sinule jutustada mõningaid minu elamusi.

Me asusime 7 versta ida pool Võndu, Weissensteini mõisa juures. Veidi ida pool eestlased. Ainult patrulliteenistuses oli meil nendega kokkupõrkeid. Öösi 19./20. juunil saabus käsk edasitungiks ida suunas Wesselshofi mõisani, kust pöörduda põhja poole ja tungida edasi Volmari peale. Minu kompanii oli sel päeval esijärgus 2 versta ära käinud, me pörkasime kokku vastasega. Hoolimata võrdlemisi visast vastupanust, tungisime kiiresti ja õige väheste kaotustega Wesselshofi mõisa ligidale, ajuti toetatud kapten von Medemi mäesuurtükkidest ja meie miinipildujaist. Alles võitluses mõisa pärast oli meil mitmeid surnuid ja haavatuid. Seal edasi jätkasime liikumist põhja poole Uue-Ronneburgi kaudu ja 17 tundi kestnud edasitungi järele jõudsime mõisani, mis on 25 km Volmarist lõuna pool, ma arvan, selle nimi oli Stürzenhof.“

Landesvääri vastaseiks nende pealetungil kuni Wesselshofi ms. olid meie 3. rüg. osad. Edasi liitudes põhja suunas pealetungijad läksid välja 3. rüg. kaitselõigust tühikusse: 2. Läti Võnnu rüg. osad olid taandunud. Päeva jooksul olid vaenlase väeosad käinud ära 24 km (Weissensteinist Stürzenhofi).

Edasi kirjutab osavõtnu:

„Siin ööbisime meie, s. o. terve pataljon, meie suurtükivägi ja Drachenfelsi ratsavägi. Lühikese puhkeaja järel pidime tungima edasi. Kuid juba öösi panin ma tähele, kuidas raketid meist vasakul, kus riigisaksa osad pidid edasi tungima, kaugel meie selja taga tõusid ja langesid.

Järgneva päeva hommikul pealetungi ajal pidi meid ära vahetama meie 1. ja 2. komp. Major Fletcheri ja ta staabi silmade ees paiskusime ahelikku, tungisime edasi ja 20 minuti möödudes olime säärases tules, et 100 pealetungijast ainult 17 meest pöördus tagasi, kuna kõik teised olid saanud surma, haavata või olid kadunud. Haavatuid ei läinud korda päästa.“

Sama lahingu tulemustest kirjutab 1. rüg. sõjategevuse päevaraamat:

„See oli ka viimane hoop vaenlasele — korratu taanemine mõjus paaniliselt, ning kl. 14 oli lahing võidetud. Saagiks saadi 5 täiesti korras kuulipildujat, 30 kasti täidetud kuulipildujalinte, 3 hobust, 27 saksa püssi, suurtükikuule ja hulk püssipadruneid. Lahinguväljale jättis vaenlane umbes 60 surnukeha maha; vangi langes 21 soldatit, nendest 4 haavatutena. Meie kaotused 2 haavatut.“

Mõlemate poolte andmed kinnitavad meie vastase äärmiselt raskeid kaotusi, kuna 1. rüg. pataljonist ainult 2 said haavata. Seejuures meie poolt osavõtnud räägivad, et tulevõitlusest said osa võtta vaid 1. rüg. 5. komp. ja soomusauto „Vanapagan“. Neid toetanud üks meie patareidest loode pool Skangali ms. See patarei algul andnud pihta „Vanapaganale“, kuid saanud oma eksitusest siiski veel õigel ajal aru ja viinud tule üle sakslaste pihta.

Raskeid kaotusi sakslaste ridades tekitas see asjaolu, et nad olid asunud korratult taanduma, millal neid maha löikas meie kuulipildujate tuli. Paanikat sakslastes võis tekitada kõigepealt nende asukohast vasakul — Startest 1 km lääne pool — Skangali mõisa pärast käimas olev äge võitlus.

Paanika võis välja kutsuda ka „Vanapagan“ retk läbi sakslaste rinde nende selja taha või mõlemad eelpoolnimetatud sündmused.

Lüüasaamise põhjusi lahingust osavõtnud landesväärlane tahab näha naabrite juures, nagu see sõjas tihti aset leiab. Ta kirjutab:

„Kuna oli selge, et suurema osa väeühikute äraandmise tõttu me olime peaaegu ära lõigatud, et meid ülekaalukad vastase jõud peaaegu olid ümber haaranud, pidime ruttama meie taandumistee päästmiseks. Algasime liikumist jälle lõunasse, muidugi mitte täpsalt sama teed mööda, kust olime tulnud. Olin 1 ohv. ja 15 mehega meie pika kolonni ees. Ilma luureta jõudsime orgu, milles asetsevad mõned U. Ronneburgi mõisale kuuluvad ehitused. Siin peatusime ja tahtsime pidada lõuna-puhkeaga. Vahipostid pandi välja ja me istusime murule. Ootamata avati oru pihta selja tagant ja tiivalt õige tugev püssi- ja kuulipildujate tuli. Tekkis kirjeldamatu paanika: aiad kisti maha ja voorivankrid sõitsid minema hirmsa ajuga; enamik meestest jättis püssid sinnapaika ja järgnes vankreile, nii et kui meie vaenlasele vastu astusime, oli meid üsna vähe järele jäänud. Kadunud oli eriti rohkesti meie riigisaksa allohvitsere — endisi läänerinde võitlejaid. Lisaks kõigele sellele hakkas orgu sadama üksteise järele ka granaate.“

Jalaväe- ja suurtükiväe kostitasid vaenlast Kuperjanovi partisanide pataljoni osad ja neid toetav patarei. Pataljon oli vallutanud eelmise päeva — 21. juuni — õhtul Lindenhofi ms. ja jät-

Roopa alevi juures mahalastud sakslaste lennuk Volmaris

kas sealt edasitungi lõunasse. Pataljoni ülemale olid näha Starte ja Skangali juurest lõuna poole taanduvad vastase voodid, suurtükiväe ja ratsaväe osad. Kuid pataljon, tungides peale 3 kompaniiga 5 km laial rindel, ei suutnud eriliselt intensiivset pealetungi arendada vaenlase taanduvate osade äralõikamiseks. Pealegi suutis vaenlane eelpoolkirjeldatud paanikast hoolimata asuda kaitsele, nagu selgub kirjust, mida lahingu kaasa teinud landesväärlane on võimalust saanud jätkata alles 11. juulil 1919. a., millal ta kirjutas:

„Niipalju kui ma mäletan, jõudsin oma kirjaga paanikani U. Ronneburgi juures. Voorivankrid ja paljud, kes tahtsid küll olla soldatid, tormasid minema metsikus paanikas. Meie aga asusime vaenlase vastu, kes oli jäänud peatuma metsas, kuid sealt nähtavale ei ilmunud. Suurem osa vankreid pääses minema. Kuna vastase granaate sadas vahetpidamata orgu, kaotasime hobused; ka minu kompaniist jäi maha üks laskemoonavanker ja veidi edasi teele vanker seljakottidega. Otsisin endale suurepärase karabiini; kuna ta mind hiljem tulistamisel ja roomamisel takistas, pidin ta siiski maha jätma. Vastasele umbes ½ km võrra liginenud, jäin umbes 20 mehega lamama, voodide taandumist katma. Vastane tulistas kaugelt, ei tulnud aga umbes 400 m meie ees olevast metsast välja. Umbes 3 tunni möödudes sain käsu ettevaatlikult tõmbuda tagasi U. Ronneburgi ms. Mõisa tugevad kiviehitised, ta kõrge asukoht, eriti aga tugev mõisaõue piirav kivimüür olid meie suureks kasuks...

Mõisasse jõudes oli kl. ¼8 õhtul... Peale Malmede pataljoni olid mõisas Badeni mäesuurtükid ja major Flechter oma staabiga. Püssituli mõisa pihta muutus üha tugevamaks, kuid ta tuli kaugelt. Ida pool mõisat umbes 1200 m kaugusel nägin selgesti vastase ahelikku. Lääne pool, Võnnu maanteel, oli võrdlemisi kaugelt kuulda rk. tuld ja selle järele meie pataljoni rk. töötamist. Ka põhja poolt tungis vaenlane peale.“

U. Ronneburgi ms. läände mineva tee oli Kuperjanovi pataljoni kompanii lõiganud läbi. Va-

baks jäi vaid U. Ronneburgist lõunasse Riia-Pihkva kiviteele suunduv maantee. Seda kasutasid mõisasse koondunud väeosad. Mõisast taanduti käsu järgi ja kindlaksmääratud korras: kõige eelvoorivankrid, siis staap autos, miinipildujad, rk. kompanii, 1. ja 2. kompanii, millest oli järele jäänud 17 meest, lõpuks meie kirja autor, kes jäi taandumist katma. Taandumisest kirjutab ta järgmiselt:

„Niipea kui olime jõudnud Wesselshofi maanteele, märgati meid ja võeti 2 suurtükist tule alla. Meie vankrid pääsesid õnnelikult minema. Ka meie kõik jäime terveks. Jooksime mööda teed niipalju kui jaksasime ja iga 12—35 m järele kuulsime 2 granaati õhus vihisemas. Viskusime kraavidesse, ja varsti jälle edasi. Ilm muutus varsti niivõrd pimedaks, et vastane meid varsti silmist kaotas ja peatselt kõik granaadid meie seljataga lõhkesid. Meilt mahajäetud tühja mõisat tulistati ikka veel. Olime jõudnud umbes ½ versta eemale, kui järsku kõik jäi vaikseks ja paar minutit hiljem saatsid 2 vastase kuulipildujat nõõrsirget teed mööda meile kuule järele. Pimedus oli juba suur ja kuulid lendasid kõik üle.“

Taandumise katjad said Wesselshofi ms. juures kolonnidele järele. Ööpimeduse ja metsa katel seati voorivankrid kindlasse rännaku järjekorda ja 2-tunnise peatuse järel jätkus taandumine. Karlsruhe mõisa juures on sündmuse kirjeldaja landesväärlane ettesaadetuna veel kord pidanud taandumist katma ja vaadanud kolonnide möödumist. Ta kirjutas selle kohta:

„Kuna suurem osa minu meeskonnast oli väsimusest täiesti ükskõikne, seisin ka ma ise kogu aeg vahipostil ja 2 tunni kestes möödusid minust patareid, rk. kompaniid, jalavägi, ratsavägi — nii palju, et ma tõesti ei suutnud mõista, kuidas nad võisid lahingu kaotada.“

Meie suudame seda aga väga hästi aru saada, teades, et eesti sõdur oli aru saanud oma ajaloolisest ülesandest ja sellele vastavalt ka võidelnud.

Tallinnas, 24. 5. 1935.

M. Kattai, kol.-ltn.

Landesvääri suurtükitulega purustatud 6. polgu eelrühma seisukoht v. Jägeli silla juures, 1. juulil, 1919

Narva-Jõesuu rand hooajal

Mõningaid ridu Narvast ja Jõesuust

Narva on Eesti idapoolseim linn, mille elanikest kaks kolmandikku eestlased, üks kolmandik venelased. Juute on paarsada, sakslasi veel vähem. Kadakaid ei ole, pajuvenelased on muutunud viimasel ajal kõige agaramateks eestluse eestvõitlejateks ja juhtideks. Linnapea ujub, abilinnapea peab apteeki, linnanõunik on venelane ja deklareerib, et hakkab vabariigi valitsusega kas või kohut käima, aga tagasi ei astu. Jõesuu supelhoone sisseõnnistamiseks määrati tuhat krooni. Kirjandusauhinna määramist linna poolt ei võeta kõne allagi. Teatri toetust ähvardati kärpida, kuna ühes operetis näitleja olevat esinenud püksata.

*

Raamatukauplusi Narvas ei ole. On ainult üks bukinist ja teises müüakse raamatuid lipsude, taskupeeglite, kaelasallide ja šlüpferite kõrval nii muuseas.

*

Ajalehti linnas ilmub kaks, üks eesti-, üks venekeelne. Teine samasugune paar suikus möödunud aastal vaikselt surma. 1929. aastal oli eesti ajalehti viis.

*

Kunstnikke on Narvas kaks: Norman ja Tuisk. Ainus kujur A. Kask on Narva ja Jõhvi peale kokku. Tuntuim mees Narva kunstnikest on Siward, aga tema elab nüüd Tallinnas kunstikumutis.

*

Kirjanikke pole ühtki, vaatamata sellele, et vana E. Bornhöhe oli omal ajal Narva linnasekretäriks. Kirjandust teevad vaid koolinoored oma ajakirjas. Mõnda meest on siiski kahtlustatud juba aastaid romaani kirjutamises, kuid seni on need jäänud vaid kahtlustuseks. „Loodus“ pidi kord küll kirjastama seiklusromani „Rohelised silmad“ autori H. Reismanni „Hüljatu“, mis käsitles piirivalve elu ja tunnistati Eesti parima romaani konkursil tähelepandavaks teoseks, kuid jutt jäi jutuks.

*

Venelastel oli kirjandusmaailmas tugev noor talent Vassili W o l g i n. Mees on saanud korduvalt auhindu Pariisis ja Jugoslaavias vene ajakirjade poolt korraldatud novellivõistlustel. Kuna ta aga ei käsita (endise kirikumehena!) küllalt respektikalt vene vaimulikku seisust, ignoreerib Narva venelaskond teda täielikult.

*

Narva teater on praeguse kunstilise juhi Ferdinand Pettai hoole all tõusnud ühele tasemele meie suurteatriga. Seda opereti alal, milles ta tänava võistles ainult „Estoniaga“.

*

Narva ligineb Tartule (või ümberpöörduvalt?). Teatrid vahetavad peosalisi, Jõesuu randa toodi Tartust kaitseliidu orkester ja lõpuks: terve kohvik alates peremehest ja lõpetades pikologa. Tallinn võttis Riigikohtu, Narva pillimehed ja kohvi — mis sest Tartust lõpuks järele jääb?

*

Uus Narva-Jõesuu rannapaviljon öösel

Vastutasuks on Narva andnud Tartule seni Tooni Krooni ja Heino Uuli. Mõlemad „Ugala“ vahetalitusel, nagu see õige äri juures peabki olema.

*

Mis aga klass omaette, see on Narva tantsukunst. Elfriede Kočnevi stuudio on juba niikauget, et selle meisterrühm siirdub ümber-maailmaturneele. Tantsutrupi juhiks on Eesti parim mees-tantsija Reinhold Kõil. Kõili võimetest annab tunnistust kas või seegi, et ta, ilma et oleks kunagi saanud jalga naelkingi, hüppas kõrgust 180 sentimeetrit.

*

Narvas teotes kunstiklubi „Boheemlasründ“, kuhu kuulusid kirjanikud, kunstnikud, lavategela-sed, muusikud ja tantsijad. Aga siis lõid kunstni-kud oma ühingu (NKÜ), muusikud ja tantsijad ei käinud koos ning teatrirahval polnud kunagi aega. Jäid ainult kirjanikud. Kuna aga neid ei ole, siis viimasel ajal klubi tegevus on võrdle-misi väike.

*

1934. aasta veebruaris „Boheemlasründ“ siiski korraldas suurejoonelise kunstiballi. Saatis aukut-sed Tallinna, Tartu ja Rakvere vastavaile klubi-dele. Viimased ei saanud esindajat ega tänanudki kutse eest. Ning kui tartlased tegid „Viie balli“, ei kõssanudki nad sellest Narva kunstiklubile. Sellest peale valitseb Narva ja Tartu kunstirahva vahel viha. Peamiselt Narvas.

*

Narvas on ka Rahvaülikool. On loenguid, kus saal on rahvast täis. Vahel peetakse ka loenguid kirjanduslikel teemadel. Tulevikus kavatakse neid loenguid kuulama saata sõdureid, kes mille-gagi eksinud kasarmudistsipliini vastu. Siis saab kuulajaid ka kirjanduslikele loengutele.

*

„Loomingu“-tellijaid on Narvas kaks. Haridus-selts ja Akadeemiline Klubi. Mida soovite veel?

*

Parandus: Narvas on siiski kirjanikke. Vana August Tõnurist on kirjutanud rea minia-tüüre, jutte ja ajaloolisi asju. „Loterii meetodi“ autor Kurlents on õpetajaks vene gümnaasiumis. Aga Tõnurist on juba väga vana ja Kurlentsist pole midagi kuulda ega näha — ka teda ennast mitte (väljaspool kooli). Kuid olgu — Narva au on selles tükis siiski päästetud!

*

Millal algab Narva-Jõesuus suvitushooaeg? Linna- resp. Jaoskonnaavalitsuse kassaraamatute põhjal 1. mail, kuna sellest tähtpäevast alates võetakse suvitusemaksu. Reklaami järgi — 1. juunil. Suvitajate endi arvates umbes 1. juulil. Narva-Jõesuu oma elanikud aga ütlevad: suvitushooaeg algab siis, kui on kohal prof. Kurčinski ja Tjutruj-mov Tartust, vanahärra Huene ja prof. Pappmehl Tallinnast.

Tänavu oli see samuti nii. Professorid tulid ja Huene lõi lahti oma Vesiravila ukсед. Ning päike hakkas kohe valusamini kõrvetama ja merevesi eh-matas enda viis kraadi soojemaks.

*

Kui kellelegi ei meeldi Narva-Jõesuu vesi, siis leidub Jõesuus abi ka sellele pahele. Võib lasta seesama ebameeldiv vesi ilusti ära ravitseda. Sel-leks on kuurordis uhke, mitmesetme-kordne hoone, mille paraaduksel uhkeldab nelja meetri pikkune silt:

Dr. Saltzmann'i Veeravitsemiseasutus.

*

Et Jõesuus (nagu mujalgi) võib üksildasel õhtu- (või mistahes-) tunnil näha üksildast näitsikut üksildasel pargipingil vahtimas ruttavaid pilvi (või kannatamatult käekella), see kuulub tavaliste nähtuste hulka kohas, kus meeste ja naiste arvuline suhe on keskeltläbi 1:3. Kui aga varajsem suvitaja näeb seisvat spordidressis brünett daami tühjana haigutava võrkpalliväljaku man, siis teadku ta, et see on proua prof. Karell. Sest need kaasmängijad — need on juba kord sellised, et kunagi nad ei ilmu kohale täpselt määratud ajaks.

*

Üldse see võrkpall — see on Jõesuu. suvine „nael“. Kuus väljakut on alati mängijaist tulvil. (Muidugi „päris“-hooajal.) Vabas looduses suvitusele tulipunktiks on igal hooajal peetavad suvitajaskonna esivõistlused maailmameistri nimele. Millise mentaliteedi loob suvitajaisse Jõesuu kliima, sellest annavad tunnistust eelnimetatud tiitlile võistlevate meeskondade nimedki. Mullu võistlesid: „Uinuv Kaunitar“, „Kuldne Skorpion“, „Võitmatu Armaada“, „Kilimandžaar“, „Valge Nartsiss“ ja „Kombinee“. Võimalikkude vääroletuste vältimiseks viimasenamainitud meeskonna kapten peab vajaliseks alati enne järjekordset võistlust selgitada, et meeskonna nimi tuleb sõnast „kombineeritud“.

Tänavu on meeskonnad juba treeningus ja võistluste peakohtunikuks palutakse, nagu igal aastal, Võru-Petseri prefekt hr. Kard, kes ka ise innukas käsipallimees.

*

Aastat 30 tagasi oli igal Jõesuus suvitaval aris- tokraadi (resp. rahamehe) perekonnal rannal oma supelputka. See oli ratastel ja ta veeti hobustega vette ning tagasi. Daamide supelkostüümid kat- sid keha 50% enam kui tänapäeva ballikleidid. Sellele vaatamata naiste supeltundide ajal kubi- sesid põosatagused binoklitega varustatud här- radest.

*

1908. aastal suvitas Jõesuus vene krahv Miro- nin (Smironin). Too vanahärra ei leppinud mere- vee temperatuuriga ja alati, kui ta meres kimbles, seisis seal juures kaks teenijat, kes valasid krahvi ümbrusse tulist vett selleks kaasavõetud kaste- kannudest.

*

Narva-Jõesuu eesti kirjanduses? Eduard Wil- del on naljajutt (pealkirja ei mäleta — vist „Uus teenija“ — või midagi taolist), kus sangar seikleb Jõesuu rannal ja kuurhoones. K. Ast-Rumori „Tu- led sügis-öös“ sisaldab samuti ühe jutu N.-Jõesuu taustal. Rohkem pole silma puutunud. Juhan Jaigi „Rannaliivalt taevani“ tegevuspaik on Jõesuust

pisut eemal — Rossoni-äärses Ingeris. (Ka seal on rannaliiva.)

*

Vanasti olid kuurordijuhtide mitteametlikud ametinimetused lihtsad. Alevi sekretär oli supelins- pektor, alevivanem -direktor. Nii jäid need nime- tused ka siis, kui alev ühendati Narvaga ja alevi- vanemast sai Narva Linna Narva-Jõesuu Jaos- konna-Valitsuse Esimees ning sekretärist — sama pikanimelise üksuse sekretär. Järsku aga selgus, et Narva abilinnapea, kellele allub Jõesuu Jaos- kond, on pisut kõrgem võim. Hädast leiti pääse- tee: ta nimetati supelpeadirektoriks. Kuidas aga kutsuda Narva linnapead ennast? Vastus on lihtne: supelülempaadirektor.

*

Laiemas publikus valitseb mingipärast arva- mine, nagu oleks N.-Jõesuu ainult kuurort terve- tele. Selles arvamises on süüdi peamiselt teiste supelinnade meremuda-reklaam ja asjaolu, et Jõe- suu oma raviuasutisi pole laiemalt reklaaminud. Ometi on Narva-Jõesuus vanim muda- ja vesira- vila juba 43 aastat tegutsenud ning varem Peter- buri ja Moskva, hiljem Eesti ja välisriikide suvita- jate reumat, südame-, maksa-, neeru- ja jumal- teab veel mis haigusi ravinud. Isegi Haapsalust ja Kuressaarest tulnud haiged on Jõesuu ravilas pa- ranenud. Praegu on ravila omanikuks ja pida- jaks A. Huene. Ravilas saab muda-, söehappe-, merevee- jne. vanne. Peale selle on Jõesuus veel teine vesiravila, milline kuulub dr. Saltzmannile. Ja sedapuhku piisab ehk sellestki.

Homo Narvaensis.

V. Adams

Tänapäeva neidis

*Sinus pole infernaalseid katakombe.
Kergelt uiskled tundmustel ja jääl.
Pehmelt lainetavad magusad Su kombed.
Millel lootsikuna sõidab Sinu hääl.*

*Tõustes hommikuti ulmadest ja süngist,
Päev Su sirgub kui New Yorgis raudbetoon.
Oma tööd Sa nagu palli mängid,
Kergelt arvestades servimise joont.*

*Elu keskuseks on Sinu meelest pulmad,
Aga liiga loid on aja käik —
Sellepärast öösel toovad Sulle ulmad,
Mida jäme päev Sulle võlgu jäi.*

*Sinu kevadele õuna annaks Paris,
Sest Su pilkki värskendab kui ment!
Aga kellega Sind panna paari
Kui Sa oled — sinisesse lend?*

EESTI MÄLESTUSSAMBAD JA NENDE PÜSTITAJAD

Juba aastaid kestab meil Eestis mälestussammaste sadu: pea iga kihelkond on saanud oma samba, iga tähtsam alev samuti, ning viimasel ajal näib järjekord juba valdade kätte jõudvat. Kui nii edasi läheb, siis pole mingi ime, et varsti küladki „sambaid“ hakkavad püstitama...

Püstitatud on sambaid ja mälestusmärke peaaesjalikult sõjataplustes langenutele. Sünnib see harilikult nii, et üksikud kohalikud tegelased astuvad kokku, asutavad vastava komitee ja hakkavad samba heaks raha koguma. Kui summa juba nii suur, et midagi võib ette võtta, siis hangitakse mudel ja antakse töö ehitajale välja. Enamik sambahitusi on läinud kallimaks kui ehitajatel on raha ja siis — armas vabariigi valitsus või ka riigivanim tulgu ja aidaku. Tihti ongi säärasele palvetele vastu tuldud ja — kohapealsed tegelased on omadega ausasti väljas. Tihti aga on samba võimalus ühe suure ja siis kestab veeringute mangumine hea asja jaoks aastaid. Keskmiselt on iga sarnane sammaste või mälestusmärk maksma läinud 1000 kuni 2000 krooni. On aga üsna rohkesti sääraseid sambaid, mille ehituskulud ulatuvad miljonitesse sentidesse.

Kui aga kokku võtta kõikide senipüstitatud Eesti mälestussammaste ehituskulud, siis teeb see välja igatahes sajad miljonid...

Mälestada sõjas sangenuid on ilus ja igivana komme. Seda on teinud kõik rahvad nii vanasti kui ka nüüd. Aga vist ei kuskil ega kunagi pole püstitatud mainitud mälestusmärke sarnases kvantumis ja tempos nagu meil tänapäev Eestis. Võõrale kõlab see otse uskumatu, et üks miljoniline väikerahvas omal võrdlemisi väikesel maa-alal pea igal pühapäeval püstitab kuskil uue mälestussamba. Võib julgesti ütelda, et Eesti on oma mälestussammaste arvuga ületanud kõik rahvad, nii väikesed kui suured: meie maa on viimase kümne aasta jooksul tihedasti üle külvatud mälestusmärkidega, ning nende sadu kestab üha edasi, tänu rahva ohvrimeelsusele ja tegelaste ettevõtlikkusele.

Siin tuleb tõsiselt küsida: kas oleme oma sammasteladumisega sõjaslangenuid väärikalt mälestanud ja kas see mälestamismoodus on meile ainus ja õige? Teiseks: Milline on Eestis püstitatud mälestussammaste kunstiline väärtus?

Esimesele küsimusele vastust otsides ei saa küll teisiti, kui peab otsekoheselt tunnistama, et oleme oma sammastepüstitamisega läinud liiale ja vast koguni nii kaugele, et kipub kohati valusalt riivama langenute mälestust. Pealegi pole elutu sammaste kaugeltki a i n u s mälestamismoodus: üks rahvamaja, koolimaja, muuseum, raamatukogu, lihtne mälestustahvel on kahtlemata elavam ja otsustarbekam kui surnud kivi, tsement või pronks. Kui aga vaadelda meie olemasolevate sammaste kunstilist külge, siis peab küll imestama, kui vähe on sammaste püstitajatel olnud respekti langenute mälestuse vastu: umbes 90 protsenti olemasolevatest sammastest on oma kunstilise ilme poolest sääraseid, et teevad langenute mälestusele enam häbi kui au. Sest õelge, inimesed, mis aukartust ja lugupidamist äratav küll mõni maitsetult laotud kivi- või tsemendihunnik, mille otsas ilutseb kas mingi ristimühakas või paremal korral kohmakas, banaalse ilmega inimfiguur, tihti teatraalselt asetatud poosis, nagu eht karikatuur naljalehes. Ma arvan, et nii paljudki langenud, kui nad näeksid, kui labaselt nende mälestust austatakse, annaksid samba püstitajatele esijoones kõvasti vemmalt. Ja meie elavad, kellele vaadelda on need maitsetalgedad mälestusmärgid, vaatame rahulikult pealt, kui selliste kivihunnikute ja karikatuuride arv päev-päevalt aina kasvab.

Mälestusmärk, kui ta tabab oma ülesannet, peab olema eeskätt kunstise, sest ta on vaatamiseks elavatele. Alles teises joonis taotlegu ta vahetähendust ennast kas otseselt või sümboolselt. Eesti mälestussammaste enamiku juures on esimene nõue pea täielikult unustatud ja mindud välja lausa literatuuri peale, ning tihti nii, et pärast enestelgi häbi vaadata, rääkimata võõrastest. On tõenäolik, et kui tahame oma naabrite ja võõraste silmis end paista lasta arenenud maitsega kultuurinimestena, tuleks enamik meie „mälestussambaid“ paratamatult lammutada, mida varem, seda parem. Sest mitte kuskil mujal kultuurmaades pole kunagi lubatav olnud inetute, kunstiväärtuseta sammaste püstitamine avalikkudele platsidele.

Üks mälestussammaste — ta peegeldab eneses kõigepealt oma aja kultuurilist taset. Vist ükski vähegi arenenud eestlane ei tihka sellega nõus olla, et need lugematud kivi- või tsemendihunnikud, mis

Riigivanema kirjandusauhindade üleandmine Kadrioru lossis 1. VI s. a. Esimene vasakult III auh. saaja A. Mälk, kolmas II auh. saaja J. Semper, viies I auhinna saaja M. Metsanurk.

meil mälestusmärkide näol on olemas, oleksid meie kultuuri tõelised tunnistajad.

Asetame lõpuks küsimuse: kes on siin süüdi? Kas püstitajad, skulptorid või riiklik järelevalve?

Ei saa süüdistada nii väga asja algatajaid. Sest enamail juhtudel on need inimesed, kellel pole kuigi palju aimu ega teadmisi ühe monumendi kunstilisest väärtusest. Nende silmis on peamise tähtsusega samba literatuurne külg — ja seda tahetakse näha.

Ei saa süüdistada aga ka kunstnikke, kes samba kavandi ja mudeli valmistavad, sest nemad, kui tahavad saada tellimisi, on sunnitud mudeli tegema sedavõrd literatuurse, kuidas soovib lihtsamelne sambakomitee, kes tihti laseb kunstnikul mudelit niikaua ümber teha, kuni sellele enam vähematki kunstihõngu juurde ei jää, ilma et ise seda taipaks. Jääb järele riiklik järelevalve, ning siin peab ütleva, et seda pole siiaajani nagu olemaski olnud. Järelikult: avalikke mälestusmärke on püstitatud justkui ilma riikliku järelevalveta, ehk — kui see järelevalve on olemas olnud, siis pole ta oma ülesannet väärikalt täitnud.

Pandagu piir inetute mälestusmärkide püstitamisele. Antagu monumendi kavandite valmistamine väljakujunenud meistritele, aga mitte õpilastele ja oskusetu soperdajatele! Mitte ainustki mälestusmärki enam ilma vilunud kunstniku kavandita! Rohkem kunsti, vähem paljast literatuuri!

Ja mõeldagu tõsiselt, et on teisi, kaunimaid, elavamaid mälestamise mooduseid, kui on seda tsement, kivi, pronks!

Aga kui siiski sammas, siis ometi ka meie kirjanikkudele, kunstnikkudele, kultuuritegelastele;

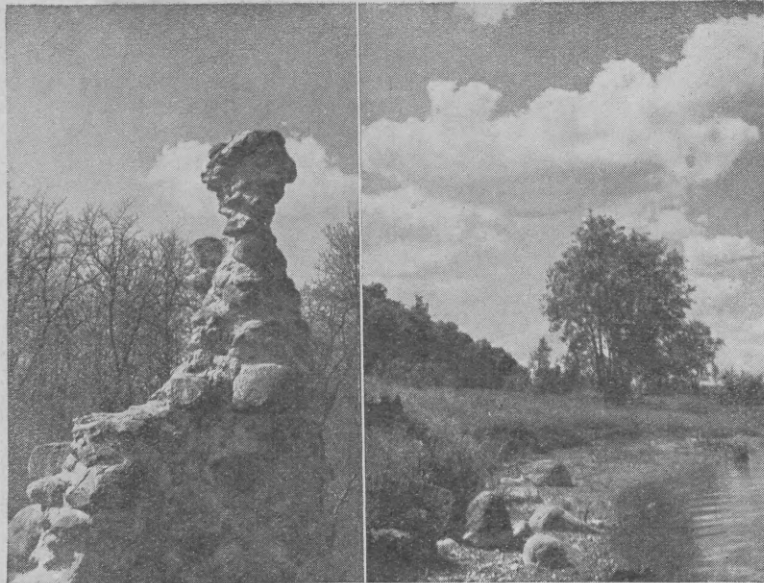
sest nemad pole Eesti riigi jaoks vähem teinud kui need, kes on langenud sõjataplustes!

Kindlasti aga piir kunstiväärtuseta monstrumite!

Jaan Vahtra.

Näe, meie aeda uus mälestussammas püstitatud!

Tükike minevikku

Viljandi järve kallas

Ööbikute ja vaikuse linnas

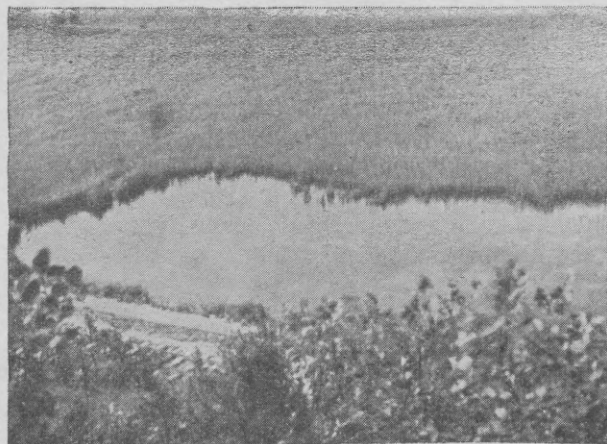
Pikkamööda kerkib udu soiselt heinamaalt ja venib valge kangana üle raudtee, hargnedes Sini-alliku linnuse loodekingu juures kaheks. Suurena ja punasena tõuseb kuu linnusevalli kaugema männistiku latvadesse, vajudes pikkamööda udust-ümbritsetud kaskede vahele allika läheduses. Kaugetest taludest kostab uniseid koerte kilkeid.

Istun linnusevalli loodeosa kõrgeimal tipul, millest tean kaevamisel leitud põlenud palke. Samal vallil, minust veidi eemal ja madalamal jätkul, magab tükk rukkivälja. Linnusevalli männikuist kostab siia üles öösorri „errrrr-örrrrr“, üle sooheinamaade eksib udus väljadelt kostev põldvuti „pikkeryikk“, rukkis saeb rääk väsimatult ja pidevalt — „rääk-rääk“, sinnahulka ajuti „rärp-rärp“. Kaugemal kushi kostab täpilise vesivuti samapidev „uit-uit“ ja väikese vesivuti „trikk-trakk“. Üle järve magavad kõrgustikel saaretalud, nende all järve pool näib maastik soine, kasvanud pajuviserikku ja roopuhmaisse — vist kunagine järve ase, milline ei kannu inimest ja moodustab vaid pesapaiga partidele ning koovitajaile. Parajasti siis, kui hokkab kostma Pärnu poolt tuleva südaõise rongi müdinat, ronin alla linnusevalli kingult, sammun läbi tiheda vilkalt voolava udu mööda magavaist sirelilõhna uppuvaist taludest, heidutan ööbiku vaikima sirelipuhmas ja jõuan Sini-alliku väikese ning vaikse jaamahoone ette.

Vahepeal rongimüra tugevneb, jaamaesisele tekib unist liiklemist. Kujutelles mõttes, kuidas võis olla linnusevalli pilt siis, kui sellest polnud veel kaevatud läbi raudteed ja too moodustas ühtlase laevakuju, saan veel ronida Viljandi pool jaamahoonet asetsevale linnusevalli jätku nõlvale, istuda silmapilguks kiigele ja silmitseda kõrgustiksaarekesi, piiratud valgest uduvinest, mida nagu haldjakäed ja vana linnuse vaimud loorina

lehvitavad üle öömaastiku, — siis tuleb istuda rongile ja vaadelda veerandtunni kestel möödalibisevaid öömaastikke, kuni leian end — Viljandis. Kellaosuti on nihkunud just südaöötunnile.

„Pühajärv — turistide unistusmaa!“, „Loksa — Narva-Jõesuu miniatüüris“, „Pirita, see on tükike paradiisi“, „Merivälja — kus kümme-kond ööbikut korruga laksutamas“, „Kus liiv laulab..“, „Petseri — tervislikum maanurk“, „Pärnu — kuu-rortide pärl“, „Kolmejärve paradiis“, „Võrumaa — Mon Repos“. — Rida selliseid deviise meenub, kui lahkun rongilt Viljandi jaamas ja hakkan sammuma piki Vaksali teed linna, kuhu saab siit paari kilomeetri ümber. Silmapilgu seisatan, lasen mööduda autobused, taksod ning jalakäijadki. Kui vaibub taas öiselt rongilt saabunute liiklemine, leian end vaikselt teel, piiratud sirelilõhnast. Kuidas nimetada siis Viljandit, seda südamaa turismilin-

Sini-allik

nale sammuvat 11.823 elanikuga keskust? küsin mõttes, kui alustan rännakut läbi Kantreküla aguli.

Tänav avardub. Paremalt raamib mu teed kalmistu, mille paremalt servalt kulgeb tee lennuväljale. Otse sammudes hargneb tee peatselt kaheks, millistest üks tõuseb kõrgele teevallile, teine viib puist piiratud orgu. Kalmistuserval seisatan, nagu enesest meenuvad mõningad hauad. Seal, kalmistu linnapoolisel serval, kangelaste kaunistatud matmisplatsil, puhkab sangarlik sakalaamaalane kapten Anton Irv, sügavamal kalmistul luuletaja Friedrich Kuhlbars ning näitlejad Hilda Gleser ja Toomas Tõndu. Kalmistu südamikus paljude väärtuslike ja kaunite hauasammaste keskel asetseb A. Weizenbergi raidkaju. Tean, too vana kalmistu on kaunis, puhas, värske ja linnulaulurikas. Mitte vähem kui kümnekond ööbikut elustab uinuvat ümbrust.

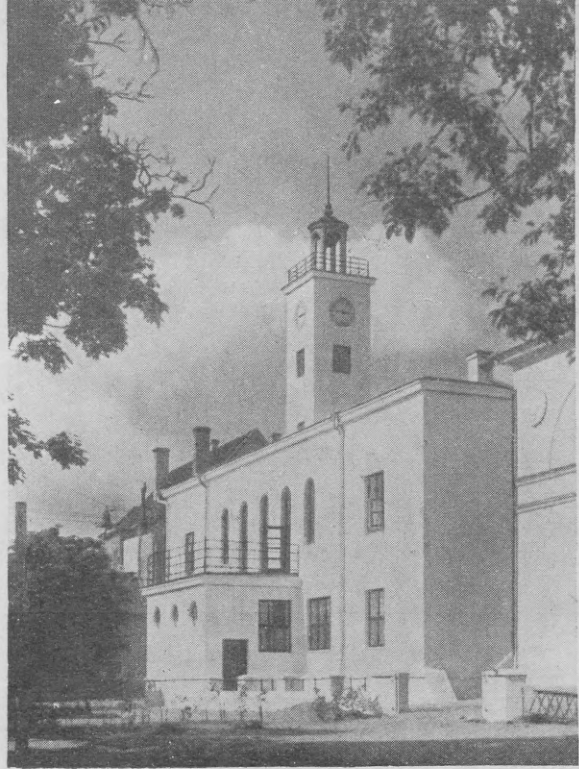
Teeks linna valin selle, milline kulgeb orgu, palistatuna mõlemal küljel puude rohelist. Vasakul ees tõuseb pilvetühja öötaevasse maakiriku sihvakas torn. Kirikueisel nõlval kapten Irve sammast kiikruga rinnal, pilk suunatud langenute kalmistu suunas.

Kirikumägi ähmub, varjub puist, millised palistavad teed. Ees pladiseb purskkaev, kahel pool teed vaiksed tiigid, vasakus väike saareke. Seda tiiki piiravad punaliiva teed, andes pildile meeldivat sügavust. Parempoolne pikk tiik kaob mäenuki varju, jättes üsna teelähedusse meeldivalt valge, värvilise äärestusega majakese nagu linnupuukeset vett. Hetkeks seisatad, juurdled selle otstarvet, end siis tabab silm ööhämaruses mäeküüru tagant väljaujuva luigepaari.

Jälle tõuseb tee, viib su mööda nägusast algkoolihoonest paremal, lagedast platsist vasakul, kust kadunud Klinke sarikad, katoliku-usu kirikust ja avab samas silmile avara platsi vasakul Eesti Panga maja ees — oled jõudnud vanalinna servale, kust hoovidest võid leida ordulinna müürijäänuseid ja aimata ordulossi vallikraavi kunagist aset. Seisan Vabadusplatsil, silmitsen nägusat panga- ja postihoonet enda ees ning sammun siis üle kruusafatatud väljaku politseilossi pargi suunas. Selle serval asetseb langenute sammast, pargiavaruses hakkavad väikesed laulikud andma hommik-kontserti, arvan nägevat oravat hüppamas kuuselt teisele.

Politseilossi pargiga langenute samba taga ongi alanud mäestikurajoon, mis laskub paiguti järsuna Viljandi ürgorgu. Tolle oru, voorete ja suurkupleite põhjaosas kükitab linnusekantsidel Viljandi. Ühendades Võrtsjärve madalikku Pärnu lahega, Viljandi ürgorg on keskoruks paljudele vähematele lamm- ja sälkorgudele. Selle oru läänepoolisel kaldal asetsebki Viljandi. Linna all orus aga ligi 5 kilomeetri pikkune ja veerandkilomeetri laiune, paiguti kuni 10 m sügav järv.

Minutid, millest moodustuvad veerandtunnid,

Viljandi raekoda.

mööduvad eksluses mäestiku põlispuude all. Kiiresti järgnevad tõusud ja langused. Nii orge kui kupleidki katab rikkalik puistu, peaaegu ürglaane ilmega — väheste radadega.

Puhtevird värvib idataevast, ööhämarus on taandunud peaaegu täielikult, kui väsinuna istun pingile Valuoja kaldal. Too lõikab oma oruga mäestiku kaheks. Udu järvelt on lõõnud taanduma. öökull pugunud puuõõnsustesse, hakid alustanud hommikust lendu. Poleks ma hetkel nii väsinud, roniksin teispoolele mäeveerule, nüüd ristlen aga veel minuteid järvepoolse mäestikuosas, seisatades aeg-ajalt varemete juures. — Meenub aasta 1223, mil esiisade vaba maalinna vallutasid ordurüütliid, ja a. 1400, mil valmis võimas hiigelloss, Viljandi kaubalinna süda. Tuleb meelde orja sõrmejalg lossi peavärava juures telliskivil, kaev varemets ja võlvitud koopad, milles kord hoitud kinni Tasujat. — Ons see tõsi, et kivid siia toodi telliskivitehasest ligi 25 kilomeetrit eemalt, pealegi käest-kätte, ketina? küsin eneselt, seistes üle suurima oru viival rippuval sillal ja vaadeldes sealt hiigelvaremeid. Kui too minevik, millist ei suuda hävitada ilmastikugi võimas hammas, suudaks jutustada, mõtisklen edasi, — läbin ülejäänud mäed ja jõuan päikesetõusul uude paadisadamasse suvikohvi juures.

Hommikune vaikus lamab järvel, mille kaugeimatel kallastel liugleb veel valget udukirmi, paadid tukuvad liikumatuna, vaikne näib olevat ka vana paadisadam veidi eemal, tennisväljak ja supelrand poolelioleva rannahoonega. Ainult staadionil silman üksiku treenija. . .

Päike on kerkinud ja valab kiirtekulda põõsaspuhmastele, kui sammun üles Trepimäest. Imes-

Rippuv sild lossimägedes

tades veel selle koha varahommikust kaunidust, leian end raekoja juures. Veidi eemal ees avaneb pilt Kindral Laidoneri platsile. Too on omaaegne turuplats, nüüd aga miniatüürpark purskkaevuga keskel, mille basseinis sulistab rammusaid kalu. Omapärane idüll linna peatänavä ääres!

Südalinnas on olevik nõudnud endale ohvriks tiigi, kus kindlasti kord püherdasid linna käsitöölise põrsad ja ujusid lihavad haned. Praegu asetseb seal Lastepark rikkalikus puuehtes, värviküllaste lillepeenardega ja valvsa betoonpeniga. Ööbikud, eksides nii tihti südalinnagi aedadesse, ei näi armastavat toda parki — vist põhjusel, et öiti ta vallutavad öökullid. Ent park moodustab osakese linna kopsudest, kus armastatakse istuda lõunatundidel. Muide on sin lepitud kokku vist mõnegi abielu suhtes. . .

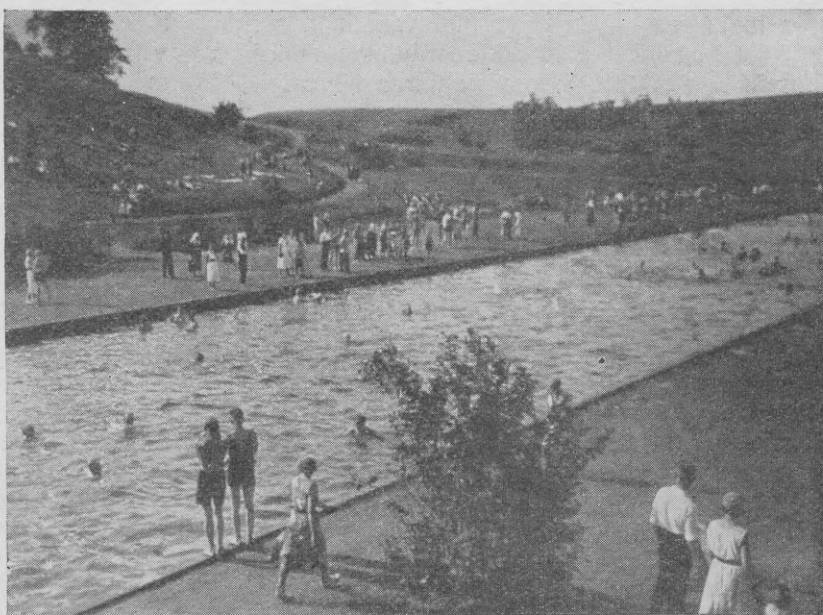
Jõudnud välja peatänavä kaudu vanast linna-

osast, avardub kiviprügitusena Lossi tänavä Lina-
vabriku juures õhuliseks Lembitu puisteeks, mil-
line silepinnalise kaarena, eriti kaunina õhust, viib
läbi uue linnaosa.

Uus linnaosa, ulatuselt peaaegu suurem vana-
linna osast, haarab aedlinnana vanalinna kolmest
küljest, jättes vanalinna linna piiriks ainult järve-
poolses osas. Kümnete ja sadade lilleliikide lõhn
imbub tänaväile kergetest aedadest, meeldiv värs-
kus koos avaruse ja õhulisusega muudab mind taas
ärksaks, paplid, pärnad ja tammed puisteedel
loovad uusi kujutelmi. Nii jõuan Lembitu puies-
teelt ärapöörduva Endla tänavä kaudu Uueves-
kile, Viljandi turismilinna „kuurorti“ meeldiv-
noore männiistandusega mäeveerul, kohisevate
basseinidega ja väikese järvekesega.

Kuidas nimetada siis toda südamaa turismilin-
nale sammuvat keskust. Arvan — ta on vaikuse
ja ööbikute linn suvel, suusalinn talvel. Aastate
jooksul on hautud mõtteid tuleviku-suvi-
linnast südamaal, mille nimeks Viljandi. Selles mõttes
asutati tervislik männik, loodi teedevõrk Uueveskil
ja ehitati basseinid; selles mõttes asuti looma järve
linnapoolsele kaldale liivaranda ja ehitama mood-
sat supelmaja; selles mõttes luuakse ühendus kau-
nimate kohtadega läheduses. Viljandi on tuleviku-
linn, selles ei ole kahtlust. Ei ole kuski minevik
säilinud nii kaunil ja haaraval kujul kui Viljandi
mäestik, ei ole üheski linnapargis kohatav põlis-
ilme ja kultuur nii lähestikku kui siin, pole palju
neid linnu, kus maa nii lähedal, kus niipalju vai-
kust, linnulaulu, päikest ja vett korraga. Ja lõ-
puks — vähe on linnu meie kodumaal, kus loodus
maapinnavormidega on olnud nii ilumeelne ja
helde, nagu ta on olnud seda Viljandis.

JoKa.

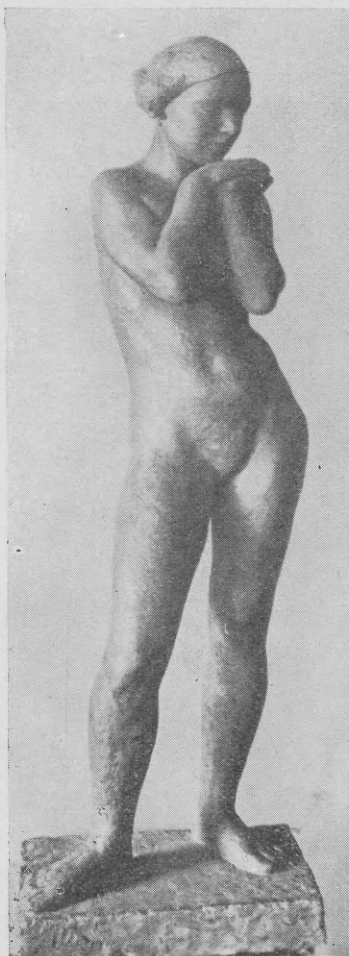
Uueveski bassein

*Pilte «Pallase»
kevadiselt kunstinäituselt*

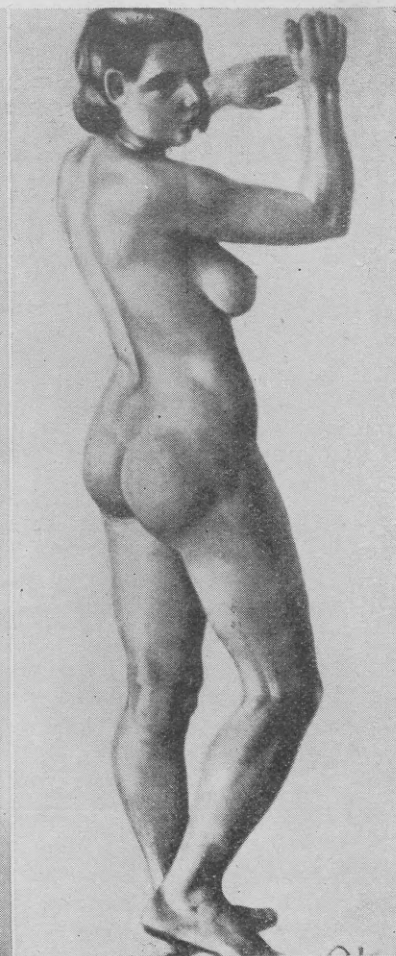

Aino Bach

Külm nõi

H. Sõber: Figuur

O. Kangilaski: Akt

PÕVSHI KÕBINAID

1.

Saateks

Olen tehtud vanast aiateibast ja lutsi peremehe takusest püksitagumikust. Ajan tuld takka välja ja sädemeid ehk kõbinaid pillun igast otsast. Ükski teine kratt ega pisuhänd minu vastu ei saa. Nagu inimestel on nüüdsel ajal igal pool oma vüürer või liikumisejuhm ehk juht, nii olen mina kõiksuguste tulisabade seas see, kes seab vaikivat olekut.

Õieti peaksin ütleva — olin. Sest juba paar head sadaaastat vedelesin tööta ja koonutasin koonu. Alles nüüd, 1935. aastal, tuli väga kallimeelne tohter Loorits, kes mind küll juba ennemgi oli süganud, ja ütles, et ajad on täis, löö särts sisse ja kõbinad kõbisema. Miksei, olin nõus. Lõin tule teibasse ja sädemed püksitakku. Nii särisen jälle taeva all ja vaatan, mis siin maailmas tehakse.

Oijah, aga küll olete teie, inimesekesed, vahepeal muutunud!

Ajab naeru peale.

2.

Nukker visiit

Kõigepealt läksin vaatama endisi tuttavaid. Vana Vanemuine, kelle all omal ajal teenisin, sattus esijoones saba või, nagu inimesed ütlevad, käe alla.

Vanamees oli parajasti haige. Endine laulujumal, kelle juures omal ajal korraldasime lusti- ja rõõmupidusid, on jäänud hoopis kõssi ja kõveraks. Ütleb, et seest kisub kibedaid valusid ja peas on midagi korrast lahti. Kõht on kah ilmast ilma tühi, ei tea, mis sa sedasi laulad?

Kas siis inimestest abi pole? küsin mina.

Siin neid ikka käib tohterdamas ükskuiteine,

R. Vaher

Külm nõel

aga igakord, kui on ära tohterdanud, olen mitu aega päris pikali maas. Kui on vaja anda palsamit, siis annavad tärpentiini, ja kui on vaja anda tärpentiini, siis annavad unerohtu. Kõige hullem on see, et ära surra kah ei lase. Ikka niipalju turgutavad, et habe seisab parajasti püsti. Kuid teoinimest minust enam ei ole, lauluhääle asemel on krääkspill ja kometirõõmu asemel suudan ainult kobamisi kükitada. Nahka on minu pannud, kallis põvsh, viltu ja vinekile virildanud.

aga siin näikse nagu vastseid haise hõngutavat?

On jah. Tohtreid uusi ja uuemaid. Maseerisid ja mässasid, nii et hing on praegu kinni. Aga ütlevad küll, et nüüd kannata veel pisut, sügisel toome siia ühe peatohtri ja ostame sulle uued püksid kah ja küll näed, hakkad veel kepsu kepsutama. Aga ma ei usu.

Usu, vanaisa, usu ikka. Kui nad sulle korra tubli kõhutäie annavad, küll näed tõesti, et laulujudinad hakkavad uuesti judisema, sõnan.

Usku ei panda patta ega saa temast kapsaid keeta... vastab vanamees.

Naljaked on need inimesed, mõtlesin endamisi, vanamehele süüa ei anna, aga tahavad, et löögu muudkui kepsu.

3.

Kange Kalevi man

Seepeale särutasin enese vana Kalevi juurde. Olime vanal ajal suured sõbrad, aitasin teisele kive loopida Peipsist Võrtsjärve.

Ka tema ei tohi kiidelda oma elukesega. On hakanud parema puudusel poistele sporti õpetama ja muskleid munserdama.

Saab läbi, ütleb, ära kuidagi elab. Muidugi, mis endistest aegadest kõnelda! Kui mu poeg veel elas ja plikasid kanseldas! Aga tead isegi, see läks oma patu nahka, mässavat nüüd kuski põrgupõhjas. Häbiks ja teotuseks on mulle olnud kogu aeg. Keegi tohter kirjutas teisest ilmatu trükiraamatu ja nüüd on kõik teised tohtrid kallal, et küll aga oli vilets mehikene see Kalevipoeg, endal polnud õiget nimegi ja muudkui magas ning õgis ja oli kurjamoodi kõlvatu. Nüüd tahavad teist veel üles sehkendada ja rahvale peo peale panna. Eepos, sõimavad, või mis asi.

Jah, lastega on häda, ütlen. Mul oli kah tütar, Lebitimka, aga näe, veel vanas eas läks käest ära — hakkas ülikoolimeestega häbielu elama. Mis sa teed, inimesed panevad kõik nahka.

Kõik, sõnab Kalev. Nagu see sportki, või kuidas nad nimetavad. Vanasti meie murdsime mööda metsi ja virutasime kive üle mägede. Aga nemad? Pukerdavad siin oma rusikakesi, et siis teisel nina lõhki lüüa. Kes kõige paremini vastasel näo segamisi taob, seda nimetavad koguni rahvuskangelaseks. Kurat nendega. Aga ametit pean siin pidama, sest ära ei sure ja kere tahab süüa. Ega sa mu eite pole näinud?

Ah Lindat või? Temaga on pahasti. Kõigepealt nuttis Tallinna alla laraka joogivett, siis hakkas sealsamas Tallinnas mingisugust kaubasehvti ajama, aga jandas meestega liiga palju ja läks pankrotti. Siis hakkas Pärnu naistelehte pidama, aga ei püsinud Pärnus paigal, ihaldas peenemat elu ja tuli Tartu. Siin läks muidugi libedale ja mis ta praegu teeb, ei tea.

Najah, ütleb Kalev, rässakas eit oli...

Aga siin tulid poisid ninanottidega ja vanamees asus tööle. Ma viskasin särtsaku kõbinaid ning vuhisesin taeva alla.

Ära narrivad kange Kalevi...

4.

Seniks...

Rohkem vanu tuttavaid mul Tartus polnud. Siitpeale asusin niisama ringi uitama ja mis sellest uitamisest on saanud, sellest vahest mõni teine kord viskan jälle paar kõbinat.

Seniks tontlikke terviseid!

Vana põvsh.

Elu rannas

Kui on saabunud kevade, muutub inimene rahu-
tuks. Temas ärkab tung lahkuda kodust, unu-
tada mõneks ajaks harilik igapäevane elu. On ini-
mesi, kes alaliselt janunevad uue järele, kuid lei-
dub ka neid, kes igal kevadel igatsevad samu
randu.

Minus ärkab igal kevadel suur igatsus mere jä-
rele. Aastaid olen truu kaugele Haapsalule. Tema
meri, lähed, lillerikkad aiad, varemed, nägusad
majad-nukud kutsuvad mind. Umbes 30 a. eest
olin esimest korda seal. See oli just siis, kui val-
mis sai raudtee, mis ühendab Haapsalut Keilaga.
Kevadel sõitsime Keilast Haapsallu hobustega. Sü-
gisel tõi meid juba raudteerong Tallinna.

Järgnevad aastad tõid Haapsalule kui suvitus-
linnale õitsengu. Keiserlik perekond oli siin su-
vitanud mõned suved. Veel praegu leidub Haap-
salus küllalt inimesi, kes mäletavad keiser Alek-
sander III ja tema lapserikast perekonda. Veel
praegu seisab uhkes pargis kuulsate marssalite de
la Gardie järeltulijate loss, nüüd küll maakonna-
haigemajaks ümberehitatud, milles elasid Vene ise-

MERI KUTSUB

HAAPSALU MOTIIVE

valitseja ja Peterburi võimukandjad. Viimane de
la Gardie suri lasteta paari aasta eest Šveitsis,
lõpetades kord nii kuulsa suguvõsa, kelle esiisad
valitsesid Rootsi riiki ja sõdisid Vene tsaaridega.

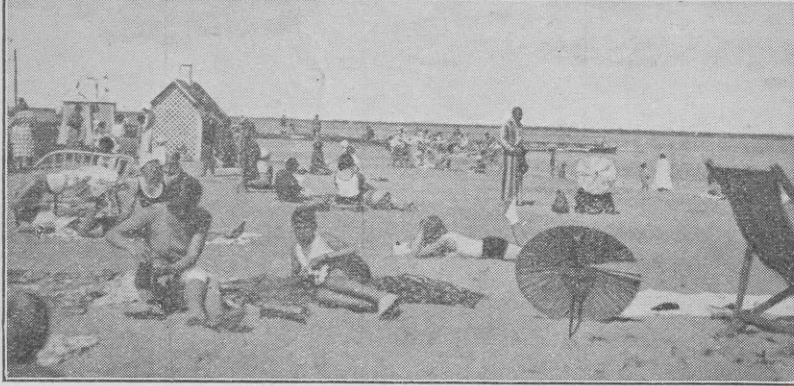
Kui jõuad Haapsallu ja astud välja uhkest vak-
salist, mis oli ehitatud ilmariigi mõtude kohaselt,
siis näed veel vanaaja mälestisena voorimehi. Ka
praegu on neil vankrid korras, toredad hobused ja
mehed ise on puhtad ning viisakad. Omal ajal oli
igal voorimehel veel lahtised tõllad, landood. Nüüd
neid enam ei ole.

Mis aga Haapsalus on säilinud, need on purje-
paadid. Suvisel hommikul, kui mõnikümmend va-
lendavat paati seisab kuursaali lähedal sillast lah-
tiste purjedega, pakub Haapsalu vaikne laht võrra-
tut pilti. Iga surelik võib siin mõnuda purjespordi
võludest. Kärmas paadiomanik vabastab silmapilk-
selt söiduki silla küljest ja varsti teeb paat täie pur-
je all tiire sinisel veepinnal. Paadi küljel on pingid
kaetud pehme vaibaga. Istud või lamad ja imet-
led vana rohelusse uppuvat linna, mille üldisest ko-
gust paistavad üle piiskopilossi tornid ja varemed.
Hingad soolast mereõhku, milles tundub mere ime-
lisi lõhnu. Tunned end kaugel kõigist muredest,
igapäevast. . . Vana paadijuht pajatab, kui tal on
tuju hea, pikki jutte maailmareisidest ning oma
noorpõlve seiklusist.

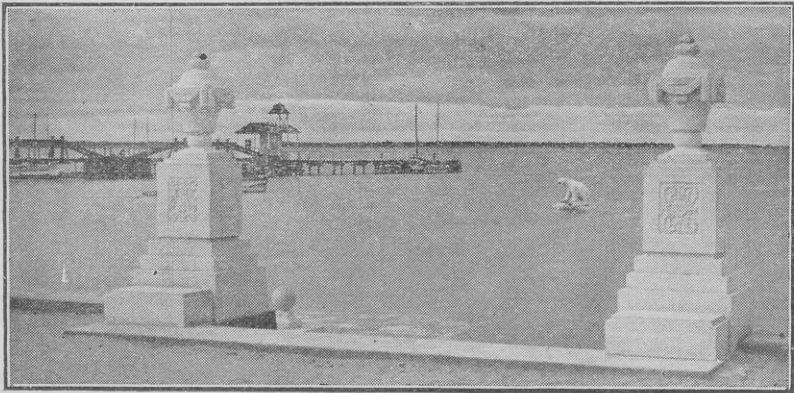
Ei ole mõeldav suvitus Haapsalus ilma mereta.
Meri kutsub sind alati, olgu hommikul vara, kus
päike tõuseb ja ta voogudest ja ta lained kihavad lin-
dude huikamisest. Keskpäeval, kui loodus tardub

Kolm suvitajat

Vee kaldal

Vaade merele

rammetult lõunapäikese kiirte käes, kutsub jällegi sind karastav meri. Ilus on Haapsalu meri ka õhtul, kus päike vajub aeglaselt Hiiumaa suunas ja meri ning taevast võistlevad võrratus värvide külluses. Peagi löövad pehmes õhtuõhus sätendama

tähed, kaugelt plingivad majakate tuled. Võrratud on augustikuu selged kuuvalged ööd, mil kõik rahvas läheb lossiparki, et näha vana kloostrikiriku aknal valget daami, neitsi hinge, kes armastuse hinnaks ohverdas kord mõnesaja aasta eest oma elu, olles kinnimüüritud kiriku paekivist seina.

Kes aga ei armasta merel olla, seda kutsuvad pikad saladuslikud puiesteed, mis lõputult, 10 kilomeetri pikkuselt, katavad lugematute lahtede randa. Üle lahe sinendab Paralepa mets oma liivase ranna ja vaigurikka õhuga. Ilusal suvepäeval kihab meri siin suplejaist. Eriti meeldib siin lastele, kus hädahoitult võib supelda, ujutada laevu või ehitada sõredas kaldaliivas sadamaid, sildu, kindlusi.

Iga aasta võlub Haapsalu suvitajaid uue üllatusega. Praegune linnapea dr. Alver hoolitseb innukalt linna kaunistamise eest. Ta on saavutanud palju, aga töö kestab väsimatult edasi. Haapsalu on tagasihoidlik, aristokraatne. Kaugelt üle saja aasta tuntakse teda suvituskohana ja terviseparandajana. Kes kord siia on tulnud ja süvenenud selle mere süles ilutseva linnakese võludesse, see ei suuda teda unustada, vaid tuleb siia igal kevadel tagasi... Ja sügisel lahkuvad siit kõik terved, puhanud, elurõõmsad.

Ole sa õitsvate sirelite ning sinisest unistavast merest ümbritsetud puhkuse ning tervise linnake tervitatud ka tänavu. Igatsen sinu järgi samuti, nagu 30 a. eest.

V. P.-G.

* * *

*On Sulle see päiksene hommik,
Mu süda ja tuline hing.
Tapeetidel lamavad rombid
Ja põrandal king ja king.*

*Kuis Sa ütled: oled nii armas!
Kuis mu ümber Sa paned käe!
Mu meeled jooksevad varmalt
Ja minu tunded Sa säed.*

Linda Künnapas.

Kevadised veed

Juba mitu kuud kollitab meid ajalehtedes pikalt-laialt refereeritud kohtuprotsess, kus Tartu ülikooli juures teotsev dr. süüdistab sama ülikooli magistrit raamatu-kriitika avaldamises, kus lõppkokkuvõttes on öeldud, et raamat olevat: „Vargus, kuritegu, plagiaat.“

Samas ajalehis ja raadios argnes teine, nn. rahvalliikumise protsess, kus pea kõiki meie poliitika- ja riigitegelasi, kel teeneid vabariigi loomisel, aastate vältel rahvakoosolekuil ja mujal on iseloomustatud kui vargaid, pasatskeid jne. Huvitaval kombel on levitajaks haritlaste organisatsiooni tegelased, kes ka Tartu ülikooli vaimust on osa saanud!

Sorid Eesti Kirjanduse viimaseid aastakäike, kordub sama lugu. Pea kõikide meie vanemate manalasse varisenud kultuuritegelaste pea kohal hõljub plakat pealkirjaga: „vargus, kuritegu, plagiaat.“ Nii Kr. J. Peterson, nii Kreutzwald, nii Jannsen. Autoriteks Tartu ülikooli mag. või nende kandidaadid. Ainus erand, kes Tartu magistrite silmis armu leidnud, on C. R. Jakobson. Sama Jakobson, kes Fr. Tuglase uuemal uurimisel 1881. a. vallutas oma rünnakrühmadega meie esimese parlamendi ja teised maarahva poolt suure kulu ja kirjadega loodud asutised. Tagajärgi meie teame! Tolleaegse rünnakrühmade ja nende juhi tegevusest edaspidi.

Meenuvad Balti ranniku maarahva vabariigi algaastad. Kokkuvarisenud Venemaal oli välja kuulutatud uus evangeelium: sõda tuleb lõpetada ilma anneksioonita ja kontributsioonita, sabas väikerahvastele söödaks muidugi rahvaste enesemääramine. Suurepärase loosung suurrahvale oma endiste piiride ja varanduse säilitamiseks. Aga kui väikerahval, astudes oma enesemääramise teostamisele, tuli otsekohe annekteerida suurriigilt maa-ala, siis kõlas Ida propagandasireenide poolt: vargus, kuritegu, röövliid jne. Sõnad, nagu teame, muutusid varsti tinaks, mis maarahva tegelasi, kes enamlaste silmis tol ajal, nagu tänapäev vapside silmis, olid vargad, pasatskid, röövliid jne., pidi maa pealt hävitama. Varsti kõlas ka Kesk-Euroopast — kui kerkis silmapiirile maaseadus — sama hüüd: „vargus, kuritegu“, ja sõjas landesvääriga saime tunda, mis oleks olnud kaotada nendel, kelle riigiloomistööd tembeldati varguseks, kuriteoks jne.

Tuleb veel meelde mingisugune linalaeva lugu, mis vabariigi algul merel kinni püüti ja välisvaluutaks tehti. Süüdistati mereröövimises. Aga asja arutas esialgu Inglise kohus, ja otsus on teada!

Aga jätkem see loetelu! Nii see vagajutt käib, lakkamata ja järjekindlalt. Mis ka maarahva seast võrsunud tegelased, kas poliitika või vaimu alal ei teeks või ette ei võtaks, ikka, nagu näete, käib selle kaasas algul kokkuvarisenud suurrahvaste või nende teenistuses seisvate maarahva teisiti orienteeritud tegelaste refrään: vargus, kuritegu, plagiaat.

Kohtus pole nende rünnakute vastu palju kaitset loota, sest majandusteaduse dr. ja Tartu ülikooli magistri protsessis kohus tunnistas, et dr. tegevust võib iseloomustada: „vargus, kuritegu, plagiaat“, sest dr. jätkas ainult vana traditsiooni Fählmanni, Kreutzwaldi, Jannseni jälgedes.

Vapside protsessis ei saanud otsus küll selge, kohus nagu leidis, et riigitegelased poleksid nagu vargad ega pasatskid, ja karistas ainult tingimisi, see tähendab vist kolm aastat vaikivat olekut, mille jooksul ei tohi tõtt rääkida. Kas loodetakse, et kolme aasta jooksul meie riigitegelased on välja surnud, ja surnute kohta võib maarahva vabariigis ainult halba rääkida, nagu tõendab Petersoni, Kreutzwaldi, Jannseni jt. lugu.

Ei ole mingit kahtlust, kui Kr. J. Peterson, Fr. R. Kreutzwald ja Jannsen manalast kaebaksid tänapäeva-kohtusse, siis Tartu ülikooli magistrite poolt nende pea kohale hõljuma pandud plakat, kus nende töö ja tegevus on tembeldatud „varguseks, kuriteoks ja plagiaadiks“, jääks sinna, sest ekspertideks on sama ülikooli magistrid. Selle protsessi lõppedes teeksid veel mõned Tartu magistrid rongkäigu nende haudadele, ja kuna tänapäev akadeemilistes ringkonnas on neegritahtsused ja kombad moes, siis puuriksid nad nende kraniiidist büstide ninasõõrmetesse augud ja riputaksid ninna rõngad pealkirjaga: „vargus, kuritegu, plagiaat“.

Paganapihta, turismiasjandus lööks Tartus õitsele, sest keegi välismaalane ei jätaks Tartu magistrite suursaavutust kaemata!

Kui vabariigi algul see linalaeva lugu, mille röövimises meie tegelasi süüdistati, Inglise kohtu asemel meie kohtul, ekspertidena magistrid, oleks tulnud lahendada, siis oleks muidugi säärase laeva võtmine olnud tänapäeva akadeemilises keeles: vargus, kuritegu, plagiaat. Aga inglased leidsid, et vasttekkiv riik peab just sääraselt talitama; aga inglased on ju, nagu sakslased Maailmasõjas ja hiljem enamlased ütlesid, mereröövliid ja sellest elavatki!

Kui vargusest ja plagiaadist on nii palju juttu,

Eesti kirjandust võõrkeelde

Meil on juba poolteistkümmend aastat kõnelnud ametlikust vajadusest meie kirjandust välismaile tutvustada ja sel teel meie kultuurile propagandat teha. Kuid kõnelemisest palju kaugemale pole jõutud. Iseseisvuse algajul lasti küll rida teoseid isegi ühte võõrkeelde tõlkida ja mõned eessõnad kirjutada. Mis aga tulemata jäid, olid raamatud, ja lõpuks kadusid isegi tõlked kantseleide paberipaljusse, nii et neid hiljem enam pole leitud.

Nii on see vähene, mis meie kirjanduse tutvustamiseks välismaile tehtud, olenenud ikka ainult erasikute harrastustest. Hea vastuvõtu on leidnud A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ esimene

siis võiks ainult ühte öelda, et see mõnede Tartu magistrite ja Tartu ülikooli haritlaste organisatsiooni poolt levitatud varguse süüdistus suurema osa endiste ja praeguste tegelaste vastu on varastatud tänapäeva suurriikide propagandasireenide tagavarast.

Tartu ülikool võiks järgmiseks auhinnatööks määrata uurimise, missuguste propagandasireenide varasalvest akadeemilised kratid on näpanud maarahva hariduse tegelastele ja nende tegudele uueks nimeks „vargus, kuritegu, plagiaat“!

Tartu ülikoolis kujuneks siis välja uus teaduseharu, mida võiks kutsuda kleptokratiaks, teadus, kus õpetatakse teiste rahvaste propagandasireenide mõju all väikerahva ettevõtteid ja tegusid varguseks pidama. Seda uut teadust võiks akadeemilise kooperatiivi poolt saksa keeles välja anda pealkirja all estnische Kleptokrattia, täienduseks estnische Mythologieale.

Näib nagu ei tehtaks Tartu ülikooli majandus- ja kirjandusteaduskonnas muud kui uuritakse, kes kellelt ja kust midagi on varastanud või plageerinud! Aga maarahva sassiläinud majanduse kriitika ja kirjanduse kriitikaga pole aega kellelgi jannata!

Kaua see jant kestab?!

„Tänapäev“ kordab veel kord: ilma korraldatud majanduseta ja õigesti orienteeritud maailmavaateta varitseb väikerahvast propagandasireenide kratt ja selle tagajärjel hukka, nagu seda ennustas juba Fr. R. Kreutzwald!

Võidupühal 1935. a.

A. H. L.

osa Soomes, samuti A. Gailiti „Nipernaadi“ Saksas. Väga hea minek olevat olnud Izidor Kneri kirjastuse kuueköitelisel eesti autorite seerial Ungaris, nii et sellest juba uut trükki kavatsesvat. Ka esperantistid on oma jõudu mööda eesti kirjandust levitanud. Kuid see kõik kokkuvõttes on ikkagi vähene olnud, ja kui meilt mõni välismaalane on pärinud vähegi ülevaatlíkuma tutvumise võimalust eesti kirjandusega, siis pole meil midagi muud olnud anda peale „Pallase“ saksakeelse almanahhi. Kuid see peegeldas ju paratamatult ainult üht serva meie kirjandusest, ja pealegi on seegi vist juba ammu müügilt lõppenud. Viimasel ajal on tehtud küll ettevalmistusi ulatuslikumate vene- ja prantsuskeelsete antoloogiate väljaandmiseks, kuid nendegi ürituste õnnestumine pole veel kaugeltki kindel. Selle vastu on aga mõned raamatuaastaga seotud kavatsused selleks liiga utoopilised ja, lisaks, erilise kõrvalmaitsega, et neid saaks tõsisemalt võtta.

Sellises olukorras on teretunud iga katse, mis asja kuidagi edasi viib. Ja ühe säärasena olgu siin pisut tutvustatud J. G. Krügeri raamatukaupluse juhataja W. Treumann'i poolt alatud eesti autorite saksakeelsete tõlgete seeriat. Kuigi see üritus on tagasihoidlik, siis on ta igatahes juba käimas ja töötab ka jätkuda. Sellest tagasihoidlikust laadist olenevalt peavad kõnesolevad väljaanded olema väikesed ja võivad sisaldada ainult novelle ning luuletusi. Seerias on esialgu ette nähtud järgmised numbrid:

1. F. Tuglas: Maailma lõpus.
2. G. Suits: Valik luuletusi.
3. J. Semper: Astrid, Kapri, Hollandi.
4. A. Kivikas: Sookaelad, Suure vee ajal.
5. F. Tuglas: Inimese vari, Popi ja Huhuu.

Neist on nr. 1 juba ilmunud, teised ilmuvad suve ja sügise jooksul.

Kõigi nende teoste tõlked on valmistanud Friedrich Schwarz, kuna eessõnad kirjutab prof. A. Oras. Väljaanded on väliselt õieti nägusad. Iga köide maksab 1 kr. Kuna kogu ettevõtte põhjendab ainult asjaharrastusel, siis pole mingit ainelist tasu ette nähtud ei autoreile ega tõlkijale.

Igatahes võiks see seeria püsival jätkumisel eesti kirjandust menukalt tutvustada meie naabermail ja lõpuks teed teha ka selle ulatuslikumale väljaandmisele kaugemal. Eesti kirjanduse huvides tuleks aga eriti hinnata hr. Schwarzi omakasupüüdmatut vaeva.

Q.

Kuressaare — kuurort

puhkust ja ravi vajajaile

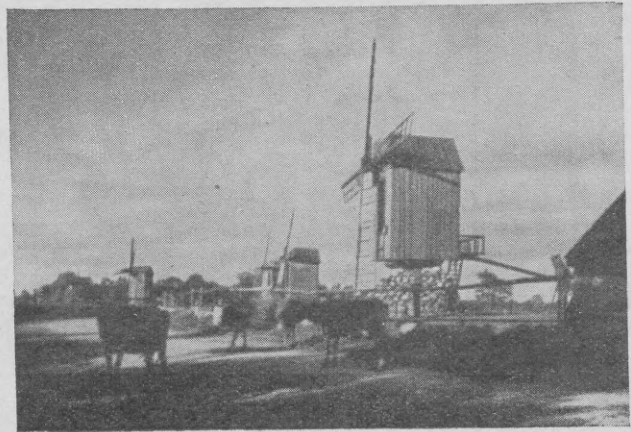
„Pärnu on flirtimiseks, Narva-Jõesuu abielurikkumiseks, Kuressaare puhkamiseks,“ ütles kord keegi, kes oli proovinud ja läbi käinud kõik Eesti suuremad kuurordid. Mis puutub Kuressaaresse, siis siin oli tollel härral tõesti õigus. Kuressaare on puhkamiseks. Kes sõidab suvitama ja puhkama, nagu seda tavaliselt teevad karikatuuridel kõrged härrad, et „ära tapab see mittemidagi-tegemine, peab sõitma puhkusele“, neile ei paku Kuressaare palju. Isegi tõelist rannaelu ei suuda ta pakkuda, sest puudub külje all õige korralik liivarand. See-eest on siin rahu, merevesi, mis varjulises lahesopis muutub suvel kuulmatu soojaks, ja muda.

Keset suvitusrajooni elab lossi vallikraavist puhastatud tiigis kaks hariliku metsparadi, sinikaela perekonda. Nad on kodunenud niivõrd, et möödunud aastal ei viitsinud talvekski ära minna. On mõnus tunne istuda vahel suurte varjuliste puude all ja poetada saiatükke pardipoegadele. Alatistele söötjatele ronivad pardid päris jalgadele ja söövad peost.

Hommikul kell ½8 tuleb keskealine proua — suvitaja Tallinnast oma soomlasest sõbratariga ja küsib Lossi tänava juures pargi nurgal seisvalt taksojuhtidelt: „Kas Miki on juba käinud?“ „Miki“ on selle pargiosa alatine külaline. Järjekindlalt igal hommikul tuleb ta ja krabab ringi seal puude otsas. Õieti on neid kaks. Teine käib harvemini, kui aga satuvad ühel ajal, siis läheb lahinguks. Üks, päris õige „Miki“ sööb peo pealt pähkleid ja ei karda mõnikord ronida ka käsivarrele. Ainult väikesi poisse võõristab, sest neil on halb komme hakata kohe käega krabama. —

Igivana piiskopiloss on ainuke terveltsäilinud Eestis. Lõviaugud, kapiitlisaal, reflektoorium, dormitoorium, lossikirik, keerdtrepid ja võimas vaade kõrgelt lossitornist, kus ka kõige kuumema ilmaga tuul teeb kõheda tunde. Vallidel kasvavad hiiglapuud. Kuskilt pidavat minema salateed 12 km eemale Kaarmale ja mere alt läbi 10 km Abrika. Sees asub omaette huvitav muuseum.

150 aastat umbes on vana Kuressaare muda-ravi. Õieti ei alanud küll ravimine Kuressaares, vaid Kihelkonnal, kuid keskus kandus hiljem siia. „Mida ravitakse Kuressaare mudaga?“ küsin Kuressaare linna mudaravila juhatajalt dr. Savilt. Selgub, et kergem on vastata küsimusele, „mida ja keda mitte ei ravita. — Need on kopsuhaigused, neeruhaigused ja raskekujulised südamehaigea.

Küla Sõrves

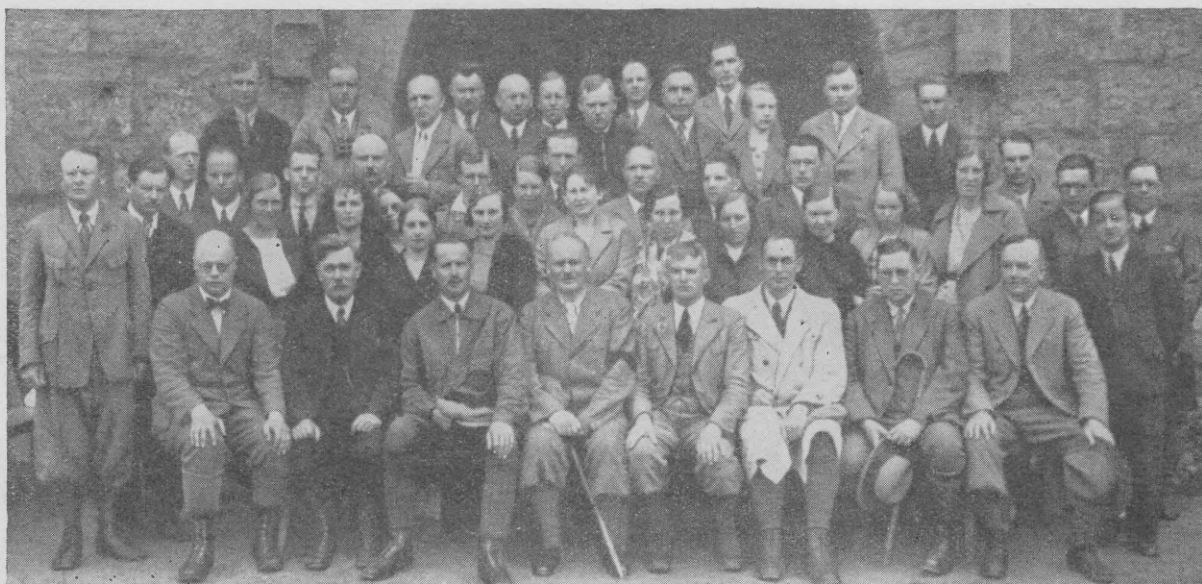
„Kas teate oma praktikast väga silmapaistvaid tervenemisjuhte?“ „Oh, palju! Kas või minge meie ravilasse, seal on ametis prl. Koppel.“ Kord oli ta küürus ja kõveras ishiasest vaevatuna, nüüd sirge ja tragi. Räägib teisigi lugusid, kuidas karkudel tuldud ja tantsides mindud, kuid ei taha kuidagi, et neist kirjutatakse — mõni mõtleb, et kiidab niisama ennast.

Keskmiselt kestab ravimine kolm suve, à 30 vanni, keskmise vannihinnaga 1 kr. 50 s. Odavamad vannid 90 s., puhta muda vannid — neid antakse harva — kuni 3 kr. Umbes kaks nädalat pärast ravi algust tuleb kord kriitiline moment, kus ravitav kirub ravi maapõhja. Kõik luud ja kondid valutavad nagu muidu kõige halvemal juhtudel, süda on paha, süüa ei taha ja kõht on korrast ära. Kuid see möödub varsti.

Jaanipäevaks tõusis merevee temperatuur Kuressaare Laiamadala saarekesega varjatud lahes 25 kraadini Celsiuse järgi. Väljas oli kuum ja vees parajalt mõnus nagu vannis. Üle lahe Loodes on liivarand ja autod vuravad, kui aga on sõitjad, Sõrve poole ilusale Järve liivarannale. — Kõrge järsk liivakallas ilusa männimetsaga, kuhu võib pugeda rahu ja üksinduses pleekima.

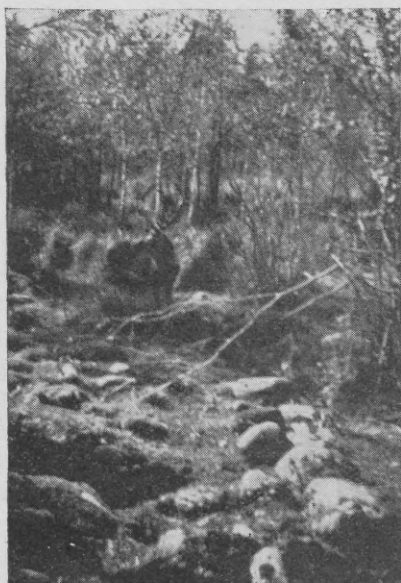
Saaremaal viivad kõik teed Rooma, milleks siin on Kuressaare. Ja Saaremaal on midagi vaadata — ega muidu laulda üle terve Eesti: „Ei paremat ole...“

Sõrve naised künnavad põldu, üll rahvariided, ja peavad suureks häbiks, kui mees läheb „põl-

Kuressaares korraidatud taimegeograafide kongressist osavõtjad

lale“, nagu naine ise ei suudaks. Kaali järve tekimislöö üle vaidlevad teadusmehed, kas see katel näitab vulkaanilise tegevuse jälgi, kukkus sinna meteoor või sõi vesi. — Karu järv asub keset põlismetsa, järves on 5 saart, kaldakivide all vähid, põhi ja kallas liivane. — Vilsandis valitseb hr. Toom kuulsat linnuriiki. Laiul kadakasil karjamail söövad lamba-, lehma- ja hobusekarjad.

Pilk Abruka metsa

Mehed on merel kalal või suurel maal töös. Igalt poolt hõõgub idüllilist vaikust ja looduserahu. Laupäeva ja pühapäeva õhtul kääksuvad külakiigid, ürgab lõõtsmoonik ja uhutakse tantsida nagu vanal isaisade ajal. —

Just lõppes Kuressaares 5. Eesti, Soome, Läti, Leedu taimegeograafide kongress. Kui koht valiti niisugune kõrvaline, siis seepärast, et siin esineb kõige mitmekesisemaid vegetatsioonitüüpe ja taimühikuid ning taimi. Võtku kord kätte Vilbergi taime demääraja. „Harva, ainult Saaremaal“ leiate tihti. Siin kasvavad jugapuud, luuderohi, merekapsas, püramiidne akakapsas, kaljukress, tömpõieline luga, Alpi võipätakas, läikiv kurereha, seni maailmas ainult, Saaremaal leitud Rumeelia robi-rohu Saaremaa alaliik, taani merisalat, mitu liiki orhideid ja palju muid taimeharuldusi. Abruka saarel on metsa peaaegu puutumatus olekus ja mitte harilikku, vaid saare, pärna, jalaka ja vahtra segametsa. Keset seda elutsevad faasanid, metskitsed ja hirved.

Nii elab Kuressaare vaikselt ja rahulikult. Äärmiselt osoonirikas mereõhk, Eestis kõige sademetevaesem kliima, omapärane maa, rahvas ja elu — see annab vahelduse ja puhkuse. Kui just tõuseb äärmine vajadus linna järele, siis on siin kuursaal kabareega, suviteater, restosid, Loode kohvik üle lahe Loode tammikus, rannakohvik ja pargi äärde asutati alles jaanipäevaks veel üks. Ka kinno saab minna, neid on siin kaks.

V. M.

Tartu teatrielu aastabilanss

Möödunud teatrihooajal on Tartu teatriküsimust kõneldud ja kirjutatud rohkem kui vast millalgi varem. „Vanemuine“ on muutunud üle maa kõneaineks, kahjuks küll mitte oma kunstiliste saavutustega, vaid hoopis komisjonitamine, direktorikriiside, streikide jm. säärase teatrikunsti seisukohalt taunitavate nähtustega. Need, sageli veel kõmuliselt ülespuhutud sündmused on täiesti endi alla matnud „Vanemuise“ kui teatri. Teatud ringkonnis on suhtumine „Vanemuisesse“ läinud isegi nii kaugele, et teda kui tõsist kunsti teatrit võetakse vaid muigamisega. Ei saa salata, et säreseks suhtumiseks on ka „Vanemuine“ ise andnud põhjust — kuid teisest küljest peab kinni naelutama asjaolu, et nii madal teatri kunstiline tase siiski ei ole, kui seda laiemates hulkades arvatakse. Mööduvalgi teatrihooajal on „Vanemuine“ kõikidele kriisidele ja streikidele vaatamata võinud oma kontosse märkida rea kunstiliselt hinnatavaid saavutusi. Neid pole küll palju — aga neid on siiski. Õnneks kõik need paljukorutatud intriigid on siiski osa energiat jätnud üle ka tõsise lavatöö tarvis.

Lisaks eelmainitud ebasoovitavatele nähtustele mõjus pidurdavalt ka rea tunnustatud näitlejate lahkumine. Nii siirdusid sügisel teistesse teatritesse või „erru“ A. Sunne, E. Türk, M. Türk, A. Meering, E. Nander-Gailit, O. Lipp ja E. Ende. Aastavahetusel E. Türk tuli küll tagasi „Vanemuisesse“, osaliselt ka M. Türk. Ja A. Sunne on lavastanud paar näidendit Tartu Draamateatri Teatrikunsti Stuidios. Teised „Vanemuisest“ lahkunud on aga läinud kaduma Tartu teatrielule. Nende asemele palgati Lisl Lindau Draamastuudiost, Tooni Kroon ja Heino Uuli „Ugalast“ ning hiljem ka senini asjaarmastajana esinenud A. Rebane. Hooaja esimesel poolel töötas osaliselt lavastajana ja dramaturgina ka Tallinna Töölisteatri näitejuht Andres Särev. Nii ei olnud „Vanemuisel“ nominaalselt märgatavat kaotust, küll aga ansambli suhtes. Ansambli puudus torkas silma kogu mööduval hooajal. Seda aitas võib-olla süvendada seegi asjaolu, et „Vanemuisel“ ei olnud peanäitejuhti (nagu polnud direktoritel!), kes oleks ühtlustanud ja koordineerinud kogu lavatööd.

Kui aga nüüd kõigele sellele vaatamata teater siiski on saavutanud kunstilisi tulemusi, siis peaksid need just eriti olema hinnatud.

*

Kui hakata üksikasjalisemalt vaatlema „Vanemuise“ möödunud hooaja lavastusi, siis peab märkima, et kandvama osa moodustasid just rahvatükid. Rahvatükid ja operetid olid need, mis iseloomustasid „Vanemuise“ möödunud hooaega. Küllap rahvatükkide üliküllus tuli sellest lihtsast asjaolust, et „Vanemuise“ praeguse trupi võimed on kõige kohasemad rahvatükkide lavastamiseks. Võib-olla mõjus kaasa ka üldine ajavaim (positiivsed rahvatükid!). Kuid siin pole koht põhjuste otsimiseks, olgu vaid märgitud, et möödunud tegevusaastat võib nimetada rahvatükkide hooajaks.

Esimese rahvatükina mängiti sügisel T. Pakkala populaarseid „Parvepoisse“, mis lavastati küll juba eelmisel hooajal. Nii siis kui ka sel sügisel sai „Parvepoistele“ täiesti õigustatult osaks soe vastuvõtt. See soome rahvatükkide raudvara on senini ületamata

nii seal- kui ka siinpool lahte, kutsudes esile rea jäljendusi, nagu E. Vaiguri „Kraavihallidki“.

Esimese uuslavastusena rahvatükkide alalt pakuti Artur Adsoni „Elavat kapitali“ J. Põdra näitejuhtimisel. See ülesehitusel ja ideestikult kindlasti ebaõnnestunud rahvatükk sai „Vanemuises“ ka üsna kergekäelise lavastuse osaliseks. Ainult mõned nii autoril kui ka lavastuses õnnestunud tüübid päästsid teatud määral ettekande, nii end. majaomanik „Pere-mees“ (R. Ratassep), pottsepp Osvin (J. Kull), sulipoiss Apollo (H. Piller).

Kronoloogiliselt järgnes „Elavale kapitalile“ Aleksis Kivi „Nõmmekingsepä“ R. Ratassep lavastusel. Kivi „Nõmmekingsepä“ on küll veidi vananenud, ega evi ka sääraseid rahvatüki omadusi kui „Parvepoisid“, kuid eesti kaasaegsetest rahvatükkide vabritseerijatest on Kivi siiski astme kõrgemal. „Vanemuises“ „Nõmmekingsepä“ said parema lavastuse osaliseks kui „Elav kapital“. Eriti tahaks välja tõsta debüteerijat A. Rebast Eskona, kes oma raske osa sooritas vägagi lootustandvalt. Ta soomeliselt ürgjõuline kuju on vist paremaid Eskosid, mis Eestis mängitud. Teine samuti väga hea tüüp oli noor näitleja E. Pärn viulimängijana. Läbituntud ja nauditavalt vaadatav oli R. Ratassep kingseppmeister Topias.

Sellele järgnes jällegi soome rahvatükk — A. Järviluoma „Põhjalased“ E. Türgi lavastusel. Ka siingi paistis silma A. Rebane Jussina. Juba oma kehaehituseltki ta on nagu loodud säärase ürgsoomeliste, kohmakate tüüpide kujutamiseks. E. Türk jõhkra vallesmannina oli talle sobivas osas, ainult oleks tahtnud siiski veelgi hingestatumat mängu. Ka mõjub Türgi juures kuidagi segavalt tema varitsevalt hiiliv kõnnak, mis tuletab meelde hiirele lähenevat kassi. Teistest võiks märkida J. Põtra (Salttu) ja Helmi Arenit (Liisa). Viimase armastusseen Jussiga oli otse suurepärane. Üldiselt „Põhjalased“ olid õnnestunudmaid lavastusi.

Juhan Jaiki „Esivanemate kuld“, ta noorsoole määratud Pombi-lugude dramatiseering igitahes ei küüni „Vanemuises“ lavastatud soome rahvatükkide tasemele. Seal on ju paar vägagi huvitavat ja rahvatükkidekohast tüüpi, nim. kingsepp ja Vana Surm, on paar huvitavat stseeni (kohtupristav ja kingsepp kirjaga) — kuid see on ka kõik. Pealesunnitult positiivne lõpp hävitab aga sellestki piskust saadud heatahtliku mulje. R. Ratassep lihtsa ja laisavõitu maakingsepana oli otse suurepärane. Kingsepp Saamuel Mudakurvits on vist üldse Ratassep parimaid osi. Väga hea oli ka E. Türk teravakeelse ja nupuka vanamehena (ainult see hiiliv kõnnak!). „Esivanemate kulla“ lavastas E. Türk.

Viimase rahvatükina läks kevadel R. Ratassep lavastusel Enn Vaiguri „Kraavihallid“, see „Parvepoiste“ vähenõudlik imitatsioon, mida Tallinnas suure eduga mängib Töölisteater. „Vanemuise“ tagasihoidlikum ja tempovaesem lavastus aga vaevalt saavutas sellist edu, ka polnud siin sääraseid publiku lemmikuid kui Tallinnas Ruts Bauman, kelle Matsi pärast juba üksi maksab „Kraavihalle“ vaadata. „Vanemuise“ Mats (R. Ratassep) oli aga märksa tagasihoidlikum — ja kindlasti ei meeldi ta publikule nii kui Bauman. Hästi täitsid oma osa ka L. Tubin (Muna Mari) ja A. Tannebaum (Veskijärve Leena).

Rahvatükkide alla tahaks meelsasti paigutada ka draamaks nimetatud A. Raagi „Mässuvaimu“.

„Vanemuise“ lavastusel (R. Ratassep) kandis ta igatahes rohkem rahvatüki kui draama ilmet (lõpp, lõpp!). Kuid nii „Mässuvaimule“ kui „Vanemuisele“ on kasulik, kui me sellest lavastusest üldse ei kõnele. Samul põhjusil ei maksa peatuda ka J. Horsti nalja „Pääsukestepesa“ (lavastaja R. Ratassep) man.

Kuid peale rahvatükkide ja „Mässuvaimu“ ning „Pääsukestepesa“ „Vanemuine“ on pakkunud muudki sõnalavastuse alalt. Nii avati hooaeg Ed. Vilde „Mäeküla piimamehe“ dramatiseeringuga. Vilde kunstiküpsena romaani dramatiseeringu on teinud A. Särev, kes oli ühtlasi ka lavastajaks. Dramatiseerijana Särevil on õnnelikum käsi kui kellelgi teisel, mida aga ei või ütelda „Mäeküla piimamehe“ suhtes. Ka lavastust, mis pakkus küll teatud värskust, pole põhjust eriti kiita. Tuleb ainult nimetada kahte osakandjat — J. Põtra (Kremer) ja R. Ratassep (Prilupp). Muide tundus võrkehana ka muusika toomine „Mäeküla piimamehesse“. Muusika kasutamine on viimasel ajal üldse läinud juba päris liialdavalt moodi.

Parimaks sõnalavastuseks tuleb kindlasti pidada G. Berr'i ja L. Verneuil'i huvitavat komöödiat „Naisadvokaat“ J. Põdra näitejuhtimisel. Naisadv. Colette Bolbec'ina Lis Lindau oli otse suurepärase. See oli ta paremaid kujusid kogu tegevusaastal. Samuti hea oli ka J. Suvorova Cécile'ina. J. Pöder (Edmond) jäi aga, nagu enamikus ta osades, ikka lihtsalt Põdraks. Kahju ainult, et see hea komöödia nii vähe kordi laval püsis (võrreldes näit. „Mässuvaimuga“!). Aga Tartu teatripubliku maitse on juba kord kasvatatud vaid opereti ja rahvatüki jaoks.

Octave Mirbeau „Äri on äri“ lavastasid J. Pöder ja külalisena P. Pinna. Näidendi ainukest kandvat osa, ärimees Isidore Lechat'd mängis Paul Pinna ise, kes oma nüansirikka mängu varju jättis kogu „Vanemuise“ ansambli. Eriti asjaarmastajaliku tunded tema kõrval ta abikaasana A. Tannebaum. „Äri on äri“ kujuneski P. Pinna soolomänguks.

„Vanemuises“ nägi rambivalgust ka K. A. Hindrey „Raidaru kirikumõis“, mille lavastas E. Türk. See huvitav, lavaliselt aga mitte just õnnestunud näidend lavastati päris vastuvõetavalt. Välja tuleks tõsta pr. M. Türki raskes Riita osas ja A. Latikut Jöörana. A. Rebane aga näitas (nagu ka „Esivanemate kullas“ ja operett „Meedis“), et ta oma

soome rahvatükkides tehtud suurepärasest debüüdist enam kaugemale ei jõua. Ta hilisemates esinemistes oli ossa süvenemise asemel ainult külalavalik paatos.

„Vanemuise“ prima karakterosade mängija R. Ratassep 25 a. lavategevuse juubeliks mängiti W. Shakespeare'i draamat „Kuningas Lear“, milles juubilar üsna usutavalt kujutas Lear'i traagikat. Üldmulje aga jäi, et „Vanemuise“ praegune trupp pole võimeline klassiliste draamade mängimiseks. Rahvatüki olid igatahes paremad kui „Kuningas Lear“.

Loetelu täielikkuse mõttes olgu veel mainitud lasteetendusi, nim. A. Kitzbergi „Kaval Ants ja vanapagan“, A. Kitzbergi „Okasroosike“, mõlemad H. Pilleri lavastusel, siis E. Humperdinki „Hans ja Grete“ E. Stahlbergi lavastusel ja F. Molnári „Paal-tänava poiste“ dramatiseering (A. Särevilt) keskkooliõpilaste ettekandel, E. Türgi lavastusel. Neist parem on viimane, kus poisid päris loomulikult mängisid iseendid.

*

Kuski sõnalavastuste ja muusikalavastuste vahemaal seisab „Kolmekrossi ooper“, mille John Gay järgi on ümber töötanud Brecht ja Ammer, Kurt Weilli muusikaga. Selle omapärase, vanade inglise kerjusoperite jäljendaja lavastas A. Särev päris meisterlikult. „Kolmekrossi ooperit“ vaadates ei tahtnud nagu uskudagi, et säärase lavastusega on toime tulnud „Vanemuise“ trupp, kes nii väga armastab käia vanu äraproovitud teid. Toredaid tüüpe pakkusid siin R. Ratassep (Peachum), J. Suvorova (Mülka Jenny), H. Piller (Mackie Mõrtsuk) jt.

Päris-oopereid „Vanemuine“ lavastas kaks — P. Tschaiowski „Eugen Onegin“ E. Stukise näitejuhtimisel ja G. Puccini „Boheem“ H. Uuli lavastusel. Neis oopereis võitis Tooni Kroon omale Tartu publiku sümpaatiat. Eriti hea oli ta viimases osas haiglase tütarlapse Mimi'na. Operettides mõjub vahest ebakõlana ta valuline ilme ja veidi eleegiline hää, millised omadused tegid ta aga „Boheemis“ just kohaseks kujutama Mimi õnnetu saatust. Teistest oopereis esinejaist tuleks välja tõsta H. Uulit (Lenski ja poeet Rodolf), H. Sutti (Onegin ja kunstnik Marcell) ning Helmi Arenit (Olga ja Muette).

Sügisel kanti uuesti ette ka varem lavastatud „Tosca“.

Operettide tsükli avas meeleolukas ja harilikult šabloonist erinev Harbachi, Hammersteini ja Mandeli „Kõrvelaul“ („Vanemuise“ õigekeelsuse järgi küll „Kõrbelaul“) S. Rombergi viisirikka muusikaga. Pr. E. Stukise lavastusist „Kõrvelaul“ on kindlasti paremaid. Ka on ta, kui välja arvata kolmas vaatus, vabam pr. Stukise lavastatud operettide žanrist. Eriti tahaks aga välja tõsta Veldotsust (Azuri), kelle tantsude ja tekstilisegi esinemise kohta võiks ütelda, et see oli vist peaaegu ületamatu.

Teisena lavastas E. Stukis E. ja H. Marischka vähepakkuva ja mageda naljaga üleüllastatud „Sissy“ (Fr. Kreisleri muusika) ja kolmandaks nigela algupärandi, E. Tõnssoni ja B. Vatseli „Õnnelennu“. On jällegi kasulikum autoreile ja teatrile, kui viimase puhul üldse sõna ei võeta — sellepärast siis vaikime siingi. Ainult kahju, et säärase asjad nagu „Mässuvaim“ ja „Õnnelend“ kannavad silti „made in Estonia“.

Siis lavastati veel varematal aastatel mängitud V. Corziliuse „Kevadfee“ ja R. Stolzi „Meedi“. Viimases külalisena liikumisjuhi ülesandeid täitev „Estonia“ ballettmeister B. Blinoff esitas paar nauditavat soolotantsu. Eelmise tegevusaasta lavastusist kanti veel ette operette „Viktooria ja ta husaar“, „Kevadtormid“, „Suudlemata Eeva“ ja „Silva“.

Operettides esinejaist tahaks välja tõsta noorkoomikut E. Pärna, kel näib olevat andeid ja eeldusi. Üldiselt peab märkima, et selgi tegevushooajal

Steen „Raidaru kirikumõisast“

Kaagvere lastekodu

Tartu algkoolide näituse külastajad leidsid seal linna omapärasemaid kooli ja asutisi, nagu abikoolid nõrgaandelisile ja raskestikasvatatavatele ja lastekodu ühes oma algkooliga. — Nii mõnigi külastaja asus neid vaatlema eelarvamisega ja nii mõnigi pidi neid ehk muutma. Nendest koolidest loodetakse üsna vähe head, antakse nendele nimetusigi, mis seal õppijaile kuidagi julgustuseks ei saa olla ega rõõmuks. — Näitus valgustas aga neid asutisi hoopis paremast küljest. Need koolid olid innuga töötanud ja saavutanud sääraseid tagajärgi, mida paljud vist ei oodanud. — Külastajate hulgas on kuulda mitmesuguseid, enamasti kiitvaid või siis rahulolevaid

arvamisi. Isegi normaal-koolide õpilased hindasid nende erilaadiliste koolide õpilaste omal algatusel ja vabal ajal tehtud töid hästi. Üks väike mees ütles oma emale: „see on palju parem kool kui meie oma, ma tahan ka sinna“.

Kõige erilaadilisem nendest oli siiski „Kaagvere lastekodu“. See asutus on peasjalikult koduks neile lastele, kellele vanemad seda anda ei suuda. Kodu juures on ka 6-kl. algkool 3 õpetajaga + kodu juhataja-õpetaja.

Hoolealuseid on lastekodus kolm liiki: 1. allakooliealised, kelle kasvatatakse on lasteadnik + lapsehoidja, 2. kooliealised ja 3. koolist vabane-

nud ja ametit õppivad vanemad hoolealused. — Asukohaks on ilus Kaagvere mõis, kus kodul kasutada on talu 83 ha pinnaga. — Lastekodusse võetakse abivajavaid lapsi Tartu linna piirkonnast alates 3 a. vanustega kuni 16 aastani. Esimesed tulevad enamasti kõik emade- ja rinnalastekodudest.

Lapse varjupaika saatmise põhjused on väga mitmekesised: ema või isa surm, vanemate tööpuudus, kurikalduvused, nakkushaigused; vallasema raske seisukord, vanemate liiga suur vaesus ja lasterohkus, isa-ema vaigistus, vanemate omavahelised lahkeliidid jne. Leiab linna hoolek. asutis, et vanemal on avanenud võimalus

harrastati „Vanemuises“ ülekaalukalt operetti. Eelmisel t.-aastal oli „Vanemuine“ selles suhtes Eestis esimesel kohal, küllap see nii on ka lõppenud hooajal. Et selle all kannatavad sõnalavastused, on iseenesest mõistetav. Tõsisest teatrikunstilisest seisukohast vaadates on säärane olukord muidugi taunitav, teatri kassa seisukohalt aga võib-olla möödapääsematu.

*

„Vanemuisest“ lahkunud Türgid lavastasid pr. M. Türgi 20 a. lavategevuse juubeli puhul L. Verneuil'i draama „Saatanat“. Selles kahele inimesele ja telefonile kirjutatud draamas juubilar andis täiesti läbituntud ja usutava kuju. Ka E. Türk esitas oma samavõrdselt raske osa täiesti laitmatult. Kahele inimesele kirjutatud draama nõuab neilt erakordseid võimeid, et kogu aeg kõita publikut. Sellega tulid Türgid toime. „Saatanat“ on õieti ainuke draama, mis möödunud t.-aastal mängituist täiesti rahuldus.

Hiljem, kui Türgid siirdusid tagasi „Vanemuisesse“, kandsid nad „Saatanat“ ka viimase laval ette.

*

Juba teist aastat teotseb Tartus Draamateatri Seltsi Teatrikunsti Stuudio, mis sel hooajal andis neli õppelavastust. Neist parim oli A. Sunne lavastatud „Väike lord Fauntleroy“, mille F. Burnett'i järgi dramatiseerinud A. Särev. Eriti hea oli väike Cedric. Ka Hobbs ei jätnud midagi soovida.

Üsna hea oli ka Aino Suitsu lavastatud H. Raudsepa komöödia „Demobiliseeritud perekonnaisa“. Sellest tahaks eriti välja tõsta Kogermani ja Kontuse osade kandjaid. Mõlemad need lavastused ei tee kohati häbi isegi kutselisele teatrile. Ainult ansambl jätab Stuudioal soovida — kuid seda ei või õppelavastusilt kuigi palju nõudagi.

Lisaks neile Stuudio andis kaks lastelavastust, nim. G. A. Görneri „Punamütsikese“ ja M. Jungnickeli „Väikese Brigitta unenäo“.

pr. M. Türk

Vara on veel Teatrikunsti Stuudio kohta ütelda midagi kindlat. Kui seal aga senise innuga edasi töötatakse, siis võib paari aasta pärast kujuneda päris arvestatav draamateater. Pind selleks on Tartus soodne, sest „Vanemuisesse“ kui tõsisesse kunstiteatrisse suhtutakse ju laiemates ringides suure umbusuga. Kuid Draamateatri Stuudio ise peab juba näitama, kas ta suudab jääda püsima sellele soodsale pinnale.

A. Kaelas.

Kasvandikud oma hernepõllul

last kasvatada, antakse see talle viibimata tagasi.

1934./35. a. on kodust läbi käinud 169 last: 108 poiss- ja 61 tütarlast. — Vanemate järgi oli lapsi, kellel ainult isa elas — 12,4%, ainult ema — 52,7%, mõlemad vanemad elus — 20,7%, mõlemad surnud — 14,2%, — Vallaslapsi — 38%, nendest 64% poisslapsi. Vanuse järgi oli kasvandikke 3—20 aastani, viimased asutuse kulul linnas ametid õppimas. Õpidukuse järgi oli 1934. a. kevadel enamik rahuldavaid (81%), kuna eriti andekaid ei paistnud olevat, mis on seletatav sellega, et normaalperekonad õnnetu juhtumitel püüavad lapsi ikka kuidagi ise hooldada. Eelmiste aastate aruandeid silmitsedes leidsid seal palju väga andekaid lapsi, kes olid sinna sattunud sõjaolude tõttu ja kellest paljud on lõpetanud keskkooli või kutsekooli ja elavad praegu heal järjel. — Huvitava tabelina esines näitusel hoolealuste karjasteks andmine. Nii oli:

1930. a.	karjas	74 last	teenides	3367 kr.
1931. a.	„	69 „	„	3202 „
1932. a.	„	48 „	„	1536 „
1933. a.	„	50 „	„	1484 „
1934. a.	„	56 „	„	1717 „

Karja antakse lapsed II algk. kl. kuni IV klassini ainult koolivaheajaks. Lastekodu juhatus sõlmib peremehega kindla kirjaliku lepingu, kus nõutakse korralikku käitumist, toitu, riietust ja tarvilit puhkust ja kohustatakse last täitma hästi oma ülesandeid. Juhatusel on kontrollimise ja tarviduse korral ka lepingu lõpetamise õigus. — Nii saavad kõik lapsed teatud aja väljaspool lastekodu, perekondades elu tundma õppida ja ühtlasi ka endile lastekodust lahkumiseks ja elualustuseks raha tagavaraks koguda, kuna palk läheb panka lapse enese nimele. Vanemate klasside õpilased töötavad suvel lastekodu talus. Kooli lõpetanud töötavad 1 aasta lastekodus ja peavad seal läbi tegema järjekorras kõik talu- ja majapidamistööd: poisid — igal põllu- ja aiatöö alal, hobuste ja karja juures, köögis, sepikojas, puutöötoas jne.; tütarlapsed

keetmas, õmblemas, väikeste laste juures, karjalaudas lüpsmas, ruume koristamas, pesu pesemas, näputöödel, kangakudumisel jne. Alles siis saadetakse ametit õppima linna või mujale, võimaluse korral lapse soovidega arvestades. Töö kergenduseks ja paremate tagajärgede saavutamiseks on Kaagveres lapsed soo ja vanuse järgi ära jaotatud eri paviljonidesse või internaatidesse, kus nendel üldistes ruumides on igalühel oma magamisvoodi, riiete- ja raamatukapike ja üldine tuba vaba aja veetmiseks. Koolimaja asub eraldi endises mõisa härrastemajas ja söömine toimub 4 korda päevas eri paviljonis ühistoas.

Parimaks kasvatuseabinõuks on osutunud jõu ja otstarbekohane töö, mis vaheldub paraja puhkuse ja lõbustusega. Nii on kõik lapsed kordamööda, ka kooliajal, teatud tunnid oma määratud töödel. Igapäevasteks jooksvateks töödeks on — peale enese korrashoiu — veel voodi ja eluruumide koristamine, veepumpamine, kooliruumide koristamine, ahjude kütmine, puude lõhkumine ja kandmine, köögis keetjal abiks olemine, igal laudkonnal oma lauakatmine. Peale nende on ruumide küürimine, vähemalt kord nädalas; pesupaikamine ja -õmblemine, kartulite koorimine jne.

Kõiki töid täidavad õpilased jõukohaselt järgemööda, moodustades see-

*Üleval: lapsed metsa istutamas
all: poisid puutööl*

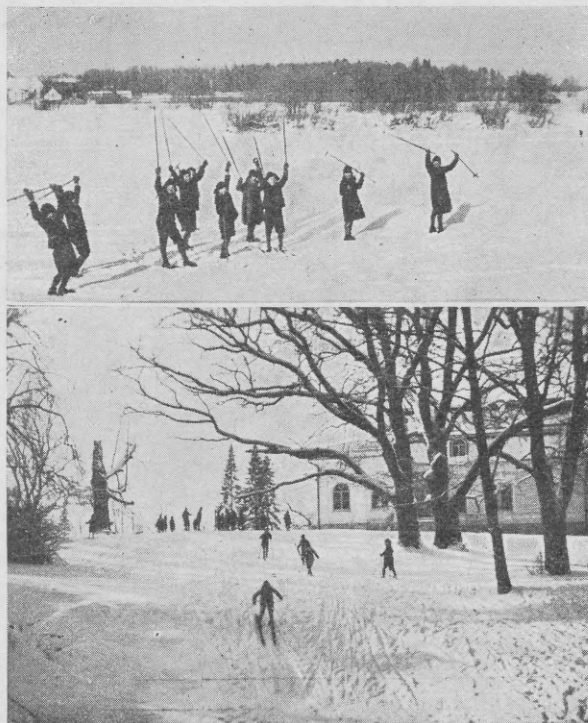
ga teatud töörühmad või toimkonnad, mida lapsed ise määravad õpetaja heakskiitmisel.

Laste puhke- ja vabaaja täidavad mitmesugused lõbustused. Nii on asutises raadio, samuti on vanematel poistel enda meisterdatud raadiod. Kooli vanal klaveril on võimalik soovijatel mängima õppida. Asutise poolt ja mõnel ka oma raha eest, on ostetud mandoliinid, kitarrid, viiulid ja okariinad ühes nende nootidega.

Sportimiseks kasutatakse talvel suuski, uiske ja kelke. Suvel lüüakse metsaäärsel vabal mängumurul hoogsalt mitmesug. pallimänge. Talveõhtutel peetakse koolisaaalis ühiseid mardid-, laulu- ja tantsuõhtuid ja tehakse ringmänge. Tüdrukute paviljon on isegi korraldanud paar teeõhtut, kutsudes külalisteks vanemate klasside poisse ja õpetajaid ja lõbustades neid mitmesuguste ettekannetega. Ka on lapsed esinenud lauludega ja muude ettekannetega kohalikus seltsimajas ja oma koolipidudel. Samuti annab võrdlemisi suur kooli raamatukogu küllaldaselt lugemismaterjali ja aja- viidet lastele pikkadel talveõhtutel.

Suvel ja sügisel kutsub mets kõiki marjule ja seenile. Emajõgi, mille kaldal asub lastekodu, meelitab mudilasi oma karastavatesse voogudesse enamgi, kui seda on tarvis, ja kalastamisrõõmus hoiaksid poisid õngeritva hommikust õhtuni, ainult laeva mõõdumisel libiseks see neil käest.

Tervet keha kindlustab alaline vabas õhus päikese käes töötamine, männimetsa ümbrus, sagedad suplu-

Suusatamas

sed, iganädalane saun ja pesuvaetus.

Nii kasvab ja areneb kodutu laps ühiskonna poolt asutatud lastekodus üldiselt palju paremates tingimustes,

kui seda paljud keskmisedki perekonnad suudavad pakkuda, vaatamata kõigile pahedelegi, mida ühiskondlik kodu enesega paratamatult kaasa toob. EAM.

Ees- ja hüüdnimedest

Nüüd räägitakse kõikjal nii palju nime eestistamisest, et pisut piinlikki on seda küsimust jälle korrutada. Teiselt poolt aga on just nüüd aeg igal mehel ära ütelda, mis tal on südame peal. Seekord sunnib sulge kätte võtma kõigepealt meie hüüdnimede peenutsus ja võõrapärasus, nii sisuliselt kui ortograafiliselt.

Meie eesnimed on harilikult pikad ning paindumatud praktiliseks kutsumiseks ja kained hellituseks. Ka on see juba kord nii, et meie ei taha hästi leppida oma vanemate poolt ristitud nimega. Eriti lava- inimesed tunnevad algupärase varjunime kõrval tarvet esteetilise- mate nimelühendite järgi. Nii teki- vad hüüdnimed — kutsumisnimed, hellitusnimed. Ma ei räägi karak- ternimedest, mis mingi omaduse või olukorra läbi kellelegi on külge jäänud ja nüüd taotsetakse tarvitada hüüdnimena, nagu on ole- mas „Maailma Matti'd“ ja sarnased.

Elfriedest lühendub Elli, Friida, Elisabethist — Betti, Els, Liisa, Liisi jne.; Adolfist — Ado, Ats, Aadu jne. Seesugune lühenemus on sündinud ühelt poolt juba kauges minevikus rahvakeele kaudu, kus võõrapärased nimed paindusid eesti suu järgi ja lühendid said eestistu- nud eesnimedeks. Teiselt poolt on see lühendamine moodsam ja kunst- likum looming.

Just viimases häirib tänapäeval maitsepuudus ja peenutsus, mis tuleb eriti ilmsiks teatava haridusega ringkonnas ja iseäranis romantiliste tütarlaste juures, kes igale moekar- jatusele aplodeerivad. Kirjutasin välja ainsast kuulutisest „Uudisle- hes“ järgmised moonutised: Isy, Viky, Heidy, Ivy, Aky, Miky, Lilly, Hardy. Millisest nimest need on tuletatud ja kas nad tähendavad me- hi või naisi, on raske otsustada. Ja sarnaseid on täis leheküljed ja kogu igapäevane elu. Kõik pole nad kõ- laliselt halvad, seda vastuvõtmatum

aga on nende kirjaviis. Peagu eranditult ilutseb neil taga saba, mis eesti tähestikus loetakse — ü. Nii saame: Isü, Vikü, Heidü, edasi Mar- rü, Evü, Harrü, Vollü jne. Oleks aeg tõepoolest juba aru saada, et meil ei tarvitse oma nimesid kirju- tada nii, nagu teevad inglased või sakslased. Kui see vaieldav on veel eesnimede täielise kuju kohta, on see enesestmõistetav hüüdnimede suhtes. Nii siis: Heidi, Milvi, Ma- ri, Harri, Volli jne.

Y-labüridis juhtub vahetevahel silma mõni äraeksinud -i, siis aga on harilikult midagi muud korrast ära, nagu Evi, Fritzi. Võib-olla ni- mekirjutaja loebki end Evi, usun siiski, ta tahab ütelda — Eevi. Tä- hte z aga asendab eesti tähestikus ts: Fritsi. Võiks ju säilitada mõnede olemasolevate võõrnimede arhailine kuju, nagu Eugen, kui silmale on teisiti harjumatu. Mispärast aga mitte, vähemalt vastseil ristimisil lida, Adeele, Eeduard, kui meie

UUSI RAAMATUID

ilmub meil juba küllalt pidevalt — ei ole märgata nii sündmustevaeseid „puhkusaegu“ kirjastamises nagu varem. Raamatuaasta näib tõepoolest andvat raamatuid. Tuleks hakata mõtlema juba raamatu lugemise, hindamise ja mõistliku kasutamise aastale...

Üks hiljuti ilmunud teoseid, Fr. Tuglase „Kriitika“ I ja II, („Noor-Eesti“) võib ses suunas anda tõhusaid äratusi. Tahaks igatahes kuulda rohkem arvamusi, rohkem kriitikat meie suurema kirjandusliku kriitikakogu üle; kui mitte just sõda, siis ometi vaidlus, diskussioon on teatavasti asjade algus kirjanduses. Seda tõde tajus oma ägedamail võitlusajul kõigepealt „Kriitikate“ autor. Ta rünnakud halva stiili, „Kalevipoja“ ja maneerse rahvusromantismi vastu jäävad olulise-mail positsioonel võidukaks ka praegu, artiklite uuestiilmumisel, kuigi vahepeal on andmed ja mõistmised mitmeti muutunud. Samuti peab respektima ja nautima Fr. Tuglase pooldusi ning kiitusi, mis olid dikteeritud — ja on seda suures osas nüüdki — ta leppimatust esteetilisest vaistust („maitse“ kõlaks siin liiga nõrgalt). Võiks ju märkida, et Tuglas on näinud vahest rahvalaulu liiga ühekülgselt, et ta oma klassikavaenus teeb liiga Faehlmannile — läheb lihtsalt üle sellest heast stilistist, et sajandi lõpu realismi tähtsusse ta ei armasta süveneda. Kuid samas tuleb tunnustada ja rõhutada, et just need artiklid meie mineviku kirjanduse üle tõid meie maale tõelise esteetilise mõistmise, mis tugines kindlaile kriteeriumele. Muide, see ei sündinud sugugi ammu.

Tuleb ka juhtida lugejate tähelepanu asjaolule,

et „Kriitikate“ uus väljaanne on täiendatud trükk. Autori viimaseaegsest kriitilisest toodangust on 1. jakku lisandunud kaks kirjutist Koidula üle, kuna kaks uutist käsitlevad meie (ja Soome) vanemaid kirj. organisatsioone; 2. jaos paistab juurdekasvust silma rida artikleid hilisemaist kirjanikest: Vildest, Suitsust, Underist. Neis sõnavõttudes taotleb ja loomulikult ka saavutab Tuglas rahulikku objektiivsust, „klassiliselt“ ümmardatud vaatlust, mille küpsus ei ole mitte väiksem voores kui varasemate päris „Noor-Eesti“ aegsete kriitikate teedmurdev südikus.

Siinkohal oleks asjata arvustada varaste artiklite muutumatust äratrükkimisest tulenevaid üksipuudusi (neile on tähelepanu juhitud „Loomingus“). Mõnede sisuliselt vananenud andmete parandamisest on autor loobunud — küll aga korrigeerinud keelt ja juhuti lausestiili. Seda teguviisi võib mõista ka lugeja seisukohalt: Tuglase kriitika on vist esimeses järjekorras kunstiteos, sellisena alati nauditav, vananematu — ja mõjuv.

Praegu kujunev literaarne põlvkond on harjunud küll tarvitama teaduslikumalt järjekindlat analüüsi kirjandusteose ehituse mõistmiseks — aga vaevalt saab mõistmine ja eriti selle sõnastus olla tõhus, kui pilti ei valgusta kunsti enese kiirgus. Vältimaks „käsitöölikkust“ peame õppima Tuglase „Kriitika“ estetismist — just siis, kui tahame omakorda luua uut esteetikat. Viimases ilmselt sõlmuvad väga paljud meie probleemid.

Väga oodatud ja seetõttu ka rõõmustav uudis raamatuturul on väike „Elava Teaduse“ number: R. Parise „Uuem Eesti kunst“. Siin avaneb laiemale publikule esmakordselt võimalus

sarnaseid nimesid säilitame ja absoluutselt eesti nimedega ei tule läbi.

Eesti keele põhimõte on nagu vene keelegi oma, kirjutada nii, nagu hääldatakse. Uskumatult visalt aga peetakse kinni, kui mitte just võõrast sõnakujust, siis vähemalt vanast saksa transkriptsioonist. Õigekeelsuse tundmisele niikuinii vähe au andvalt söögikaardilt loeme igal lõunal: schaschlök, schnitzel, guljasch pro šaslök, šnitsel, guljaš, aga mis rääkida sellest, kui meie vaateaknad on täis shurnaale ja ajalehed annavad ilusaimat eeskujut. Kinotekstidele tuleb teha kompliment, nad on tihti küll küllaltki vigased ja tarvitavad uuendusi ning uussõnu vääristi, kuid selline põhimõtteline uuenduste teostamine on siiski parem kui vanas kinniistumine.

Praegu luuakse leksikonidena uusi perekonna- kui ka eesnimesid. Tarvitavaks saab neist muidugi ainult teatav osa. Rikkalik usnime-de leksikon on tarvilik, sest iga pea ei leia enesele ega oma lapsele maitsekamat nime. Tuleks siiski tähele panna, eriti eesnime suhtes, et nimedelooming ei saaks veretuks kabinet massproduksiooniks, vaid et oleksid siin tegevad mitmesugused autorid ja allikad. Perekonnaseisumeteil tuleks arvestada rahvafantasia loodud usnimesid.

Lõpuks tuleks meil tähelepanu pöörata meie esiisade ja -emade vanade nimede elustamisele. Nimi on asi, mis kulub. Kõlaliselt ilusad nimed näiteks on ammu eestistunud Miina, Leena, Liina, Miili jt., aga neid ei tahaks nagu hästi tarvitada, sest neil on man otsegu mingi vana-

moeline maik. See nimede tundtoon on osalt harjumusest ja muutlik. Näiteks on vastseimalt taas tarvitusel nimed Eeva, Viuu, Ants, Jaak, Jüri, ja moodsaina on saanud nad jälle veetlikuks. Meie esivanemate nimestik paarsada aastat tagasi oli üsna ühetooniline. Vanades kirikuraamatutes leiduvad siiski mõned nimed, mis olevikus on välja surnud. Näiteks Püll, Pirit, Kirsti, Tarja, Peep jt. Kõik need pole kesteab kui algupärased, kuid nad mõjuvad värskeina. Wiedemanni sõnaraamat on heaks vanade nimede allikaks.

Huvitavaks allikaks nimede leidmisel on lõpuks meie hõimurahvaste, eriti primitiivsemate nimede pruuik. Kultuuriline külvitöö sünnib ikka aeg-ajalt ammutades vanadest salvedest.

A. Säärits.

saada kokkuvõtlik ülevaade meie endi kujutavast kunstist 20. sajandil ja selle eelkäijast — 19. sajandi balti kunstist Eesti alal, milles teotsesid peamiselt sakslased, tihti isegi riigisakslased (viimaseid pole autor igal juhul küll eristanud baltlasist). Piisav hulk reproduktsioone annab esitusele elavust ja konkreetsust. Teiselt poolt on püütud erivoole ja üksikuid kunstnikke iseloomustada võimalikult täpses mõistelises klassifikatsioonis. Säärane õpetlikkus on enam kui tervitatav meie kunsti-publiku oludes vaieldavaid külgi. Kahjuks leidub ka mõningais definitsioones (näiteks Viiralti kuulumine „suurlinnalisse uusrealismi“). Üldiselt kipub raamatu moodne teaduslikkus liiga tegema loetavusele: tihti tundub tarvet „kergema“, ilukirjanduslikuma, s. t. loomulikuma stiili järele. Hea on mõnegi selle sajandi vanema eesti kunstniku — peamiselt „nooreestlaste“ — toodangu iseloomustus. Nüüdsema generatsiooni käsitluses tahtnuks mõnel juhul küll kohata teissuguseid proportsioone: raamatu vähegi naiivsem lugeja võib näiteks saada mulje, et Erik Adamsoni ja Juhan Pütsepa toodangud on võrdsed headuselt.

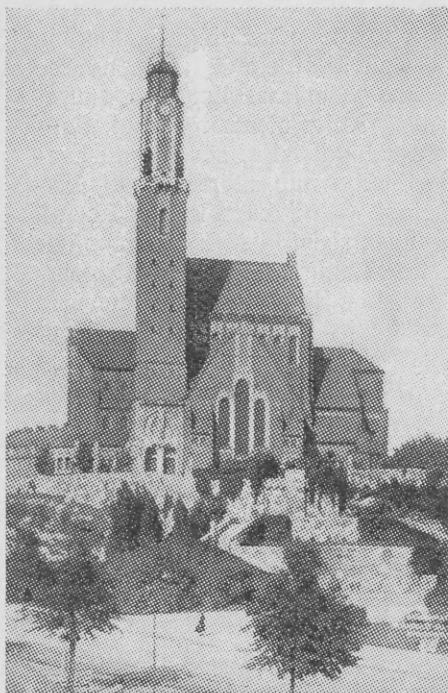
„Elava Teaduse“ üks põnevamaid numbreid viimasel ajal on Aleksander Aspeli „Prantsusmaa ja Euroopa“. Tänu kasutatud allikate huvitavusele — suurem osa neist pärit prantslasilt endilt — ja kõigepealt noore autori vaimustatud Prantsuse-sõprusele on see 138-leheküljeline kultuurilugu loetav suure naudinguga. Raamatu sisulist tähtsust peaks märgatama juba pealkirjast; kes aga kardab kuivust, seda lohutavad kas või mõnede eripeatükkide nimetused ajaloolises järjekorras: „Suur sajand (Versailles)“, „Galantne pidu“... „Marseljees“, „Võidukaar“... „Operett“, „Asjalik tõde. Realism...“ Vaimuka ja ühtlasi tõsiselt asjusse suhtuva jutustaja seltskonnas võib siin tutvuda paljude sääraste asjadega, millega tuttav-olemine tasub end meeldivald varem kui ka hiljem. Prantsuse kultuuri näitab raamat eeskätt ta olulisemais ning vaimselt kõrgemais vormes — kirjanduse, kunsti, filosoofia, ühiskondluse aladel — ja juhib tähelepanu asjaolule, kuivõrd prantslased on kõigis neis elutaotlusis võidelnud inimkonna ühisvarade eest. Selgub, et säärast nähtust põhjendab nende skeptikute ja pilkajate naiivne seltskondlikkus. Selle aforistliku iseloomustuse taga ei tarvitse avaneda mingeid kuristikke, mis peaksid uuesti prantsuse vaimust eemaldama eesti vaimu: on ju nad viimasel ajal leidmas sugulaslikke jooni teineteises. Niisugune vaimusugulus ei oleks meile mitte väikeseks komplimendiks raskel ajal. A. Aspeli värske raamat igatahes aitab põhjendada usku sellesse „sõprusesse vaimus“.

Lõppeks tahaks peatuda ühel tõlkeromaanil meie veresugulasilt. F. E. Sillanpää „Silja“

(„Noor-Eesti“) — soome pealkirjaga „Noorena uinunu“ (1931) — on M. Lepiku eestinduses saanud loetavaks meilgi, pärast ilmumist suuremais Euroopa keelis. Kuigi oleme tõlkinud, Soomest arvuliselt vahest liiga palju, siis tõlgitu kvaliteet ometi enamasti õigustab säärast veidi ühekülgselt kaubavahetust — nii käesolevalgi korral. Kuuldes kodu- ja välismaisist ülistusist Sillanpääle kaldub küll meie kriitikahimulisem lugeja olema eriti nõudlik, ja saabki „Silja“ puhul mõnevõrra rahuldada oma arvustamis-„psühhoosi“. Sama autori „Vaga viletsus“ (ilmunud eesti keeles juba mõne aja eest) ja eriti ta kõige viimased romaanid ei võimaldaks säärast suhtumist niisugusel määral: need teosed on küllalt vormikindlad. Lühikest maatüdruku-elu kujutav „Silja“ aga tundub vist paljudele kuidagi vesteliselena, vaatamata oma tõsisusele ja sügavusele. Vormipinget, teravat probleemiasetust ja harilikult mõlemaga tunnuslikult kaasaskäivat üldist struktuuritugevust siin palju ei taju. Sillanpää nähtavasti hoidub „muserdamast elu“ kirjanduse pärast; ta jälgib teda passiivselt ja „alandlikult“ — aga tihti ka laisalt. Laisavõitu elulähedus muide ei tarvitse kirjanduses hävitada mõju tugevust. „Siljast“ settib lugejasse meelde jääv tajumus peategelase seotusest oma vanematega ja esivanematega, oma lühikese armastusega, oma haigusega — lõppeks kogu eluga ja surmaga. Siin ei kujutata mitte niivõrd sündmusi ja tegusid kui sidemeid pool alateadliku hinge ja maailma vahel. Välist põnevust on suuremal määral vaid soome kodusõja — vabadosõja päevade kirjelduses; autori suhtumine mõlemasse laagrisse on inimlikult erapooletu.

Mingi jõuline fluüd igatahes asendab ses raamatus paljusid puuduvaid voorusi. Siin võib kohata rohkem kui vaevalt kelgi teisel suurkirjanikul ebamääraselt mõlgutlevaid abstraktse võitu lauseid, mille lähem tähendus ei saa vist kunagi selguda — aga samas haarab kaasa mõni elujõuliselt vibutav väljend, huumorivalang või intiimne vaade loodusse. Kujutamistehnika on kõikuv ja ebaühtlane, ent vaevalt häiribki lõppeks sääraste meeolude ja stiilide kõrvutiesinemine, millest üks äärmus tuletab meelde „Paari sammukest rändamise teed“ oma ilusamais ning sentimentaalsemais (Jean Paul'ilt laenatud) kohtades, ja teine taotleb kõige kartmatuma naturalismi robustset ning täpsustavat mõju. Tajub palju psühholoogilist lürismi ja küllalt vahetut reaalselt elu. Romaani viimastes ridades ütleb endine loodusteadlane Sillanpää, et ta ülesandeks on elu „loomupärast võitlust“ uurida: tegelikult ta on aga kunstnik, kes vähem uurib ja analüüsib kui elab vaistuliselt kaasa ja kujutab sel teel saadud kogemusi. Säärases laadis näib peituvat mõningaid nn. „sünteesilise kirjanduskunsti“ olulisemaid elemente.

H. Paukson.

Engelsbrekti kirik

Tänavu 14.—16. juunil peeti Stokholmis Põhjamaade laulupidu, kust peale Rootsi oma kooride esinduskoorina osa võttis ka Eesti Üliõpilassegakoos 75 lauljaga, Soome rootsi lauljaga muusikaliidu esinduskoor 200 lauljaga ja Norra esinduskoor 150 lauljaga. Taani, Island ja Soome soomlased võtsid Põhjamaade laulupeost osa ainult esindajate kaudu. Rootsi oma lauljaid oli kokku umbes 5000.

Arvult oli see Rootsis neljas laulupidu. Esimene laulupidu peeti 1925. aastal ja nad on järk-järgult suurenenud. Praegu on Rootsi segakooride liidus umbes 12 000 liiget. Kõik aga ei saanud tulla Stokholmi laulupeole, sest Rootsi maa on väga laialdane, ja sõit seetõttu õige kulukas.

Meie laulupidudest olid sealsed peakorraldajad väga teadlikud. Kui pärisid ühelt või teiselt mõningaid statistilisi andmeid, siis vastati kohe, et nii ja nii, kuid nagu näete pole meie laulupeod nii suured nagu teie omad.

Paljud lubasid külastada Eestit järgmise laulupeo ajal.

Eesti Üliõpilassegakoos esines Põhjamaade laulupeol kahel korral: reedel, 14. juunil Skansenil vabaõhu laual ja laupäeval, 15. juunil, Stokholmi suures kontserdihoones.

Hulk kontserte Soome ja Rootsi kooride poolt anti Stokholmi suures Engelsbrekti kirikus, mis on suur ja ruumikas ning hea akustikaga. Ainult orel seal just kõige parem. Laulud aga kõlasid imehästi.

Mis puutus meie Üliõpilassega-

Põhjamaade laulupidu Stokholmis

koori esinemisse, siis võis sellega jääda täiesti rahule. Meie koor kuulus igatahes paremate esinejate hulka ja tema etteasted said suurte kiiduavalduste osaliseks. Rootsi Lauljate Liidu poolt annetati Üliõpilassegakoorile loorberpärj ja lilli.

Päris suurel üldkontserdil meie Üliõpilassegakoos siiski esineda ei saanud, sest see oli pühapäeva õhtul kell 6, kuna laev Stokholmist Tallinna sõitis välja juba päeval kell 12. See segadus sügenes sellest, et just mõni päev enne laulupidu oli surnud selle tehniline peakorraldaja, mistõttu kavvas esines mõningaid puudusi, mida muidu nii väga täpsust harrastavate rootslaste juures ette ei tule.

*

Stokholm oma toredate ehitistega ja asutistega pakkus meie üliõpilastele paljugi huvitavat. Üks lemmikkoht, mida keegi ei tahtnud jätta käimata, oli kohvik 16-kordse pilvelõhkuja viimase korral. Igaüks laskis ennast liftiga tõsta sinna pilvede piirile, jõi seal tassikese maitsvat rootsi kohvi, pudeli limonaadi või midagi muud ja laskus jälle alla. Olgugi et sellega oli kulutatud meie hindadega võrreldes mitmekordne kohvikuraha, kuid selle

Tagasiteel tabas laeva torm...

eest oli saadud käia pilvelõhkujas ja saadud tunda pikka liftisõitu.

Paljusid veetlesid Rootsi kauplused, olgugi, et osta ei jõutud just väga palju. Ainult apelsine, banaane, kirsse, pirne ja viinamarju — neist sõi enamasti igaüks himu täis.

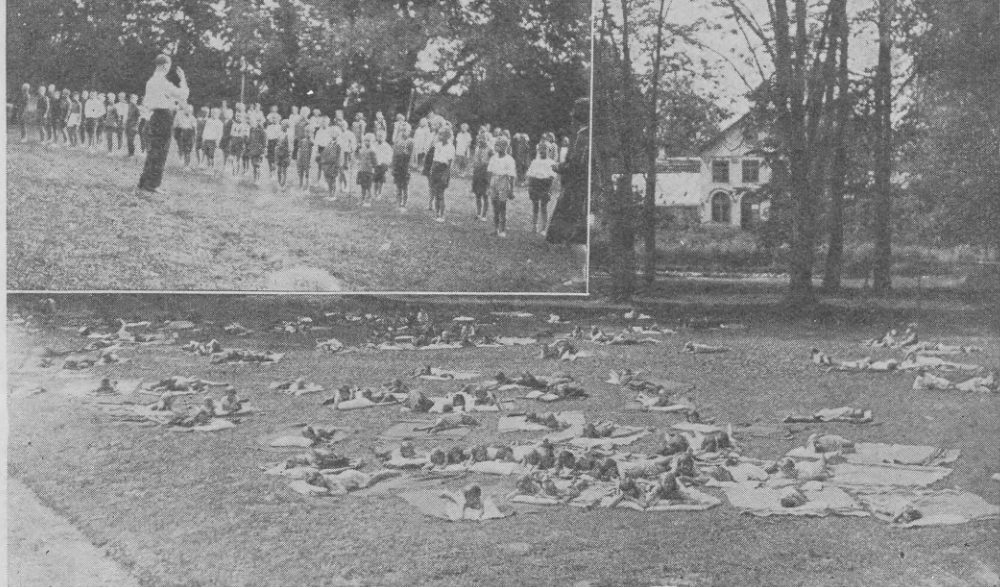
Osale meeldis väga rahvapark ja vabaõhumuuseum ning loomaaed Skansenis. Hästi on korraldatud sealne vabaõhumuuseum. Kõik on paigutatud huvitavalt, kuid ükski asi pole pealetükkiv. Seal ühes kaljudega piiratud madalikus on metssead. Kõikjal keeld, et kaljudele metssigade lähedale ronimine on keelatud — sest metssiga kuulub ju kardetavamate kiskjate hulka. Päikese käes põõnutaiki meie peekoni esivanem oma põrsastega. Ja kui hakkame loopima neile leivatükke, siis ajab emis põrsad minema ja sööb ainult ise. Varsti poeb koopast välja ka vana kult hügel-suurte kihvadega, kihutab müüdi juba emise minema kõige põrsastega.

Vähe eemal on praegune kodusiga, valge, ümmargune ja rahulik, sirutamas päikesepaistel — ka põrsastega. Seal on taluõu hobuste ja varssadega. Seal on lehmalaud lehmade ja vasikatega, seal on suuri traatpuure, kus kasvavad suured männid ja okstel soendavad end päikese käes ilvese pojad. Vanad ilvesed ise lebavad kaljudel. Veekogudes ujuvad hülged ja muud loomad, kaljumägedel istuvad igasugused karud ja teevad oma ning rahva lõbuks „karutükke“.

Hundid oma puuris on ka eluga üsna rahul. Emahunt harrastab aga ajaviiteks jooksu. Lõpmatult sibab ta ümber kalju tulist ja tulist. Ta ei oska elada ilma jooksmata. Nii igal sammul võib leida uut ja huvitavat, kui aga aega oleks vaadata.

Skansen on suur korraldus, mille järeleaimamiseks vaevalt küünivad meie majanduslikud võimed.

A. T—aa.

Üleval: hommikune ühislaul.
All: lõuna puhketund

Suvekoloonia — kehviklaste paradüüs

Käesolev suvi rohkem kui ükski eelmine möödub loosungi „lapsed suveks maale“ all. Seda loosungit on üsna kerge teostada neil, kel majanduslikult elu on enamvähem muretu: saada naised-lapsed juba varakevadei kuurorti või oma tallu, ise sõida puhkekuul jänele. Hoopis halvem on olukord aga kehvemail kodanikel: lapsed-jõngermannid mütake suvelgi agulikorteris võidu rohkete kärbestega või tänavatolmus — hea, kui mõne suurema saab sokutada karja.

Hoolekandeasutised on aga mõtelnud ka kehviklaste suvitamisvõimalustele. Sest milliseks kujuneks rahva tuleviku, kui jäetakse arvukam osa linnanoorsoost igaks suveks linnatänavale tiisikuspisilaste söödaks?! Tänavu propageeritakse hoogsalt linnalaste taludesse paigutamist, see algul aga ei näi võtvat vedu — me oleme

ju ikka nii ettevaatlikud ja eelarvamusterikkad! Proovitud ja populaarne kehviklaste suvitamismoodus on aga suvikoloonia. Viimastest on moodustatud aastate jooksul juba kenake võrk üle maa — Punase Risti, lastekaitseühingute, riigi- ja omavalitsuste jt. algatusel, kuid paraku suudavad paarkümmend praegu töötavat suvikolooniat võtta vastu üsna pisikese protsendi siina soovijaist. Siin on seltskonnal ja hoolekandeorganisatsioonel ees veel laialdane tööpõld uute suvekolooniate organiseerimise alal.

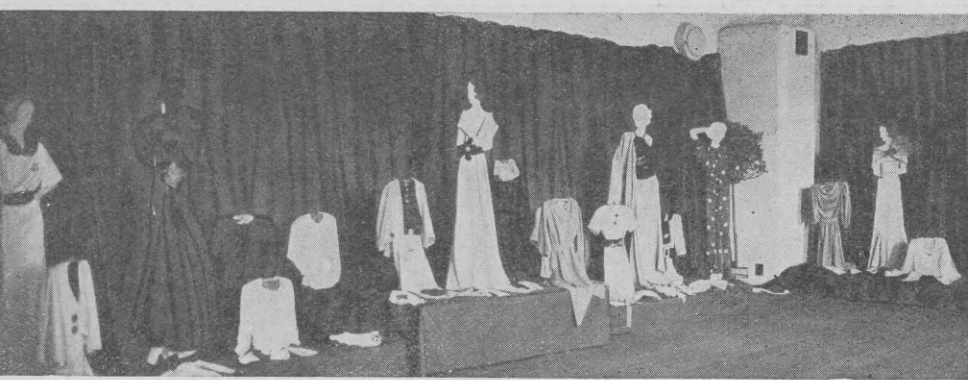
Kõikide Eestis töötavate laste suvikolooniate siht on üks: võimaldada kehvikvanemate nõrgaterviselistele lastele kosutavat suvepuhkust vabas looduses. Et suvepuhkus tõesti oleks tervist kosutav, siis töötatakse kindlate põhimõtete ja arstlike eeskir-

jade alusel. Toitlustus on harilikult üsna piiratud krediitide kohta vägagi toitev, maitsev ja küllaldane. Süüakse neli korda päevas. Ei ole sugugi haruldane nähe, kus laps võtab kehakaalus juurde kahe kuu jooksul 6 kilogrammi! 3—4 kg sama aja jooksul on tavaline nähtus, milline määr on saanud normaalseks mõõteks. Mis puutub kolooniate asukohta, siis püütakse need paigutada ümbrusse, kus oleks palju marjametsi, supuskõlvulist vett, kuiva ja puhast õhku. Pea eranditult kasustatakse endisi mõisahooneid ja parke.

Aga suvikolooniad pole paigaks, kus lapsed õpivad mõnutesed logelema, aega surnuks lööma — seal harjuvad nad reeglipäraselt ja tarvilikult kasutama kaunist suve. Haridus- ja sotsiaalministeerium ühes hiljutises ringkirjas rõhutas veelkord, et suvikolooniais lapsed peavad aja veetma j o u k o h a s e t ö ö õ h k k o n n a s, et personaal hellitades neile ei teeks kõike ette ja taha. Nende nõudmistega on süstematiseeritud koloonia-organisatsioonite ammused püüdmused ja katsetu-

Õhtune supelus Pärnu Sauga jões

Ühe tarbekunsti näituse puhul

Iga õppeaasta lõpul on saanud Tartu Naisühingu Käsitöökoolil traditsiooniks oma õppetöö tulemusiga tutvustada laiemaid ringkondi. Seekevadine näitus peeti 29.—31. maini Naisühingu ruumes.

Väljapanekuid oli käsitöö, rõivaõmbluse, keraamika ja kudumise osakondadest.

Käsitöö, mis seniajani on kaunis tugevalt olnud esitatud, on pidanud alistuma ajavaimule ja ruumi lubama

elulisemaile tooteile. Nii on käsitöö esemed sel aastal näitusel kaunis väheseks jäänud. On kaunis kogu meeldiva aplikatsiooni tehnikas patju, mis ka oleneb selle tehnika ajavaimule sobivusest. Väheseks on jäänud minu väga armastatud valge tikand. Sellest aegaviitvast, kuid püsiva väärtusega tehnikast on ajavaim ette rühkinud.

Aukoha kogu näitusel võtab endale rõivaõmblus, peaausjalikult kleidiõmblusena. Siin on maitsekalt esitatud

rohkesti igasuguseid kleite, mis kõik on omaette kunstitooted. Eriti meeldiv on liivakarva komplee ühes käsitasku, kinnaste ja mütsiga. Sel osakonnal näib olevat elujõudu ja rõõmu.

Üheks huvitavamaks numbriks meie tarbekunstide liigis on kaheldamatult juba oma tootmisviisi poolest keraamika. Siin on esitatud kaunis rohke kogu keraamilisi esemeid. Kuid sel aastal näib, et on vähem rõhku pandud vormi mitmekülgusele, selle ase-

sed. Muidugi oleks lubamatu suvepuhkuse-asulast teha mingit töölaagrit, aga et suuremad kasvandikud abistavad personaali majandustööl — toiduvalmistamisel, ruumide ja ümburuse puhastamisel jne. — see tohiks olla loomulik.

Tööst ülejäävat vaba aega — ja seda hea korralduse juures kasvandikel on küllaldaselt — püütakse veeta võimalikult tulukalt. Tulukalt eeskätt füüsilise, aga ka vaimse tervise suhtes. Enne kõike olgu märgitud sport tervisvõimlemise, mängude, ujumise, võistluste jne. näol. Asjatundlik kontroll ja valjud eeskirjad, mille järele toimub töö, mäng ja puhkus õhus, päikeses ning vees — need tagavad, et kevadine kehvavereline ja nõrk laps sügiseks muutub terveks, tugevaks ning uljaks. Aga ka vaimuelu ei jäeta sööti. Vanemail kolooniaal on sisukaid raamatukogusid, ühispidudeks tehakse innukaid ettevalmistusi ja õhtune hää kirjanduspala ühislugemise-tund — need ei lase last hoopis võõrduda vaimuelust.

Koloonia sisukat ja mitmepalgset tegevust, millest siin on märgitud vaid üldjooned, organiseerivad ja juhivad õpetaja kutsealaga kasvatajad. See tagab, et lapsed koloonias suvitavad kindla pedagoogilise kontrolli all.

Ja kui selle omapärase lasteühiskonna noor liige sügisel tuleb linna-koju tervisest tulvavana ja korralik-

Suve võiu

Tervisvõimlemine

kusest säravana, siis paljudki vanemad löövad imestades kokku oma krobelised tööliiskäed: kuhu on jäänud

kevadine kõhn, kahvatu ja uulitsaulakusisse kalduv poiss või tüdruk!?

Paul Rummo.

mel aga katsetatud glasuuri mitmesuguste võimalustega. Glasuurilt huvitav on kohviserviis, mis imehästi sobib oma all asuva kootud linase linaga. Siiski võiksid üksikud keraamilise serviisi osad mitte nii miniatüürsed olla.

On esitatud veel rohkesti kangaid, mis tahavad mõjuda peaaesjalikult oma triipude ja ruutude kombinatsiooniga, siis kogu kootud patju, vaipu, linakesi jne. Imestamisväärseid edusamme on teinud aastakümne jooksul kudumisoskus.

Sarnaste igakevadiste näituste puhul on asjahuvilistel võimalik jälgida meie praktiliste toodete kunstilist järk-järgulist arenemist. Nii on viidud sihikindla ja pideva tööga meie praktilised tooted pea kunstiliseks loominguks, mis aitavad kaasa kogu meie rahvaelu maitse ja arengu tõstmiseks.

E. A.

Leo Mõtus

Igatsus maa järele

Lapikest üht kodumaast
mulle pole antud,
ja ma nagu kerge laast
ilma tuulist kantud.

Jäänud süda juurita:
kuhu ihkeid säästa?
Kurb kui lind pesata,
peletud alt räästa.

Külm on üksi kõrguses —
tuuled pilvi ligi.
Viibiks kohas koduses,
keset tööd ja higi!

Oh, ei seda siiski saa!
Pole kodu-hütti.
Teiste kätele jääb maa —
lauluks, süda, sütti!

Suve-mõtteid

Kümme kuud talve ja kaks kuud vihmast ilma — nii olla lõunamaalane iseloomustanud meie kliimat. See võis olla õige vana, parteisüsteemi valituse ajal, kuid nüüd on jälle kõik korras. Kuid vanarahva jutu järgi olnud tsaarivalitsuse ajal veel paremad ilmad.

*

Suvi on õhtuks ajudele, kuid hommikuks tunnete — seepärast näeb igal pool kõige enam inimesi liikuvat paariviisi. Päikesepaiste tapab ühte viisi nii kurje baktereid kui ka riigivaenlasi.

*

Kriminaal-statistika järgi väheneb suvel varguste arv. Elu aga tõendab, et just sel ajal südamevarguste hulk kõige enam kasvab. See on ka ainuke süüteo liik, mille kordasaatmise kohta seadus silma kinni pigistab ja muheleb.

*

Suvel on mitu palet. Samal ajal, kui linnamees viib oma palava pea jahtuma, hakkab maamehe turi niiskeks minema.

*

Kellel raha on, see läheb kuurorti. Kellel ei ole, eelistab maaüksindust ja on põhimõtteline kuurordi vastane, sest seal ei saavat vabaneda habemenoa tarvitamisest.

*

Oma naine kuurordis tundub sama ülearusena kui oma võileib restoranis — ikka suunduvad silmad mujale.

*

Nädalalõpu liikumisel, s. o. laupäeval maale ja alles esmaspäeva hommikul tööle minekul on raske saada jalgu alla, sest suurem osa meie inimesi ei oska põõsa all elada. Nad ootavad aegu, mil avanevad lahedamad võimlused saada peale varju ja tuulele kaitset.

*

Raudtee huvirongid viivad pühapäeviti igalt poolt massiliselt inimesi ühte kohta kokku. Sõitjad ise aga lähevad teele, et korraks saada koost lahku.

*

Linnades kasvab iga aastaga maa, värske õhu, päikese ja vee hindamine. Maa aga ei suuda ega

ole harjunud veel täiel määral seda tarvet rahuldama.

*

Niinimetatud soofantaasia kasvab meil vaikselt mõttest teoks, kuid maafantaasiast, milles kajastuksid kultuurilise ja rikka maa-elu tulevikuunistused, on vähe kuulda. Näib, nagu puuduks meil üldse võimsad tuleviku-kujutlused.

*

Terve inimene ei vajagi suvel puhkust — ta vajab ainult vaheldust oma tegevuses. Seetõttu on paljud puhkuselt tulles väsinumad kui sinna minnes.

*

Suvitamine polegi niivõrd puhkuse, kuivõrd vaba aja värskes õhus veetmise probleem. Suvitada tähendab loobuda tükikeseks ajaks kõigest, mis on vastumeelne, ja elada sellele, mis veetleb.

*

Keegi irvhammas on ütelnud, et suvitaja õng on asi, mille ühte otsa hakkab narr ja teise kala. Meie seda muidugi ei usu — vähemalt kalast mitte.

*

Kes aga ei suvita, need lasevad linnades õhtuti liigset muusikat samuti aknast välja kui talvel liigset ahjusoojust.

Justus.

Toimetusele saadetud kirjandus

Eesti Kirjandus nr. 6. Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri. Tellimishind kr. 5 a., üksiknr. 50 s.

Loodusevaatleja nr. 1—3. Populaarloodusteaduslik ajakiri. Tellimishind kr. 2.50 a., üksiknr. 45 s.

Maret nr. 6. Naiste ja kodude kuukiri. Tellimishind kr. 3.50 a., üksiknr. 35 s.

Üliõpilasleht nr. 8. Eesti üliõpilaskonna häälekandja. Tellimishind kr. 3 a., üksiknr. 40 s.

Eesti Naine nr. 7. Naiste ja kodude ajakiri. Tellimishind kr. 4 a., üksiknr. 40 s.

Taluperenaine nr. 7. Kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri. Tellimishind kr. 3,60 a., üksiknr. 40 s.

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind 1935. a. lõpuni Kr. 2,90, üksiknumber 40 senti. Vastutav toimetaja E. ROTMAN. Väljaandja O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 11, Tartu, tel. 2-66.

Toimetuse ja kirjade aadress: »Tänapäev«, Tartu, Gustav-Adolfi 11. Postk. 76. Ilmus 6. juunil 1935.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark. Ilmub iga kuu esimestel päevadel.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1935.

Kiri toimetusele

Austatud „Tänapäeva“ toimetus!

Kuna „Tänapäev“ nii lahke on ja meile lugejatele lubab sõna võtta, siis kasutan seda võimalust. Kas aga sellest kellelegi kasu on, see on hoopis teine küsimus. Mul on selles juba kurb kogemus „Tänapäevaga“: mind paluti midagi kirjutada või hankida kaastööd, ja kui ma seda ka tegin, siis öeldi — „ei lähe“. Kuna ma ei valda küllalt hästi eesti keelt, siis tekkis esimesel silmapilgul mul kartus sel alal, aga õnneks olin päris eestlase poolt lasknud tõlke teha. „Ei lähe“ — see külm ja kategooriline vastus teeb valu.

Mispärast Holzapfeli lühike „Südametunnistus“ ei lähe? — Kui ka Holzapfel oli nime poolest sakslane, oli ta ometi inimkondlane. Ma loodan, et ka meil inimkondlasi on, eriti „Tänapäevas“.

Hra Fr. T. toob huvitavaid näiteid Siiami valge elevandi kultusest ja nõuab teisel kohal oma rahvusliku kultuuri arendamist, — aga mispärast siin peatuma jääda? Kas ei ole aeg astuda sammu edasi ja ka rahvusluses näha Siiami elevandi kultust võrreldes inimkonna kultuuriga. Tehnika v o i m a l d a b m e i l e i n i m k o n n a kultuuri, veel enam, ta n õ u a b s e d a, aga jonnakalt peetakse kinni ebajumalast-rahvuslusest. Sellepärast ka see idülline maailma kaos ja üksteise vastu võitlemine: Klassi klassi vastu, rahvas rahva vastu, rahvuslus rahvusluse vastu!

Kui A. H. L. õigusega leiab, et väikerahvas võib inimkonna ajaloos pööret sünnitada (nagu ka üks isik seda võib), miks siis Sveitsi rahvas ei või meile mõnes asjas eeskujuks olla? Mispärast prof. Herschi, Bettina Holzapfeli ja Rudolf Herwini mõtted on „Tänapäevale“ vastuvõetamatud? Mispärast jälle see külm, kare, hingetu — „ei lähe“?...

Muuseas, mis A. H. L. mõttesse puutub, et väikerahvas on võimeline inimkonna ajaloos pööret sünnitama, siis leiab, et eesti rahvas nii väike ei olegi (ega arv ei ole lõpuks nii tähtis, ma pole kvantumi jumaldaja): teda ja temataolist on ju üle terve maakera laiali pillatud.

Aeg on juba ammu küps rahvuslusest kui sarnast mitte liiga rõhutada, vaid selle vastu inimkonna kultuurile üle minna. Ka teadus ja tehnika nõuavad seda. Ajal, mil Londonist ennem saadakse raadio teel teateid kui Häädemeeste külast, ja kus mõne päevaga lennatakse Austraaliasse, ei ole enam kohane, ei ole enam l u b a t a v v a i k i d a i n i m k o n d l u s e s t.

Õigus on Sveitsi üliõpilaste liidul kui ta ütleb maailmapolitika kohta: „Völkerbundsgeist als sittliche Bürgerpflicht ist gar nichts anderes als reine Vaterlandsliebe“ ja õigus on Sveitsi ühingul kui ta Zbindeni läbi ütleb: „Ein alternder (mina ütlesin — Restaurierender) Nationalismus gebärdet sich noch einmal als jung und reckenhaft. Die Gebärde ist etwas zu laut und auf dringlich, um zu überzeugen. Es ist eine Verjüngung auf kurze Dauer. Das Ende wird um so rascher da sein. Ein neuer übernationaler Geist, der lebenskräftig und kampffähig sein soll, muß aus tieferem, breiterem Grunde der Seele wachsen. Nur als Glied eines umfassenden, auf die ganze Geistesentfaltung und das soziale Geschehen erneuernd und synthetisch gerichteten Schaffens, einer Menschheitskunst, wird die Arbeit für die Einigung der Völker kraftvoll, begeisternd und siegreich sein.“

Austusega

L. Sapotzki.

Hra L. S. kiri on adressitud küll „Tänapäeva“ toimetusele, kuid lubatagu siiski minul vastata, liiatigi et see kiri osalt just minu väidetele oopeereib.

Kõigepealt, ma arvan, et nii hra S. kui „Tänapäeva“ ja minugi seisukohad rahvusluse ning inimkondluse küsimuses siiski tunduvalt ei erine. Ma kardan ainult, et hr. S. küllalt selge pilguga enese ümber ei vaata ja küllalt hästi ei näe, mis maailmas tõeliselt sünnib, vaid ainult põhimõtteid rõhutab, mis küll kõigiti pooldamisväärsed, kuid mille praktiline rakendamine on ometi raske.

Üldinimsuse ja inimkondluse platoonilises põhimõttes pole meie põlvele enam midagi uut, see ei üllata enam kedagi ja selle üldsõnaline kuulutamine ei tee ka kedagi õndsaks. Sellega on lugu umbes sama, mis ligimesearmastusega, mida on jutlustatud juba aastatuhandeid, kuid millest hoolimata maailm oma egoistlikku elu edasi elab.

Inimkondlusele üleskutsumine, ilma selle teostamise reaalseid võimalusi osutamata, tundub, lubatagu öelda, lihtsalt naiivsena. On tähtsam leida konkreetseid ülesandeid, mis küll piiratumad, kuid mis suurele ideaalile lähemale viivad, selle asemel et uskliku kombel ainult ideaali ennast rõhutada.

Rahvuslus pole kahtlemata mingi lõplik eesmärk, vaid ainult üks inimkonna arenemisjärgusid. Kuid rahvuslus, nii nagu meie seda mõistame, ei

sõdi üldinimsuse ja inimkondluse vastu, vaid arendab, kannab, juhivad just lõplikult viimase suunas.

Nagu on vaja arendada mõtlevaks kultuuroloendiks üksikinimest, et rahvas muutuks kultuurseks kogumikuks, nii on vaja arendada ka üksikuid rahvusi nende piirides, et kord võimalik oleks kultuurne inimkond. Hiina kulddest koosnev inimkond ei või olla ei meie ega ka hra S. ideaaliks.

Kuid rahvusluse ja rahvusluse vahel on vahe. See rahvuslus, mis praegu maailmas sõjakalt laiutab, mis on sihitud iga teise rahvuse vastu, mis ainult ennast õilsaks ja õigustatuks peab, see pole meie rahvuslus!

Meie rahva vaba ja teadlik haridusele on olnud selleks veel liiga lühike, et seda kõike anda, milleks ta oleks võimeline. Me usume, tema õitsemis on alles ees! Kui me tema tahte ja teo püüet eitaksime, siis takistaksime just inimkonna ühe osa edu. Me ei laseks tal lihtsalt võimelisekski saada kultuurset inimkondlust mõista ja vastu võtta.

Sellest on vähe, mis me Londonist, Austraaliast, Sveitsist või Häädemeeste külast „kuuleme“. Olen just rõhutanud, kui vähe tähendab paljas tehnika saavutuste vastuvõtmine inimkonna kultuuri omandamise mõttes. Viimast võime omandada esialgu ainult oma rahvuse piirides. Seal peame seda kaasa otsima, kaasa elama, kaasa looma. See kujuneb kõigi vabade rahvaste ühisest tööst ja pingutusest. Kui tahame saada õigeteks maailmakodanikkudeks, siis ei saa me sellest arenemisastmest üle hüpata.

Olles rahvuslased tahame seda rahvuslusest just hoida väärvormide eest. Me tahame võidelda šovinismi, suuremate rahvuste rahvusliku õigimisu vastu ja vähemate olemasolu õiguse eest — inimkondluse huvides. Me tahame anda rahvuslusele kultuurse sisu. Toetudes alles nii ebamäärasele inimkondlikule kultuurile ei toetuks me õieti millelegi. Eriti oleksime käesoleval momendil säärase platoonilise ideaaliga üksi ja jõuetud. Vaadake ometi enese ümber! Püüdke päästa õiget rahvuslustki, et üldinimsuse väljavaated ei muutuks nii kurbadeks! —

Mis puutub sellesse, et hra S. saadetud tõlge „ei läinud“, siis on see hoopis eriküsimus. Seda ei saa siduda meie seisukohaga inimkondluse ja rahvusluse asjus. Kui algeliste tõdede kuulutamine ei huvita, siis mitte sellepärast, et nende tõdede vastu ollakse, vaid sellepärast, et need tõded on just algelised.

Fr. T.

Tartu suurnäitus

peetakse

30. aug. — 2. sept. 1935. a.

Lõplikult väljaehitatud moodsal näitusväljal

Rutake ülesandmisega!

Eesti Põllumeeste Selts, Tartus

Näituse tän. 31. — Telef. 101

ESIMENE ARMASTUS.

R. ROHU romaan Vabadussõjast.

„Mida „Esimene armastus“ jätab võlgu vormiliselt läbitöötuselt ja viimistluselt, selle tasub see sisuliselt ja ideeliselt. Kui see pole just raamat esteetidele, siis ometi on sel väärtust kui rahvaraamatul (parimas mõttes); kõige õigem olekski seda kvalifitseerida kui rahva- ja noorsoo raamatut. Roht nimelt on üsna mõjusalt rakendanud positiivse idee teenistusse ka negatiivsed nähtused. Kogu teost kannab isamaa-armastuse idee, mille taustal seda valusamini silma paistab teravalt esitatud venemeelsus, orjalik oma rahvuse halvustamise tung, kitsarinnaline kroonulikkus ja omakasupüüdlük paindlasepsühholoogia. Just noortele lugejaile tahaks teost soovitada pateetiliselt-jaatava suhtumise pärast rahvusliku iseseisvuse ideoloogiasse, millega autor nii veenvalt (kuigi paiguti ehk natuke kuivalt) kujutab sõja imettegevat meeleolu, mis meid Vabadussõjas võidule viis. Autor rõhutab ikka jälle v a i m u ja meelsuse tähtsust, t a h t e tähtsust, mis ületab kõik raskused. Seda võimsama tegurina tundub iseseisvusetahe ja intuiitiivne usk oma tulevikusse, et autor ei varja vabadussõja-aegse psühholoogia teist külge: ükskõiksust, loidust, umbusku, põlgust rahvuslike püüete, vaenu rahvusliku ideoloogia vastu. Romaani lõpp on kõike heaks käänavalt õnnelik ja optimistlik, nagu seda praegu nõutakse. Pearõhk ei lange aga mitte õnnelikule lõpule, vaid ühelt poolt Pauli veendumuste, teiselt poolt ta õigustatud meelekiheduse kirjeldamisele. Eriti just kibestumist põhjustavaid nähtusi käsitlevaid lehekülgi tuleks tähelepanelikult lugeda kõigil neil, kelle kätte on antud meie rahva juhtimine!“

M. Sillaots.

„Eesti Kirjandus“ nr. 5 — 1935.

Ad. Raba

Tartu, Herne tänav 41. Telefon 10-61.

TSINKOGRAAFIA

Valmistab: **joon-, võrk- ja mitmevärvilisi klišeid.** Hinnad soodsad. Töö häa.

TAPEETE

koolitarbeid, trüki- ja pakkimispaberit ostate suurel ja väiksel arvul **Paberiärist**

„KODUMAA“

Tartus, Aleksandri 10, tel. 7-87.